

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS

**NECATİ CUMALI'NIN "SUSUZ YAZ" ADLI ÖYKÜ KİTABININ
SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Mahmut ÇELİK

**Kasım-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS

**NECATİ CUMALI'NIN "SUSUZ YAZ" ADLI ÖYKÜ KİTABININ
SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Mahmut ÇELİK

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI**

Diğer Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Burhan BARAN

Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

**Kasım-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Mahmut ÇELİK tarafından hazırlanan “Necati Cumalı’nın Susuz Yaz Adlı Öykü Kitabının Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme” adlı tez çalışması 28/11/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Burhan BARAN

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

.....

Üye

Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Mahmut ÇELİK
28.11.2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECATİ CUMALI'NIN “SUSUZ YAZ” ADLI ÖYKÜ KİTABININ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mahmut ÇELİK

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

2025, 208 Sayfa

Dil; bir toplumun kültürel kimliğini, düşünce yapısını ve yaşam biçimini yansıtan temel iletişim aracıdır. Dilin zenginliğini belirleyen başlıca unsur ise söz varlığıdır. Söz varlığı, bir milletin maddî ve manevî değerlerini, tarihsel birikimini ve kültürel özelliklerini gelecek kuşaklara aktaran bir göstergedir. Bu bağlamda edebî eserler, estetik bir anlatım aracı olmanın ötesinde dilin ifade gücünü ve anlatım çeşitliliğini ortaya koyan temel kaynaklardır.

Bu çalışmada; Necati Cumalı'nın “Susuz Yaz” adlı eseri, söz varlığı açısından incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı; eserde yer alan söz varlığı unsurlarını (argo, mahallî sözcükler, kalıp sözler, terimler, ikilemeler, atasözleri, yabancı kökenli sözcükler ve deyimler) belirleyerek bu unsurların eserin dil ve anlatımına katkılarını ortaya koymaktır. Çalışmada, literatür taraması ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda eser detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Metinde yer alan söz varlığı unsurları tespit edilmiş; bu unsurlar, öncelikle Türk Dil Kurumu (TDK) kaynakları olmak üzere çeşitli eserlerden yararlanarak anlam, işlev ve kullanım nitelikleri açısından sınıflandırılıp değerlendirilmiştir.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; araştırmanın problemi, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları açıklanmıştır. İkinci bölümde, eserde yer alan söz varlığı unsurlarını tespit etmeye yönelik literatür taramasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde; yazarın yaşamı, edebî kişiliği ve “Susuz Yaz” kitabında yer alan on bir öykünün özetine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, araştırma bulguları ve bunlara ilişkin tartışmalar, beşinci bölümde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Araştırma sonucunda, “Susuz Yaz” adlı eserin söz varlığı açısından zengin bir eser olduğu tespiti yapılmıştır. Deyimlerin, ikilemelerin, argo ve mahallî sözcüklerin karakterlerin diliyle ve eserin toplumsal dokusuyla uyumlu biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, Necati Cumalı'nın Türkçeyi doğal, etkili ve bilinçli bir biçimde kullandığını; yerel kültür unsurlarını da dilin olanaklarıyla bütünleştirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, Türkçenin söz varlığı üzerine yapılan araştırmalara ve edebî metinlerin dil çözümlemelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı, Susuz Yaz, Söz Varlığı, Deyimler, İkilemeler

ABSTRACT

MASTER THESIS

NECATİ CUMALI'NIN “SUSUZ YAZ” ADLI ÖYKÜ KİTABININ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mahmut ÇELİK

Batman University Graduate Education Institute

Turkish Language and Literature Department of Science

Advisor: Asst. Prof. Ünal KALAYCI

2025, 208 Pages

Language is the primary means of communication that reflects a society's cultural identity, mentality, and lifestyle. The primary factor determining the richness of a language is its vocabulary. Vocabulary is an indicator that transmits a nation's material and spiritual values, historical heritage, and cultural characteristics to future generations. In this context, literary works, beyond being mere aesthetic means of expression, are fundamental sources that reveal the expressive power and diversity of language.

In this study, Necati Cumalı's work “Susuz Yaz” was analyzed in terms of vocabulary. The primary objective of the study was to identify the vocabulary elements (slang, local words, formulaic expressions, terms, reduplications, proverbs, words of foreign origin, and idioms) contained in the work and to reveal their contribution to the work's language and narrative. The study employed literature review and content analysis methods. Accordingly, the work was subjected to a detailed analysis. The vocabulary elements in the text were identified; These elements were classified and evaluated in terms of their meaning, function, and usage using various works, primarily those of the Turkish Language Association (TDK).

The study consists of five sections. The first section explains the research problem, purpose, importance, method, scope, and limitations. The second section includes a literature review to identify the vocabulary elements in the work. The third section includes the author's life, literary personality, and a summary of the eleven stories in “Susuz Yaz.” The fourth section includes the research findings and their discussions, while the fifth section includes conclusions and recommendations.

The study concluded that “Susuz Yaz” is a work rich in vocabulary. It was determined that idioms, reduplications, slang, and local words are used in harmony with the characters' language and the work's social fabric. The findings demonstrate that Necati Cumalı uses Turkish naturally, effectively, and consciously, integrating local cultural elements with the language's capabilities. In this respect, this study aims to contribute to research on Turkish vocabulary and the linguistic analysis of literary texts.

Keywords: Necati Cumalı, Susuz Yaz, Vocabulary, İdioms, Reduplications

ÖN SÖZ

Dil, bireylerin duygu ve düşüncelerini aktarmalarını sağlayan başlıca iletişim aracıdır. Ayrıca toplumların kültürel kimliğini ve tarihsel sürekliliğini yansıtan bir değerdir. Bu nedenle dilin korunması, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel varlığın sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Dilin söz varlığı içerisinde yer alan deyimler, ikilemeler, argo kullanımlar, mahallî ifadeler ve atasözleri hem bireylerin konuşma biçimlerine yön veren hem de dilin kültürel ve toplumsal arka planını görünür kılan öğelerdir. Bu unsurlar, dilin estetik ve işlevsel yönünü destekleyerek kültürel değerlerin korunmasına katkı sağlar.

Bu çalışmada, Türk edebiyatında kendine özgü anlatım diliyle tanınan Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı eseri, söz varlığı açısından ele alınmıştır. Çalışmada, eserin Cumhuriyet Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanan yirmi yedinci baskısı temel alınmıştır. İnceleme sürecinde, metindeki söz varlığı unsurları ayrıntılı biçimde değerlendirilmiş olup özellikle yöresel sözcüklerin tespitinde bölgesel ağız özelliklerinin yoğunluğu nedeniyle bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Yazarın Ege yöresine ait söyleyişleri ustalıkla kullanması, bu sözcüklerin belirlenmesini zaman açısından titizlik gerektiren bir süreç hâline getirmiştir. Bununla birlikte eserde yer alan yerel kültür ve dil unsurları, araştırma açısından değerli veriler sunmuş ve çalışmanın kapsamını zenginleştirmiştir. Ayrıca eserde, hukuk mesleğine özgü terimlerin geniş bir yer tutması, metnin mesleki söz varlığı açısından da kayda değer bir çeşitliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, Necati Cumalı'nın yerel kültür unsurları ile mesleki dili bir araya getirerek oluşturduğu anlatım dünyası ve evrensel temalar etrafında şekillenen kurgusu, "Susuz Yaz"ı edebî ve dil bilimsel açıdan araştırmacılar ve okuyucular için incelenmeye değer bir eser hâline getirmiştir.

Bu tez çalışmasının hazırlık sürecinde bilgi, deneyim ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim, sabrı ve nezaketiyle yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ünal Kalaycı'ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Yazım sürecinin her aşamasında desteğini esirgemeyen, motivasyonumu güçlendiren sevgili eşim Şükran Maviş Çelik'e de şükran borçluyum.

Mahmut ÇELİK
BATMAN-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
1.5. Araştırmanın Yöntemi	3
2. LİTERATÜR TARAMASI	4
2.1. Söz Varlığı	4
2.1.1. Söz varlığıyla ilgili yapılan çalışmalar.....	4
2.1.1.1. Söz varlığıyla ilgili yapılan doktora tezi çalışmaları.....	5
3. NECATİ CUMALI'NIN YAŞAMI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	9
3.1. Necati Cumalı'nın Yaşamı	9
3.2. Necati Cumalı'nın Edebî Kişiliği	9
3.3. Necati Cumalı'nın Eserleri.....	10
3.3.1. Şiirleri.....	10
3.3.2. Öyküleri.....	11
3.3.3. Romanları	11
3.3.4. Denemeleri	11
3.3.5. Anıları	12
3.3.6. Senaryoları.....	12
3.3.7. Çevirileri.....	12
3.3.8. İnceleme kitapları.....	12
3.3.9. Oyunları.....	12
3.3.10. Ödülleri.....	13
3.4. Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" Kitabı Hakkında Genel Bilgiler.....	14
3.4.1. Susuz Yaz	14
3.4.2. Öç	17
3.4.3. Yenilmeyen.....	19
3.4.4. Dağlı ile Muharrem	19
3.4.5. Bıçak	20
3.4.6. Kaatil	21
3.4.7. Gülsüm Kıza Ağıt	22
3.4.8. Esmâ ile İsmail	23

3.4.9. Aktör	23
3.4.10. Aksinin Biri	24
3.4.11. Selim’i Anarım	25
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	26
4.1. Deyimler.....	26
4.2. İkilemeler	112
4.2.1. Anlam bakımından ikilemeler	113
4.2.1.1. Aynı kavram alanına giren sözcüklerle kurulan ikilemeler	113
4.2.1.2. Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler	114
4.2.1.3. Eş ve yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı ile yapılan ikilemeler	124
4.2.1.4. Zıt anlamlı sözcüklerin tekrarı ile yapılan ikilemeler	127
4.2.1.5. Biri anlamlı diğeri anlamsız iki sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler	129
4.2.1.6. Her ikisi anlamsız iki sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler.....	129
4.2.2. Sözcük yapısı bakımından ikilemeler	129
4.2.2.1. Ünlem yoluyla kullanılan ikilemeler	130
4.2.2.2. Edat yoluyla kullanılan ikilemeler	130
4.2.2.3. Sayılarla kurulan ikilemeler	130
4.2.2.4. m-’li İkilemeler	131
4.2.3. Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler	132
4.2.3.1. Yansıma sözcüklerle yapılan ikilemeler.....	132
4.2.3.2. Yönelmeli ikilemeler.....	132
4.2.3.3. Çıkmalı ikilemeler.....	134
4.2.3.4. İyelik ekiyle kurulan ikilemeler	135
4.2.3.5. Yapım ekleriyle kurulan ikilemeler.....	135
4.2.4. Diğer ikilemeler	138
4.3. Kalıp Sözler.....	138
4.3.1. Af, özür ve bağışlama bildirenler	139
4.3.2. Alay, küçümseme ve hafife alma bildirenler	139
4.3.3. Beddua, küfür ve kızgınlık bildirenler	140
4.3.4. Birini, bir şeyi yüceltmek, saygı duymak ve onurlandırmak için kullanılanlar	140
4.3.5. Dinî inanç bildirenler	140
4.3.5.1. Tevekkül, teslimiyet ve şükür bildirenler	140
4.3.5.2. Allah’a övgü, itaat ve yücelik bildirenler	141
4.3.5.3. Allah’tan bereket ve hayır dilemek için kullanılanlar	141
4.3.5.4. Yemin ve dinî tanıklık bildirenler	141
4.3.6. Dua, iyi niyet, dilek ve temenni bildirenler.....	142
4.3.7. Emir bildirenler.....	142
4.3.8. Meydan okuma, tehdit, uyarı ve eleştiri bildirenler	143
4.3.9. Onay, kabul ve rahatlama bildirenler	144
4.3.10. Rica, çaresizlik, yalvarma ve yakarma bildirenler.....	144
4.3.11. Ünlem bildirenler	145
4.3.12. Selamlaşma ve karşılama bildirenler	146
4.3.13. Sitem ve hayıflanma bildirenler.....	147
4.3.14. Şaşkınlık ve hayret bildirenler	147
4.3.15. Tespit ve saptama bildirenler.....	147
4.3.16. Teşekkür ve minnet bildirenler	147

4.3.17. Vedalaşma ve uğurlama bildirenler	148
4.3.18. Yetinme, kanaat ve rıza bildirenler	148
4.3.19. Umursamazlık ve kayıtsızlık bildirenler	148
4.4. Argo sözler	149
4.5. Terimler.....	155
4.5.1. Askerlik terimleri	155
4.5.2. Botanik terimleri	156
4.5.3. Coğrafi terimler.....	157
4.5.4. Denizcilik terimleri	161
4.5.5. Dil ve edebiyat terimleri.....	162
4.5.6. Dinî-mitolojik terimler	163
4.5.7. Eğitim terimleri.....	165
4.5.8. Ekonomi ve ticaret terimleri	165
4.5.9. Felsefe terimleri	167
4.5.10. Fizik ve doğa olayları terimleri.....	167
4.5.11. Hayvan ve hayvancılık terimleri.....	168
4.5.12. Hukuk terimleri.....	170
4.5.13. Kentlik terimleri.....	174
4.5.14. Kimya terimleri.....	174
4.5.15. Malzeme ve nesne terimleri.....	175
4.5.16. Mimari terimleri.....	175
4.5.17. Müzik terimleri	176
4.5.18. Ölçü ve tartı terimleri	176
4.5.19. Sanat, tiyatro ve sinema terimleri	177
4.5.20. Spor terimler	179
4.5.21. Tarım terimleri.....	179
4.5.22. Tıp ve sağlık terimleri	179
4.5.23. Toplum ve idari terimler.....	180
4.6. Mahallî Sözcükler (Yerel Söyleyişler)	181
4.7. Atasözleri	183
4.8. Yabancı Kökenli Sözcükler.....	184
4.8.1. Almanca Sözcükler	184
4.8.2. Arapça sözcükler.....	184
4.8.3. Bulgarca sözcükler.....	191
4.8.4. Çince sözcükler.....	191
4.8.5. Ermenice sözcükler.....	191
4.8.6. Farsça sözcükler.....	191
4.8.7. Fransızca sözcükler	194
4.8.8. İbranice sözcükler	196
4.8.9. İngilizce sözcükler	196
4.8.10. İspanyolca sözcükler	196
4.8.11. İtalyanca sözcükler.....	196
4.8.12. Moğolca sözcükler	197
4.8.13. Rusça sözcükler	197
4.8.14. Rumca sözcükler	197
4.8.15. Sırpça sözcükler	197
4.8.16. Soğdca sözcükler	197
4.8.17. Yunanca sözcükler	197
4.8.18. Melez sözcükler	198
4.8.18.1. Arapça+ Farsça sözcükler.....	198

4.8.18.2. Arapça+ Türkçe sözcükler	198
4.8.18.3. Farsça+ Arapça sözcükler.....	198
4.8.18.4. Türkçe+ Arapça sözcükler	198
4.8.18.5. Türkçe+ Farsça sözcükler	198
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	199
5.1. Sonuçlar	199
5.1.1. Verilerin analizi	200
5.1.1.1. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan yabancı kökenli sözcüklerin analizi	200
5.1.1.2. “Susuz Yaz” öyküsünde yer alan söz varlığı unsurlarının analizi	202
KAYNAKLAR	204

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan yabancı sözcük sayısı.....200

Şekil 5.2. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan söz varlığı unsurları.....202

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ADS:	Türk Dil Kurumunun Güncel Atasözleri ve Deyimler Sözlük'ü
BBTS:	Budunbilim Terimleri Sözlüğü
bk.:	bakınız
BTS:	Biyoloji Terimleri Sözlüğü
CTS:	Coğrafya Terimleri Sözlüğü
ESSTS:	Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü
ETS:	Eğitim Terimleri Sözlüğü
FİTS:	Fizik Terimleri Sözlüğü
FTS:	Felsefe Terimleri Sözlüğü
GBTS:	Gökbilim Terimleri Sözlüğü
GRTS:	Gramer Terimleri Sözlüğü
GSTS:	Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü
GTS:	Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'ü
GÜTS:	Güreş Terimleri Sözlüğü
HBTS:	Halkbilim Terimleri Sözlüğü
HTS:	Hemşirelik Terimleri Sözlüğü
İTS:	İktisat Terimleri Sözlüğü
KBTS:	Kentbilim Terimleri Sözlüğü
KENTS:	Kent Terimleri Sözlüğü
KTS:	Kimya Terimleri Sözlüğü
KTTS:	Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü
MATS:	Mantık Terimleri Sözlüğü
MTS:	Matematik Terimleri Sözlüğü
OÖTS:	Ortaöğretim Terimleri Sözlüğü
s.:	sayfa
STTS:	Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü
SÜTS:	Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü
T.:	Türkçe
TDK:	Türk Dil Kurumu
TİTS:	Tiyatro Terimleri Sözlüğü
TMSGTS:	Tecim Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü
TPTS:	Tıp Terimleri Sözlüğü
TTS:	Tarih Terimleri Sözlüğü
vb.:	ve benzeri
VHTS:	Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü
YBTS:	Yerbilim Terimleri Sözlüğü
YBTS:	Yöntembilim Terimleri Sözlüğü
YTS:	Yazın Terimleri Sözlüğü
ZATS:	Zanaat Terimleri Sözlüğü
ZTS:	Zooloji Terimleri Sözlüğü

1. GİRİŞ

Dil; duygu, düşünce ve deneyimlerin aktarılmasını sağlayan, bireylerin dünyayı algılayma ve anlamlandırma biçimlerini şekillendiren temel bir araçtır. Sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, kültürel değerleri taşır ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine de katkı sağlar. Dil, estetik ve işlevsel yönleriyle bir kültürün yansımasıdır; söz varlığı ögeleri ise bu yansımayı somut hâle getiren temel unsurlardır. Bu yönüyle, dilin hem bireysel hem de toplumsal işlevlerini anlamak için söz varlığının kapsamlı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Çalışmada problem olarak görülüp çözümü hedeflenen husus, Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı eserinde yer alan söz varlığı ögelerinin (argo, mahallî sözcükler, kalıp sözler, terimler, ikilemeler, atasözleri, yabancı kökenli sözcükler ve deyimler) sistematik olarak tespit edilmemiş ve işlevsel açıdan yeterince incelenmemiş olmasıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada amaçlanan temel nokta, Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı öykü kitabında bulunan söz varlığı ögelerini (argo, mahallî sözcükler, kalıp sözler, terimler, ikilemeler, atasözleri, yabancı kökenli sözcükler ve deyimler) tespit ederek bu unsurların dilsel, anlamsal ve kültürel işlevlerini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

"Susuz Yaz", 1950 sonrası toplumcu gerçekçi anlayışın örneklerinden olup kırsal yaşamda su ve toprak mücadelesini sade bir dille aktarmaktadır. Eserde ele alınan su sorununun günümüzde iklim krizi nedeniyle yeniden önem kazanması, metne dönemler üstü ve evrensel bir nitelik kazandırmaktadır. Eserin sinemaya uyarlanarak

1965 Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü alması da konusunun gücünü ve etkisini göstermektedir.

“Susuz Yaz”, yalın dili, deyim kullanımı ve sözcük öbekleriyle folklorik unsurları açık biçimde ortaya koymaktadır. Yapılan literatür taramasında eserin söz varlığı üzerine bir çalışma bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu tez, eserin söz varlığı unsurlarını inceleyerek Türk dili araştırmalarına özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Necati Cumalı'nın yalnızca “Susuz Yaz” adlı öykü kitabıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmada, eserin Cumhuriyet Kitapları tarafından 2021 yılında yayımlanan 27. baskısı esas alınmıştır. Yazarın diğere eserleri inceleme dışında tutulmuş; çözümlenmeler, kitabı oluşturan on bir öykü üzerinden yürütülmüştür. Araştırmanın temel odağı söz varlığıdır. Bu nedenle yazım-noktalama, biçim bilgisi, ses bilgisi unsurları ve cümle yapısı gibi hususlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışmada; söz varlığı unsurlarından deyimler, ikilemeler, atasözleri, kalıp sözler, argo ifadeler, terimler, mahallî söyleyişler, yabancı kökenli sözcükler ve bağlam içinde anlam kazanan diğere söz varlığı öğeleri incelenmiştir. Anlam tespitlerinde ağırlıklı olarak Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'ü kullanılmış; bağlama uymayan durumlarda açıklamalar araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. “Giriş Bölümü”nde araştırmanın problemi, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları yer almaktadır. “İkinci Bölüm”de söz varlığına ilişkin literatür taramasına yer verilmiş ve çalışmada kullanılacak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. “Üçüncü Bölüm”de, Necati Cumalı'nın yaşamı ve edebî kişiliğine yer verilmiş; ardından “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan öyküler özetlenmiştir. “Dördüncü Bölüm”de, eserde yer alan söz varlığı unsurları cümle bağlamları ve sayfa numaralarıyla birlikte belirlenmiş ve ilgili kategorilere göre sınıflandırılmıştır. “Son Bölüm”de bulgular değerlendirilerek çalışmanın Türk dili araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünölen veriler ortaya konulmuştur.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada söz varlığına ilişkin kuramsal temeli oluşturmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması yapılmış; bu süreçte konuyla ilgili hazırlanan kitaplar, lisansüstü tezler ve makaleler incelenmiş, özellikle Doğan Aksan'ın "Türkçenin Söz Varlığı", Vecihe Hatiboğlu'nun "Türk Dilinde İkilemeler" ve Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" gibi temel başvuru kaynaklarından yararlanılmıştır. İnceleme kapsamında Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı öykü kitabı (Cumhuriyet Kitapları, 2021, 27. baskı) baştan sona sistemli biçimde taranmış; metindeki argo, mahallî sözcükler, kalıp sözler, terimler, ikilemeler, atasözleri, yabancı kökenli sözcükler ve deyimler içerik analizi yöntemi ile tespit edilmiştir. Tespit edilen söz varlığı unsurları alfabetik sıraya göre düzenlenmiş; anlamlandırma aşamasında Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'ü temel alınmıştır. Her bir söz varlığı unsuru açıklanırken metindeki kullanımı ve geçtiği sayfa numarası belirtilmiş; son aşamada elde edilen veriler sayısal olarak sunularak eserin Türkçenin söz varlığı açısından taşıdığı özellikler bütüncül bir biçimde ortaya konmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Söz Varlığı

Çolak'ın (2018, s. 2154) vurguladığı üzere kültürel değerler, gelenekler, yaşam biçimleri ve toplumsal davranış örüntüleri dile yansır ve söz varlığı unsurları aracılığıyla somutlaşır. Bu nedenle atasözleri, deyimler, ikilemeler ve benzeri anlatım kalıpları incelenerek toplumların kültürüne, düşünce yapısına ve yaşam deneyimine ulaşılabilir. Söz varlığını meydana getiren unsurlar, kültürel yapının farklı yönlerini temsil etmektedir.

Söz varlığının kültürel ve toplumsal yapıyla kurduğu ilişki, sanatçıların edebî kimliğinin çözümlenmesinde de etkili olmaktadır. Yatsı (2023, s. 45), söz varlığını toplumun yaşam tarzını ve kültürel kodlarını yansıtan bir yapı olarak değerlendirirken İşsever (2019, s. 110), bir sanatçının söz varlığının incelenmesinin onun edebî kişiliğini anlamaya doğrudan katkı sağladığını belirtmektedir. Bu bağlamda bir yazarın sözcük tercihleri, üslubu ve ifade biçimleri, onun edebî yönünü ortaya koyan unsurlardandır.

Bir dilin tüm yönleriyle kavranabilmesi için o dilde üretilmiş edebî eserlerin incelenmesi gerekmektedir. Göçer'e (2012, s. 50) göre edebiyat ürünleri, dilin ifade gücünü, estetik niteliğini ve kullanım imkânlarını en yetkin biçimde ortaya koyan kaynaklardır. Bu nedenle söz varlığı çalışmalarında edebî metinler, dilin doğal kullanım örneklerini sunması bakımından temel bir başvuru alanı oluşturur.

2.1.1. Söz varlığıyla ilgili yapılan çalışmalar

Türkiye'de söz varlığı araştırmalarının gelişiminde Aksan'ın "Türkçenin Söz Varlığı" adlı eseri temel bir başvuru niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte Zülfikar özellikle söz varlığı unsurlarının tanımlanması ve sınıflandırılmasına odaklanan çalışmalarıyla alana katkılar sağlamıştır. Zülfikar'ın "Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler" adlı eseri alanın kuramsal temellerinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Akalın, Türk lehçeleri ve sözlük bilimi merkezli araştırmalarında söz varlığı unsurlarının gelişimini karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele almıştır. Banguoğlu'nun

Türkçenin gramer yapısı ve söz varlığına ilişkin analizleri, bu unsurların biçim bilimsel boyutlarının derinlemesine incelenmesini içermektedir. Hatiboğlu'nun ikileme oluşumları ve deyimleşme süreçlerine odaklanan kapsamlı çalışmaları ise söz varlığının kalıplaşmış yapılarının sınıflandırılmasında temel bir kaynak niteliği taşımıştır. Öte yandan Demir ile Yılmaz, Türk lehçeleri, sözlük bilimi ve anlam bilimi alanlarında yaptıkları çalışmalarda söz varlığı incelemelerini çağdaş dil bilimi kuramlarıyla ilişkilendirerek disiplinler arası bir yaklaşım ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmacıların katkıları bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'deki söz varlığı çalışmalarının hem kuramsal hem de uygulamalı boyutta sağlam bir bilimsel temel inşa ettiği görülmektedir.

Söz varlığı; bir dilin ifade gücünü, kültürel birikimini ve kavram dünyasını yansıtarak o dilin zenginliğinin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı söz varlığı üzerine yapılan pek çok lisansüstü çalışmanın olduğu görülmektedir. Söz varlığı üzerine hazırlanan doktora tezleri, sayıca yüksek lisans tezleri kadar yoğun olmamakla birlikte, bu alanda çalışan araştırmacıların başvurduğu inceleme alanlarından biridir. Zaman ve mekân bakımından ortaya çıkan sınırlamalar nedeniyle söz varlığına ilişkin tezlerin tümünün incelenmesi mümkün olmadığından ve doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine kıyasla daha kapsamlı ve derinlemesine çalışmalar olduğu kabul edildiğinden bu çalışmada yalnızca doktora tezlerine yer verilmiştir. Bu çalışmada, 2015-2025 yılları arasında söz varlığıyla ilgili yayımlanan doktora tezleri incelenmiştir. İncelenen tezler arasından yalnızca öykü, roman ve şiir gibi edebî türlerle doğrudan ilişkili olanlar değerlendirmeye alınmıştır.

2.1.1.1. Söz varlığıyla ilgili yapılan doktora tezi çalışmaları

Yıldırım (2015), “Orhan Pamuk’un Cevdet Bey ve Oğulları ile Masumiyet Müzesi Romanlarında Söz Varlığı” adlı çalışmada, her iki romandaki söz varlığını tür, anlam, köken ve kullanım sıklığı açısından incelemiş; karşılaştırmalı değerlendirmeler yoluyla Orhan Pamuk’un ilk romanından son romanına doğru söz varlığını zenginleştirdiğini ortaya koymuştur.

Uzun (2016), “Nazan Bekiroğlu’nun ‘Nar Ağacı’ Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi” adlı çalışmada, romandaki bağdaşıklık unsurlarını metin dil bilimi çerçevesinde incelemiş; sözcüksel bağdaşıklık

üzerinden metni kuran söz varlığı öğelerini tespit ederek yazarın bireysel dil kullanımını ortaya koymuştur.

Özbek (2016), “Tuva Destanlarının Söz Varlığı” adlı çalışmada, Tuva destanlarında yer alan söz varlığını tematik yöntem ve alıntı sözler açısından incelemiş; seçilen altı destan metni üzerinden Tuva Türkçesinin söz varlığı özelliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada ayrıca metinlere ait dizin-sözlükler ve sözcük sıklığı listeleri yer almaktadır.

Çitgez (2018), “Dede Korkut Hikâyeleri’nin Söz Varlığı” adlı çalışmada, hikâyelerde yer alan sözcükleri söz varlığı ve sözcük sıklığı açısından ele almış; metindeki tüm sözcükleri sistemli bir biçimde tespit ederek önceki araştırmaları da dikkate alan kapsamlı bir söz varlığı incelemesi gerçekleştirmiştir.

Selimi (2019), “Yahya Kemal Beyatlı’nın Şiirlerinin Söz Varlığı ve Söz Dizimi” adlı çalışmada, şairin beş şiir kitabını söz varlığı ve söz dizimi bakımından incelemiştir. Çalışmada kelime grupları alfabetik olarak tasnif edilmiş, cümle tipleri sayısal verilerle değerlendirilmiş ve şiirlerde yer alan kelime kadrosu dizin hâline getirilmiştir. Elde edilen bulgularla Yahya Kemal’in şiir dilinin yapısal özellikleri ortaya konulmuştur.

Kendzhalieva (2020), “İsmail Gaspıralı’nın Eserlerinin Kavramlar Tasnifi ve Söz Varlığı” başlıklı çalışmada, Gaspıralı’nın eserlerini söz varlığı açısından incelemiş; kelimeleri tematik tasnif, alfabetik dizin ve sıklık (frekans) analizleri yoluyla değerlendirmiştir. Çalışmada, yazarın “dil anlayışı” ve “dilde birlik” düşüncesi merkeze alınarak söz varlığının Gaspıralı’nın edebî kişiliğiyle ilişkisi ortaya konulmuştur.

Yıldıran (2020), “H. Nihal Atsız’ın Sözlüğü ve Söz Varlığı” adlı çalışmasında “Giriş Bölümü”nde, söz varlığı ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Devamında kelime grupları ele alınmış; bu grupların geçtiği eserde, eser adı baş harfleriyle kısaltılarak belirtilmiş ve ilgili sayfa ile satır numaraları gösterilmiştir. Araştırmanın sonunda ise tespit edilen kelime gruplarına ilişkin nicel verilere ulaşılmış; böylece yazarın söz varlığının çeşitliliği ve zenginliği hakkında değerlendirme yapma olanağı doğmuştur. Öte yandan H. Nihal Atsız’ın yapıtlarının tümünde yer alan sözcükler, yapım ve çekim eklerine göre sınıflandırılmış; bu süreçte Türksözdiz adındaki dizin programı kullanılmıştır. Atsız’ın nesir türündeki metinlerine ait ek dizini oluşturulmuştur. Son aşamada ise bu eserlerin sözlüğü hazırlanmıştır.

Kılınç’ın (2021) “Sevinç Çokum’un Tarihi Romanlarında Söz Varlığı” başlıklı çalışması, altı bölümden oluşmaktadır. “Giriş Bölümü”nde araştırmanın önemi, problem durumu, araştırmanın amacı, temel kavramlara ilişkin tanımlar ile çalışmanın

sınırlılıkları açıklanmıştır. “İkinci Bölüm”de; dil, söz, sözcük, söz varlığı, kelime sıklığı, kavramsal sınıflandırma, tarihî roman türü, Sevinç Çokum’un hayatı ve tarihî romanları ile söz varlığı üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. “Üçüncü Bölüm”de, araştırmanın modeli, kapsamı, veri toplama ve çözümleme süreci ele alınmıştır. “Dördüncü Bölüm” ise “Sevinç Çokum’un Tarihî Romanlarında Söz Varlığı” ve “Sevinç Çokum’un Tarihî Romanlarında Kavram Analizi” başlıkları altında incelenmiştir. “Sonuç ve Tartışma Bölümü”nde, araştırma süresince ulaşılan bulgular değerlendirilerek genel çıkarımlar ortaya koyulmuştur. Son olarak “Öneriler Bölümü”nde ise söz varlığı alanında gerçekleştirilecek çalışmalara katkı sunmak amacıyla çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Becel’in (2021) “Sabahattin Ali’nin Yapıtlarında Söz Varlığı, Kök Değerler ve Çocuk” başlıklı çalışması beş bölümden oluşmaktadır. “Birinci Kısım”da araştırmanın sınırlılıkları ve önemine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. “İkinci Bölüm”de, söz varlığına dair unsurlar, eş dizimsel yapılar ile “değer” ve “çocuk” kavramları üzerine kuramsal bilgiler sunulmuştur. “Üçüncü Bölüm”, araştırmanın yöntemi, araştırma modeli, evren ve örneklem hakkında verilen bilgiler ile verilerin toplanması ve analiz sürecine yönelik açıklamalardan oluşmaktadır. “Dördüncü Bölüm”de, yapılan çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgular sistemli biçimde sunulmuştur. “Son Bölüm”de ise incelenen bulgulardan hareketle bazı çıkarımlarda bulunulmuş ve söz konusu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilecek bazı önerilerde bulunulmuştur.

Güneri (2023) tarafından yapılan “Tarık Buğra’nın Romanlarında Söz Varlığı” adlı çalışmada Tarık Buğra’nın on üç romanının ilk baskıları incelenmiş; tefrika hâlinde kalmış ve yayımlanmamış eserler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yazarın tamamlamadığı “Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak” adlı eserin yalnızca yayımlanan bölümü değerlendirilmiştir. Araştırmada, Tarık Buğra’nın romanlarındaki söz varlığı unsurları, betimsel tarama yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Sözcüklerin tespitinde 2019 yılında yayımlanan TDK’nin Güncel Türkçe Sözlük’ü esas alınmış; deyimler, atasözleri, kalıp sözler ve ikilemeler örnek cümlelerle sunulmuş, tekrar eden öğeler sayfa numaralarıyla birlikte gösterilmiştir. İkilemeler yapılarına göre, kalıp sözler ise işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Özdeyişler ile ayet ve hadisler ayrı başlıklarda incelenmiştir. Romanlarda geçen terimler TÜBA ve ilgili alan sözlüklerine göre sınıflandırılmış, argo sözcükler ise çeşitli argo sözlüklerinden yararlanılarak örnek cümlelerle açıklanmıştır. Sayılara, dolaylamalara, yabancı kökenli yapılara ve ağız

özelliklerine de özel başlıklar altında yer verilmiştir. Madde başı sözcüklerin bir kısmının mevcut sözlüklerde yer almadığı görülmüş, bu tür yapılar sözlükler için öneri niteliğinde değerlendirilmiştir.

Yüce'nin (2024), "Rasim Özdenören'in Anlatılarında Söz Varlığı" başlıklı çalışması dört temel bölümden meydana gelmektedir. "İlk Bölüm"de, yazarın hayatı, edebî anlayışı ve kaleme aldığı eserler kapsamlı biçimde ele alınmıştır. "İkinci Bölüm"de, söz varlığı kapsamında fiiller ve bu fiillerin tematik tasnifine ilişkin kuramsal ve önceki çalışmalara dayalı değerlendirmelere yer verilmiştir. "Üçüncü Bölüm"de, fiillerin tematik tasnifi esas alınarak incelemeler yapılmıştır. "Dördüncü Bölüm"de ise tematik tasnif dizini, genel dizin ve sıklık dizini bulunmaktadır.

3. NECATİ CUMALI'NIN YAŞAMI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

3.1. Necati Cumalı'nın Yaşamı

Necati Cumalı, 1921 yılında Florina'da doğmuş; mübadele döneminde ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç ederek İzmir'in Urla ilçesine yerleşmiştir. İlk ve ortaokulu Urla'da, ortaöğrenimini ise İzmir'de tamamlamıştır (Cumalı, 1992, s. 51). Hukuk öğrenimine İstanbul Üniversitesi'nde başlamış, daha sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne geçmiştir (Cumalı, 1990, s. 237).

Üniversite sonrası Çanakkale'de yedek subay olarak askerlik görevini yerine getiren Cumalı, bu dönemi yoğun okuma fırsatı bulduğu verimli bir süreç olarak değerlendirmiştir (Cumalı, 1990, s. 61). Askerlikten sonra Millî Eğitim Bakanlığında çeşitli görevlerde bulunmuş; 1949 yılında İzmir'de avukatlık görevine başlamıştır (Cumalı, 1982, s. 38). 1958'de Paris'te kısa süreli bir çalışma deneyimi yaşamış, 1959'da İstanbul Basın Yayın Müdürlüğünde görev almıştır (Cumalı, 1990, s. 238).

1960'ta Berin Teksoy ile evlenen Cumalı, eşinin görevlendirmeleri nedeniyle bir süre Tel Aviv ve Paris'te yaşamış; yurt dışı deneyimlerinin yazınsal üretimine katkılar sağladığını ifade etmiştir (Taş, 2001, s. 41). Yazarlığı, disiplin ve yoğun emek gerektiren bir uğraş olarak değerlendiren Cumalı, yaratım sürecinin zorluklarına rağmen her zaman üretmenin verdiği tatmini vurgulamıştır (Cumalı, 1992, s. 43).

Necati Cumalı kanser hastalığı sebebiyle 10 Ocak 2001 tarihinde yaşamını yitirmiştir. Cenazesi 12 Ocak 2001 tarihinde İstanbul'da Zincirli Kuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir (Taş, 2001, s. 9).

3.2. Necati Cumalı'nın Edebî Kişiliği

Necati Cumalı; şiir, roman, hikâye, tiyatro, deneme ve çeviri türlerinde altmış sekiz eser vermiş çok yönlü bir yazardır. Çocukluk döneminde sınırlı yazılı kültür ortamında yetiştiğini belirten Cumalı, şiirle geç tanışmasını bu koşullara bağlamaktadır (Cumalı, 1971, s. 15). Avukatlık yıllarında edindiği gözlemler ise özellikle hikâye ve romanlarına konu seçiminde etkili olmuştur.

Cumalı, yazmayı ekonomik kaygıların ötesinde bir uğraş olarak değerlendirmekte ve edebiyatın kendi yaşamı açısından öncelikli bir konumda olduğunu belirtmektedir. Şiirde yalınlığa önem veren yazar, şiirin düzen ve kesinlik gerektirdiğini; yanlış seçilen bir sözcüğün yapıyı zedeleyebileceğini ifade etmektedir. Toplum-yazar ilişkisine dair görüşlerinde, edebiyatçının toplumsal duyarlılıkları dile getiren bir konumda olduğunu savunmaktadır (Gökberk, 1969, s. 59). Ayrıca, sanatın belirli bir akıma bağlı kalmasının yaratıcılığı sınırlayabileceğini düşünmekte; özgünlüğü edebî kalıcılığın temel koşulu olarak değerlendirmektedir (Cumalı, 1992).

Edebî yaşamına şiirle başlayan Cumalı'nın ilk dönem metinleri biçimsel olarak Garip akımıyla benzerlik taşımakla birlikte kısa sürede kendine özgü, sade ve doğal bir anlatım geliştirdiği görülmektedir. Gözleme dayalı gerçekçilik ve abartıdan uzak üslup yazarın roman, hikâye ve tiyatro metinlerinde de süreklilik gösteren temel özelliklerdir (Enginün, 2006; Parlatır, 2005). Cumalı, eserlerinde atasözlerine az yer vermesinin gerekçesini ise bu sözlerin kesin yargı niteliği taşıması ve okuyucuyu yönlendirme riskinin bulunmasıyla açıklamaktadır (Cumalı, 1992).

3.3.Necati Cumalı'nın Eserleri

Hayatının büyük bölümünü edebiyata adanmış olan Necati Cumalı çok farklı türlerde eserler vermiştir. Edebiyat yaşamına şiirle adım atan yazar, sonraki süreçte hikâye, roman, tiyatro, deneme, inceleme, çeviri ve makale alanlarında eserler yayımlamıştır. Necati Cumalı'nın eserleri türlerine ve yazıldığı yıllara göre aşağıda sıralanmıştır.

3.3.1. Şiirleri

Kızıl Çullu Yolu (1943)

Harbe Gidenin Şarkıları (1945)

Mayıs Ayı Notları (1947)

Güzel Aydınlık (1951)

Denizin İlk Yüksekliği (1954)

İmbatla Gelen (1955)

Güneş Çizgisi (1957)

Yağmurlu Deniz (1968)

Başaklar Gebe (1970)
Ceylan Ağıtı (1974)
Aç Güneş (1980)
Bozkırda Bir Atlı (1981)
Yarasın Beyler (1982)
Tufandan Önce (1983)
Aşklar Yalnızlıklar (1986)
Kısmeti Kapalı Gençlik (1986)

3.3.2. Öyküleri

Yalnız Kadın (1955-1970)
Değişik Gözle (1957)
Susuz Yaz (1962)
Ay Büyürken Uyuyamam (1969)
Makedonya (1976) Sonradan Dila Hanım adıyla (1978)
Kente İnen Kaplanlar (1976)
Revizyonist (1979)
Yakup'un Koyunları (1979)
Aylı Bıçak (1981) Sonradan Uzun Bir Gece adıyla (1991)

3.3.3. Romanları

Tütün Zamanı (1959, İkinci Baskı Zeliş adıyla 1971)
Yağmurlar ve Topraklar (1973)
Acı Tütün (1974)
Aşk da Gezer (1975)
Uç Minik Serçem (1990)
Viran Dağlar (1995)

3.3.4. Denemeleri

Niçin Aşk (1971)
Senin İçin Ey Demokrasi (1976)

Etiler Mektupları (1982)
Niçin Af (1989)
Şiddet Ruhu (1990)
Ulus Olmak-Atatürk Denemeleri (1995)

3.3.5. Anıları

Yeşil Bir At Sirtında (1990)

3.3.6. Senaryoları

Bağımsızlık ya da Ölüm (1990)

3.3.7. Çevirileri

Gottfried Keller, Yedi Efsane (1946)
Theodor Storm, Meşe Ağaçlı Köşk (1946)
Langston Hughes, Memleket Özlemi (1961)
Merime Prosper, Altın Araba (1963)
Guillaume Apollinaire, Şiirler (1965)

3.3.8. İnceleme kitapları

Muzaffer Tayyip Uslu, Şiirleri, Yazıları ve Kendisi İçin Yazılanlar (1956)
Guillaume Apollinaire, Yaşamı Sanatı ve Şiirleri (1986)

3.3.9. Oyunları

Boş Beşik (1949)
Mine (1959)
Nalınlar (1962)
Derya Güllü (1963)
Oyunlar 1 (Boş Beşik, Ezik Otlar, Vur Emri 1969)
Oyunlar 2 (Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Şarkılar ya da Juliette

1969)

Oyunlar 3 (Nalınlar, Masalar, Kaynana Ciğeri 1969)

Oyunlar 4 (Derya Gülü, Aşk Duvarı, Zorla İspanyol 1969)

Oyunlar 5 (Gömü, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb'un Yumurtası 1973)

Oyunlar 6 (Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, İş Karar Vermekte 1977)

Yaralı Geyik (1981)

Dün Neredeydiniz (1983)

Bir Sabah Gülerek Uyan (1990)

Vatan Diye Diye (1990)

Devetabanı (1992)

3.3.10. Ödülleri

Necati Cumalı, edebiyat dünyasına kazandırdığı nitelikli eserleriyle çok sayıda prestijli ödüle layık görülmüştür. 1957 yılında kaleme aldığı “Değişik Gözle” adlı hikâyesiyle “Sait Faik Hikâye Armağanı”nı kazanmıştır. Aynı yıl, “İş Karar Vermekte” adlı eseriyle “Basın Yayın Genel Müdürlüğü” tarafından düzenlenen “Radyofonik Eser Yarışması”nda ödüle değer bulunmuştur. Söz varlığı açısından bu çalışmanın merkezinde yer alan “Susuz Yaz” adlı hikâye ise 1963 yılında yönetmen Metin Erksan tarafından sinemaya uyarlanmış, ertesi yıl Berlin Film Festivali’nde “Altın Ayı Ödülü” ile taçlandırılmıştır (Kocabıyık, 2006, s. 23).

Şair 1977 yılında “Makedonya 1900” adlı eseriyle ikinci kez “Sait Faik Hikâye Armağanı”na layık görülmüştür. Bir yıl sonra, 1978’de, tiyatro alanındaki katkılarıyla “Yaralı Geyik” adlı eseri sayesinde “Muhsin Ertuğrul Tiyatro Ödülü”nün sahibi olmuş, “Dün Neredeydiniz” ile de “Kültür Bakanlığı Tiyatro Ödülü”nü kazanmıştır (Kocabıyık, 2006, s. 23).

Cumalı’nın edebî başarıları 1984 yılında “Tufandan Önce” ile “Yeditepe Şiir Ödülü”, 1989’da ise Tiyatro ve Televizyon Yazarları Derneği tarafından verilen “Tiyatro Başarı Ödülü” ile devam etmiştir. 1990 yılında Dil Derneği tarafından kendisine “Türk Dili Onur Ödülü” verilmiş, 1991’de “Salihli Şiir İkindileri Dionysos Şiir Ödülü”nün sahibi olmuştur. Bu ödül zincirine 1994 yılında “Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü” de eklenmiştir (Öztürk, 2020, s. 40).

1995 yılı, yazarın roman alanında öne çıktığı bir dönem olmuştur. “Viran Dağlar” adlı romanıyla “Orhan Kemal Roman Ödülü” almıştır. Daha sonra ise “Yunus

Nadi Roman Ödülü”ne layık görülmüştür ve aynı yıl “Ömer Asım Aksoy Roman Ödülü”nü kazanmıştır. 1999’da ise Türkçenin Zenginleştirilmesi Kurultayı tarafından “Teşekkür Ödülü”ne layık görülmüştür (Kocabıyık, 2006, s. 23).

Yazar, 2000 yılında “Tiyatro Yazarları Derneği Onur Ödülü”nün sahibi olmuş; 21 Mart 2001’de, Dünya Şiir Günü kapsamında Necati Cumalı’ya “Dünya Şiir Günü Büyük Ödülü” takdim edilmiştir (Öztürk, 2020, s. 40).

3.4. Necati Cumalı’nın “Susuz Yaz” Kitabı Hakkında Genel Bilgiler

Bu tezde, “Susuz Yaz” öykü kitabının Cumhuriyet Kitapları tarafından 2021 yılında yayımlanan 27. baskısı esas alınmıştır (Cumalı, 2021). Bu baskı ve yayına göre “Susuz Yaz” adlı hikâye kitabı ayrı ayrı on bir öyküden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla Susuz Yaz (s. 7-71), Öç (s. 71-123), Yenilmeyen (s. 123-155), Dağlı ile Muharrem (s. 155-172), Bıçak (s. 172-177), Kaatil (s. 177-191), Gülsüm Kıza Ağıt (s. 191-197), Esmâ ile İsmail (s. 197-203), Aktör (s. 203-225), Aksinin Biri (s. 225-279), Selim’i Anarım (s. 279-287). “Susuz Yaz” öykü kitabının bu baskısı toplam 288 sayfadan meydana gelmektedir. Kitabın son sayfalarında Susuz Yaz Üzerine Yazılanlar (s. 287-288) kısmı bulunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde “Susuz Yaz” öykü kitabındaki on bir hikâyenin özetine yer verilmiştir.

3.4.1. Susuz Yaz

Tekebaşı’nda yaz boyu akan su, köyün tek kaynağıdır. O bölgedeki tarlaların yazın tamamen kurumasını engelleyen yegâne unsurdur. Su oradan doğar, aşağı doğru iner, bir havuzda birikir. Yaz boyu o bölge, köylü için tek su kaynağıdır. O güne kadar da birlikte kullanmışlardır suyu. Ancak o yaz Kocabaşlardan Hasan, kardeşi Osman ile birlikte kendi bahçesine bir havuz yapar. Su önce onların bahçesindeki havuza yönlendirilip dolması sağlanacak, artan kısmı ise ortak havuza aktarılacaktır. Ancak Kocabaşlar bu havuzu yaparken hiçbir köylüye haber vermemiş, köylülerle istişare etmemiş, köylülerden izin almamışlardır. Kendi tarlalarından çıkan su kendilerininindir yaklaşımı ile havuzu doldurma niyetiyle ve yeni ektikleri tarlalarından verim alma maksadıyla yola çıkmışlardır. Bu fikirler Kocabaşlardan Hasan’ın fikirleridir. Osman ağabeyine yardım etmekle yetinir ve onun sözünden çıkmaz. O sıralarda gün boyu

tarlada Hasan, Osman ve Osman'ın kaçırdığı kız Bahar çalışır. Amaçları tarladan birkaç yıl içinde ürün alabilmektir. Hasan'ın karısı yeni ölmüştür. Osman da kaçırdığı Bahar'la resmî nikâhsız olarak yaşamaktadır.

Havuzun betonunun kurumasıyla birlikte o gece Hasan, suyun yönünü kendi havuzlarına yöneltir, ortak havuza su gitmesine ancak kendi havuzları dolduktan sonra izin verir. Sabah saatlerine doğru ortak havuza yöneltilen su hâliyle ortak havuzu pek doldurmamıştır. Köylüler şahit oldukları bu olaydan oldukça rahatsız olmuşlardır. Gidip rahatsızlıklarını o sıra tarlalarında çalışmakta olan Hasan ve Osman'a anlatmışlardır. Uzun yıllardır devam eden ortak havuzdan faydalanma geleneğinin sürdürülmesi gerektiğini aksi durumda kendi tarlalarının yaz sıcağından yanacağını söyledikleri hâlde Hasan, suyun kendi tarlalarından çıktığını ve kendi hakları olduğunu söyler. Bir itirazları varsa bu itirazlarını mahkeme yoluyla çözmeleri gerektiğini de ekler. Köylülerin tarlalarının kurumasının onların problemi olmadığını söyler. Orada tarlaları bulunan köylüler mahkemeye başvurur ancak netice pek onların istedikleri gibi sonuçlanmaz. Hâkim kararını verirken suyun Kocabaşların tarlasından çıktığını, dolayısıyla özel mülklerindeki suyu kullanma haklarının da onlara ait olduğunu, isterlerse kendi havuzlarında isterlerse de ortak havuzda birikmesine karar verecek kişilerin yine kendilerinin olduğunu belirtir. Mahkemeden eli boş dönen köylüler ne yapacaklarını bilemez durumdadırlar. Tarlaları, emekleri, ekmekleri, çocuklarının, ailelerinin rızıkları Kocabaşların insafına bırakılmıştır. Köylülerden Veli bir gün Kocabaşların tarlasının önünden geçerken o bölgede bütün tarlaların yazın sıcaklığıyla kavrulduğunu bir tek Kocabaşların tarlalarının yeşil kaldığını fark etmiştir. Öfkesi bu manzara karşısında daha da artmıştır. Veli, o sırada Kocabaşların tarlalarını korusun diye yaklaşan köpeklerini öldürmüş ve vahşi hayvanların olduğu bölgeye atmıştır. Köpeği güç bela bulan Hasan ve Osman kardeşler köpeğin kafasına ateş edilerek öldürüldüğünü kafatasındaki mermilerden anlamışlardır. Bu da ileride onları kötü günlerin beklediğinin işaretidir. Kocabaşlar, bu olaydan sonra geceleri nöbet tutmaya başlar. Hasan günlerdir uykusuz kalmış olmanın etkisiyle kapısı açık odasında uyuya kalmıştır. Hasan bir anda sesler duymuş, silahını alıp dama çıkmış ve rastgele ateş etmeye başlamıştır. Karşı taraftan karşılık gelince karısıyla birlikte uyuyan Osman'ın odasına girer ve ondan hemen kalkmasını ister. Osman'a tarlalarına birilerinin girdiğini söyler. Uyku sersemi Osman, duvardan tüfeği alır ve Hasan'ın arkasına takılır. Silahlar patlar bolca. Çıglıkların duyulmasıyla birlikte birinin vurulduğunu anlarlar. Ama kaçan bir kişi daha vardır. Onun peşine takılırlar ancak yakalayamazlar. Gün ağardığında

durumun vahameti ortaya çıkar. Veli ölmüştür. Ancak Kocabaşların tarlaları ve meyve ağaçları da talan edilmiştir. Köylüler, jandarmalar, savcı, muhtar, herkes oradadır. Savcı ayaküstü ifadelerini almış, olayı hem Hasan'dan hem de Osman'dan dinlemek istemiştir. Hasan olayı ayrıntılarıyla anlatmış... Savcı, Osman'a sorduğunda ağabeyinin söylediklerini onaylar. Tarlalarının durumu da ortadadır. Jandarma, Hasan ve Osman'ı alır gider. Bahar altı aylık hamiledir, tek başına kalmıştır. Hasan durmadan tüfeğin ruhsatının kendi adına olduğunu ifade eder, Osman ise sessizdir. Hapiste olanları sorduklarında Hasan durmadan anlatır, kendini aklama çabası içerisindedir. Osman şaşkındır. Çünkü Veli, ağabeyinin elindeki silahla vurulmuştur. Bunu kendisi de ağabeyi de iyi bilmektedir. Yapabileceği pek bir şey yoktur. Ağabeyi onu ikna etme çabası içerisine girer. "Sen yaşça küçüksün indirimli ceza alırsın. Hemen yatar çıkarsın. Seni içerde parasız bırakmam. İkimiz birden yatarsak bağ bahçemiz sahipsiz kalır, kim bilir bağ bahçemize neler olur... Bahar'a da sahip çıkar, çocuğun doğar sen çıkana kadar sürekli görüşmeye getirir ve seni buralarda yalnız koymayız." der. Osman ikna olur. Ne yapması gerektiğini bilmez hâldedir. Hem zaten ağabeyini yalancı çıkarırsa bile dışarıda köylülerle nasıl uğraşıp baş edecektir? Mecburen mahkemede suç üstlenir. Osman yedi yıl ceza almıştır. Bahar'ın dünyası başına yıkılmıştır. Hasan'ın Veli'yi öldürdüğünü o da bilmektedir. Osman neden suç üstlenmişti? Bebeğiyle ortada kalmıştır. Yedi yıl nasıl geçirdi? Bunları düşünürken Osman'ı alıp götürürler. Ondan sonra iki defa daha görüşe giderek görür Osman'ı. İzmir Cezaevi'nden alıp onu Denizli Cezaevi'ne gönderdikten sonra bir daha görüşe de gitmez. Hasan verdiği sözleri hemen unuttur. Para göndermeyi de bırakır.

Köylüler, iki dulun aynı çatı altında nasıl yaşadığını konuşmaya başlar. O günlerde Hasan bir gazete haberine rastlar. Köy kahvesinde okunan haberde, Denizli Cezaevi'nde Osman adında bir mahkûmun şişlenerek öldürüldüğü yazmaktadır. Hasan'la birlikte köylüler arasında hızla yayılan bu haber kısa sürede Bahar'a da ulaşır. Bahar, son umutlarını bu haberle birlikte yitirir ve ne yapacağını bilemez. Sonunda Hasan'a boyun eğmek zorunda kalır. Çok geçmeden Hasan, Bahar'la nikâh kıyar. Bir gazete haberi Bahar'ın hayatını sona erdirir; o, artık Hasan'a ömür boyu mahkûm kalır.

Osman'a artık ne harçlık gelir ne de ziyaretçi uğrar; Hasan'dan ne ses ne de haber çıkar. Ağabeyi verdiği sözleri tutmaz, Osman cezaevinde çaresiz bir hâlde kalır. Bir süre sonra mektup yazmayı da bırakır, çünkü mektuplarına yanıt veren yoktur. Bahar okuma yazma bilmediği için Osman'a ulaşma imkânı bulamaz. Zamanla

umudunu kaybeder ve beklemeyi bırakır. Cezaevinde gündelik işlerde çalışarak yaşamını güçlkle sürdürür.

Üç yıl bu şekilde geçer. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasıyla genel af ilan edilir. Bu gelişme Hasan'ı tedirgin eder; çünkü Osman'ın ölmediğini bilmekte, ancak geçmişte yayımlanan bir gazete haberini kendi çıkarı doğrultusunda kullanmıştır. Olası bir hesaplaşma ihtimaline karşı silahla gezmeye başlar.

Bir gün, Bahar avluda çocuklarıyla otururken karşısında Osman'ı görür. Onun yaşadığını öğrenince büyük bir şaşkınlık ve korku yaşar. Osman durumu kısa sürede kavrar; kendi çocuğunu tanır, diğerinin Hasan'dan olduğunu anlar. Bahar, Hasan'ın tarlada olduğunu, elinde silah bulunduğunu ve Osman'ı öldürmeye kararlı olduğunu söyler. Ancak Osman geri dönmez; Hasan'ın yanına gitmeye kararlıdır.

İki kardeş karşı karşıya gelir. Hasan, Osman'a yaklaşmamasını, aksi hâlde onu öldüreceğini söyler; ancak Osman geri adım atmaz. Silah patlar, mermi Osman'ın kolunu sıyrır. Bu sırada Bahar tüfeği alarak Hasan'a doğru iki el ateş eder. Hasan ikinci kez ateş edemeden yere yığılır; olay, uzun süredir bastırılmış bir hesaplaşmanın sonuna işaret eder.

3.4.2. Öç

Gülsüm Kadın, o gün avluda gidip gelirken evlerinin etrafında dolaşan ayak seslerini duyar gibi olur. Köy yerinde evin çevresinde birilerinin dolanması iyiye yorulmaz. İçerideki kızı Hacer'i yoklar. Hacer, camlı pencerenin önünde oturmuş ayna karşısında saçlarını taramaktadır. Üzerinde bir hâl vardır. Henüz on altıdır. Annesi, kızının küçüklüğünden beri çevresine kendini sevdirmeye çabasında olduğunu farkındadır. Hacer, her fırsatta yaşı küçük ya da büyük fark etmeksizin oğlanların ilgisini çekmek ister. Bu durum Gülsüm Kadın'ı endişelendirir. Çünkü kızı artık serpilmiş, köyde dedikoduya konu olabilecek bir yaşa gelmiştir. Bu yüzden onu sürekli kontrol altında tutmaya çalışır; ancak nafiye...

Gülsüm Kadın hâlâ dışarıdan gelen sesleri düşünür. Kim olduğunu merak eder ve pencereye yönelir. Baktığında, karşı evin gölgesinde duran ve Hacer'in penceresine dönük Şerif Ali'yi görür. Şerif Ali, jest ve mimikleriyle Hacer'e bir şeyler anlatmaya çalışır. Gülsüm Kadın onu fark eder etmez dışarı fırlar. Bağırır çağırır Şerif Ali'ye kızından uzak durmasını söyler; aksi hâlde onu kendi elleriyle öldüreceğini köylünün

önünde dile getirir. Onun öfkesinin altında, yıllardır hissettiği bir korku yatar: Gülsüm Kadın, Şerif Ali ile Hacer'in aynı yaratılışa olduğuna inanır.

Köyde Şerif Ali'nin adı çıkmadık kimse kalmaz. Onun için bir kadının evli, bekâr, genç ya da yaşlı olması fark etmez. Göz koyduğu her kadının peşine düşer. Zamparalığıyla tanınır. Anne babası da onunla baş edemez. Küçüklüğünden beri ne çalışır ne de bir işe yarar. Yaşlı anne babasını döver, ellerindeki üç kuruşu alır; içkiye ve kumara verir. Ondan küçük kardeşi Mahmut olmasa hayvanlar sahipsiz kalır. Mahmut, anne babasının sözünü dinleyen, çalışkan bir çocuktur. Hayvanlar başsız kalmasın diye çok sevdiği okulu bırakır. Öğretmeni ona her fırsatta kitap gönderir, Mahmut da büyük bir merakla o kitapları okur.

Gülsüm Kadın ne yaparsa yapsın Şerif Ali'yi Hacer'den uzak tutamaz. Hacer'in kardeşi Ömer de köyde dolaşan dedikodulardan haberdar olur ve giderek Şerif Ali'ye karşı bilenir. Şerif Ali annesini ikna eder ve Hacer'i istemeye gönderir. Annesi, Gülsüm Kadın'dan alacağı cevabı bilir ama gitmek zorunda kalır; çünkü aksi hâlde Şerif Ali ortalığı karıştırır. Gülsüm Kadın haberi alır almaz Hacer'i dayısına yollar. Şerif Ali'nin annesi geldiğinde Gülsüm Kadın düşüncelerini açıkça söyler. Şerif Ali'nin annesi de ona hak verir ve konuyu uzatmadan geri döner.

Şerif Ali, aldığı olumsuz yanıtın memnun kalmaz. Daha önce Hacer'in "kaçalım" teklifini hapse girme korkusuyla reddettiği için pişman olur. Hacer ise reddedildiği için Şerif Ali'ye kin duyar. Bir süre sonra Şerif Ali, Hanife Kadın aracılığıyla Hacer'e "Sabaha doğru kaçalım." diye haber gönderir. Hacer önce "Gelmeyeceğim." diye haber yollar; ancak sabaha karşı bütün sözlerini unuttur, bohçasını alıp Şerif Ali ile kaçar.

Sabah olunca Gülsüm Kadın kızının yokluğunu fark eder. Hacer'in Şerif Ali ile kaçtığını anlar. Hemen Şerif Ali'nin evine gider. Yaşlı anne babasının hiçbir şeyden haberi yoktur. Gülsüm Kadın köyü ayağa kaldırır, dayılarına haber yollar. Dayılar silahlanıp gelir. Ömer'in de eline silah verir, "Şerif Ali'yi öldürmeden dönme." diye tembih eder. Hep birlikte dağa, ağılların bulunduğu yere giderler.

Ömer, orada Mahmut'a rastlar. Şerif Ali'yi sorar. Mahmut, kimseyi görmediğini söyler. Ağıllara bakmak isterler. Yolda Hacer'in tokasını bulurlar. Ömer tokayı tanır. Mahmut'a dönüp "Hani kimseyi görmemiştin?" der. Cevap beklemeden sinirle silahını çeker. Kayalıklarda elinde kitabıyla oturan Mahmut'a birkaç el ateş eder. Mahmut, kitabını düşürmeden yere yığılır.

3.4.3. Yenilmeyen

Tülü, Urla'nın yenilmez devesinin hikâyesidir. Urla'da henüz turizm gelişmeden önce köyler, kasabalar ve beldeler arasında deve güreşleri yapılırdı. Tülü bu güreşlerin en meşhur devesidir. Öyle ün kazanır ki fotoğrafları kahvelere, evlere, dükkânlara asılır. Urla halkı için Tülü'nün ayrı bir yeri vardır. Hasan'ın Tülü'sü her müsabakayı kazanır, kasabanın adını duyurur, kasabalıları gururlandırır. Büyük paralar teklif edilmesine rağmen Hasan Tülü'yü satmaz. Çünkü Tülü onun için yalnızca bir mal değildir; Urla'nın ortak değeri, sembolüdür.

Kasaba halkı da Tülü'yü baş tacı eder, hiçbir güreşinde onu yalnız bırakmaz. Tülü'nün zaferi herkesin zaferi sayılır. Halk onun başarılarıyla gururlanır, övünür. Tülü son güreşlerinden de galip çıkar, genç rakiplerine fırsat tanımaz. Tecrübesiyle ve çevikliğiyle herkesin gönlünde taht kurar. Halk şenlik içinde evlerine döner. Herkes, "Bu gidişle Tülü'yü alt eden çıkmaz." diye düşünür.

Bir gece Hasan'ın burnuna duman kokusu gelir. Dışarı çıktığında Tülü'nün ağlından alevlerin yükseldiğini görür. Kulaklarını Tülü'nün böğürüşleri doldurur. Ağıl yanar, Tülü içeridedir. Hasan don gömlek koşar, tek derdi Tülü'yü kurtarmaktır. Defalarca alevlerin içine girmeye çalışır ama köylüler engel olur. Herkes seferber olur, ateşi söndürmeye uğraşır. Ancak itfaiye yetişene kadar yangın büyür. Yangın sonunda söner ama Tülü'den geriye yalnızca bir yığın kemik kalır.

Hasan da köylüler de aynı kanaattedir: Bu yangın kendiliğinden çıkmaz. Ağılın kapısına ve çevresine mazot döküldüğü anlaşılır. Tülü bilerek yakılmıştır. Ancak Hasan, "Şunu yaptı." diyebileceği kimseyi bulamaz. Son güreşlerde yendiği deve sahiplerinden şüphelenmek istemez; çünkü Tülü bugüne kadar çıktığı her güreşi kazanmıştır. Kafasında sorular döner durur. Soranlara sadece, "Tülü'yü yenememek içlerine sinmez, Azrail'i karşısına çıkararak yenerler." der ve susar.

3.4.4. Dağlı ile Muharrem

"Dağlı ile Muharrem" hikâyesi, köy yaşamında adalet, onur ve direniş temalarını işleyen bir öyküdür. Köy halkının haraç baskısı altında yaşadığı ortamda Dağlı karakteri, boyun eğmeyen ve ailesinin onurunu korumaya çalışan bir figür olarak öne çıkar.

Dağlı ve ailesi öğle yemeğini yerken evin kapısı çalınır. Gelen, Muharrem'in adamı Abdurrahman'dır. Muharrem'in selamını getirir ve 300 lira haraç ister. Dağlı o güne kadar kimseye boyun eğmemiştir. Tek oğlu askeredir; gelini, karısı ve torunları ona bakar. Köyde herkes bu haraçlara razı olur, çünkü Muharrem hapisten yeni çıkmış, korku salan, gözü dönmüş bir adamdır. İnsanları mallarıyla, canlarıyla ve namuslarıyla tehdit eder, köyde hiç kimse ona karşı gelemmez.

Bir gün Dağlı ile Muharrem köy kahvesinde karşılaşır. Muharrem, haraç miktarını artırdığını söyler. Dağlı ise çoluk çocuğunun rızkını bir daha vermeyeceğini açıkça belirtir. Aralarındaki gerginlik büyür, Muharrem gözdağı vermeye çalışır ama Dağlı karardır. Artık ondan tek kuruş almasına izin vermez. O günden sonra silah taşımaya başlar; çünkü Muharrem'in intikam peşine düşeceğini bilir.

Cuma günü kasabaya giden Dağlı, akşam dönüş yolunda pusuya düşeceğini tahmin eder. En tenha yerde Muharrem karşısına çıkar. "Parayı ver, yoksa canından olacaksın." der. Ancak Dağlı, kararlılığından vazgeçmez. Çoluk çocuğunun rızkını Muharrem'e yedirmemeye ant içer. Dere kenarında abdest alır, namazını kılar. O anda Muharrem'i vurmak için birçok fırsatı olur ama ilk kurşunu sıkmak istemez. Tam o sırada yoldan İzmir'e giden otobüs görünür. Muharrem bir el ateş eder; kurşun boşa gider. Dağlı, ardından iki el ateş eder: Biri Muharrem'in omzuna, diğeri karnına isabet eder. Muharrem silahını bile doğrultmadan yere yığılır ve oracıkta can verir.

3.4.5. Bıçak

"Bıçak" öyküsü, aile içindeki otorite, erkeklik algısı ve çocukluk döneminde şekillenen güç ilişkilerini konu edinir. Hikâyede, baba figürü Azem ile oğlu Zeynel arasındaki ilişki üzerinden, otoritenin ve toplumsal beklentilerin birey üzerindeki etkisi anlatılır.

Akşam yemeğinde Azem, karısı ve çocuklarıyla sofraya oturur. Gözleri sürekli on iki yaşındaki oğlu Zeynel'e takılır. Zeynel, yemekten önce ortalarda görünmez ve sofrada huzursuzdur. Babası bu durumu fark eder ancak karısının ve kızlarının yanında bir şey sormaz. Mum ışığı Zeynel'in yüzünü aydınlattıkça boynundaki ve ellerindeki tırnak izleriyle morluklar belirginleşir. Kızları durumun farkındadır. Azem'in bir şey sormasını beklerler fakat Azem sessiz kalır. Sadece Zeynel'in bir küçüğü olan kızıyla göz göze gelir. Kızı hemen konuşmaya başlar ve olanları anlatmak ister. Ancak Zeynel ve annesi onu susturur.

Azem sessizce düşünür. Zeynel'in bir büyüğü ve bir küçüğü kızdır; en küçük oğlu ise henüz beş yaşındadır. Bu durumda Zeynel kendini koruyabilecek yaşta sayılır. Arabacı Salih'in oğullarıyla sürekli çatıştığını bilir. Salih'in oğullarından biri Zeynel ile yaşıt, diğeri iki yaş küçüktür ve her zaman birlikte hareket ederler.

Azem oğluna “Bıçağın var mı?” diye sorar. Zeynel, yok anlamında başını sallar. Azem ertesi gün okuldan sonra birlikte bir bıçak alacaklarını söyler. Annesi bu duruma karşı çıkar. “Zeynel daha çocuk, bıçaktan hayır gelmez.” der. Ancak Azem tartışmayı uzatmaz ve “O artık büyüdü, bıçak iyidir.” diyerek konuyu kapatır.

Ertesi gün Zeynel okuldan sonra babasının yanına gider. Birlikte Urla Pazarı'na inerler ve küçük bir bıçak satın alırlar. Daha sonra Azem, oğlunu ilk kez kahveye götürür. Çay içtikten sonra Zeynel'i eve yollar ancak Zeynel köy meydanına uğrar. Arkadaşlarının yanına giderek yeni bıçağını gösterir. Meydandaki bir ağaçtan dal koparıp bıçağıyla yontmaya başlar. Böylece hem Salih'in oğulları hem de diğer çocuklar Zeynel'in artık bir bıçağı olduğunu öğrenir.

3.4.6. Kaatil

Necati Cumalı'nın “Kaatil” adlı hikâyesi, insanın toplum karşısındaki çaresizliğini ve adalet arayışını anlatır. Hikâyede, geçmişinde pek çok insana yardım etmiş, halk arasında saygı gören bir avukatın yolu, haksız yere damgalanmış Sarı Abdi ile kesişir. Avukat, Urla'da görülen davalar arasında insan hikâyeleriyle yüzleşir; Abdi'nin durumu da bu yüzleşmelerden biridir.

Sabah avukat İzmir'den Urla'ya gelir. Öğleye kadar birçok davaya girer. Adliye koridorlarında yürürken kendisine soru soranlarla sohbet eder. İlçeden tanıdığı bir genç ona selam verir ve yanında yürümeye başlar. Kalabalıktan uzaklaşana kadar avukat gence ilgi gösterir. Ancak genç ondan uzaklaşmaz, yürüyüşüne eşlik eder. Daha sonra birlikte kahveye otururlar. Genç nereden başlayacağını bilemez. Biraz havadan sudan konuşurlar. PTT'de çalışan iki arkadaşı gelince durumu anlatacaklardır. Ancak genç birden “Abdi adam öldürdü.” diyerek söze girer.

Avukat “Hangi Abdi?” diye sormaya yeltenir ama sormasına gerek kalmaz; söz konusu kişinin Sarı Abdi olduğunu anlar. Tam karşılarındaki kahvede, elleri cebinde, kimseye bulaşmayan, sessiz bir adam vardır. “Sarı Abdi mi?” diye sorar. Genç “Evet.” der ve üç gündür tutuklu olduğunu belirtir. Bu sırada iki PTT çalışanı da gelir. Avukat, Abdi'yi hatırlar. Gençler olayı özetler.

Abdi'nin kimsesi yoktur. Anasız babasız sokaklarda büyümüştür. Onu savunacak, adına avukat tutacak bir yakını bulunmaz. Çocukluğundan beri her türlü şiddete, istismara maruz kalmıştır. Uyuşturucu ve içki gibi kötülüklerin içine itilmiştir. Ancak büyüdükçe kendini korumayı öğrendi, içine kapandı; kimseye karışmadan çalışıp çabaladı.

Bir gün kahvede kâğıt oynarken geçmişten beri kendisine kin besleyen biri içeri girer. “Sen bu kahvede oturacak kadar adam mı oldun?” diyerek hakaret eder. Abdi ses çıkarmaz. Adam hakaretlere devam eder, elinden kâğıtları alıp onu masadan duvara iter. Abdi yere düşer. Gözüne bir kol demiri ilişir. O demiri alıp adamın kafasına indirir. Adam bir vuruşta yere yığılır. Abdi, kahvedekilere “Hadi biraz daha gülsenize.” der ve elindeki demirle karakola gidip teslim olur.

Gençler avukattan Abdi'yi savunmasını ister. Onlara göre Abdi haklıdır, hapis yatmamalıdır. Avukat bu isteği kabul eder ve Abdi'yi görmeye gider. Gardiyanlar Abdi'yi çağırır. Abdi ağır adımlarla gelir. Avukat ondan olanları anlatmasını ister. Abdi sadece “Nasıl duyduysanız öyle.” der. Fazla konuşmaz. Şikâyet etmez. Artık itibarını kendi içinde yeniden kazanmıştır. Hapisten çıkmayı da geçmişi yeniden anlatmayı da istemez. Çünkü yaşadıklarını unutturmak ister.

3.4.7. Gülsüm Kıza Ağıt

Her sabah olduğu gibi Gülsüm ve annesi yola çıkarak işe gider. Annesi önde, Gülsüm arkada yürür. Bir anda Gülsüm'ün hayırsız kocası Bektaş karşılına çıkar. Belki Gülsüm boşanmaktan vaz geçer düşüncesiyle hâl hatır sorarak ortamı yumuşatmak ister. Hâl hatır sorduktan sonra tartışma başlar. Gülsüm, annesine yola devam etmesini, kendisinin ise kocasıyla son bir kez konuşacağını söyler. Annesi mecburen razı olur ve kızını bırakıp biraz ilerler.

Gülsüm ile kocasının tartışması giderek şiddetlenir. Bektaş evde hiçbir işe elini sürmez; Gülsüm'ü her işe koşturur. Kendisi ise sabahın erken saatlerinden akşamüstüne kadar kahvede oturur. Köyün diğer erkekleri de benzer şekilde davranır; karılarını, kızlarını tarlada, bahçede ve evde çalıştırırlar. Bu durum uzun zamandır böyle sürmekte ve köyde kimse buna karşı çıkamamaktadır.

Gülsüm kararlıdır. Artık mahkemeden gerekli evrakları göndertmiştir; davanın görülmesi kalmıştır. Kahvede oturan erkekler kocasını doldurur: “Bu kimden cesaret

alıyor, köyün düzeni bozulur.” derler. Bektaş’a, “Eşini ayağının altına al bak bir daha eşin sesini çıkarabiliyor mu?” diyerek uyarıda bulunurlar.

Gülsüm kararlıdır: Bektaş ya bir işte çalışacak ya da Gülsüm onu boşayacaktır. Daha ikinci adımını atmadan Bektaş arkasından gelerek Gülsüm’ü sırtından bıçaklar. Gülsüm yere yığılır, kısa bir süre sonra yaşamını yitirdiği anlaşılır. Annesi başında dövünür, ağıt yakar. Tüm köylüler olayı seyrederken savcı ve doktorun gelişi beklenir. Bektaş karakola teslim olur ve çeşitli iftiralarla cinayeti makul sebeplere, aldatılmış olmaya dayandırır. Ancak Gülsüm’ün yaşamını yitirdiği açıktır.

3.4.8. Esmâ ile İsmail

Halil ile avukatı eski bir taksiyle Urla’dan Karaburun’daki tapu dairesine gideceklerdir. Taksi yolculuğu boyunca yolcular ister istemez denize dalıp gider. Halil az ilerisini göstererek orası “Eğlenhoca” der, orası da liman... Liman boştur. Limanın neden boş olduğunu sorar Halil’e. “Eğlenhocalılar soğudu limandan.” der. Esmâ ile İsmail’in hikâyesini anlattır, “İsmail balıkçı.” der. Erkek güzelidir, dost canlısı ve korkusuzdur. Herkes orada bilir İsmail’i. Esmâ da güzeller güzelidir. Kimler kimler ister ancak o kimseyle evlenmez. Balıkçı İsmail’e varacağım, der. Esmâ ile İsmail nişanlanır. Hıdrellez günü gelir. Bütün köy yiyeceklerini alır koyun kenarına varır. Suya niyetlerini atar, kayıklarla gezerken konuşurlar. Esmâ ile İsmail de kayıkla koyun ortasına doğru açılır. Esmâ başındakini bir hevesle alır denize atar. İsmail hiç düşünmeden suya atlar çıkarmak için. Dalar suyun altına ancak bir daha çıkamaz sudan. Esmâ her gün köyden gelir o kayalıklara oturup İsmail’in sudan çıkmasını bekler.

3.4.9. Aktör

Hikâye, kasaba kasaba dolaşan ve tek başına oyunlar sergileyen bir aktörün yaşamını konu alır. Aktör, cebindeki sınırlı parayla yolculuk eder, yemek parasını çıkarır ve bedava konaklayacak bir yer bulur. Hayatı boyunca oyunculukta ilerlemeye çabalar, ancak kasabalarda sahnelemenin ötesine geçemez ve sektörde hak ettiği yeri bulamadığı için hayal kırıklığı yaşar.

Kasabada, Necmi ve arkadaşlarının tiyatro ve film ilgisini fark eder. Sohbet sırasında bazı figüranları kendisine benzetir ve hikâyelere kendisinin de katılmış gibi

davranarak anlatır. Sektördeki ünlü oyuncular hakkında gerçek dışı yorumlar yapar; kimisini cimri, kimisini yetenezsiz, kimisini çirkin olarak tanımlar.

Akşam kahvede kurulan sahnede oyununu sergiler. Gençler ilgilenir ve gösteriyi izler. Oyun sonrası gençler aktörü yemeğe davet eder; yemek yenir, içkiler içilir ve aktör sarhoş olur. İçkinin etkisiyle tartışmalara girer ve kavgaya tutuşmak ister. Gençler onu kasabadaki ücretsiz kalınacak bir hana götürür, aktör burada konaklar.

Ertesi sabah, içkinin etkisi azalınca aktör yalnız olduğunu fark eder ve gündüz anlattığı hikâyelerin tamamının uydurma olduğunu anlar. Gündüz anlattıklarını diğer oyunculara atfettiğini hatırlar. Daha sonra bir taksiye binerek kasabadan ayrılır.

3.4.10. Aksinin Biri

Yalıkahveler’de yeni bir ormanlık alan bulunur. Keresteci Sedat Ören, işi resmî yollardan hâletmeden önce ağaçları keserek süreci hızlandırmayı amaçlar. Turhan, birkaç aydır Yalıkahveler’de çalışmaktadır ve Sedat Ören’in planlarını bilir. Turhan, bugüne kadar rüşvet almamanın kendisine kazanç sağlamadığını düşünerek Sedat Ören’den yüklü bir rüşvet karşılığında kereste yüklü kamyonların geçmesine izin vermeyi düşünür.

Turhan, istediği rüşveti alabilmek için kendini ağırdan alır. Sedat Ören, Turhan’ı ikna etmek için sabah Yalıkahveler’e gelir ve cüzi bir miktar para verip geçecek kamyonları görmezden gelmesini sağlamayı hedefler. Turhan’ın direnci Sedat Ören’in canını sıkıştırır. Sedat Ören, Turhan’ın içkisine kaş ve göz arasında bir şeyler katıp onu sersemletir. Turhan kendinden geçmiş bir şekilde masada uzun süre kalır; bu sırada kereste yüklü kamyonlar rahatça geçer ve Sedat Ören oradan ayrılır.

Akşama doğru Turhan kendine gelir ve köyde neredeyse herkese sataştığını fark eder. Jandarmadan kaymakama kadar birçok kişiye hakaretler etmiştir ve bir kadının kapısına dayanınca köylüler onu nezarete atar. Kendine geldikten sonra yaptıklarının farkına varır. Hakkında şikâyetler vardır ve hâkim karşısına çıkacaktır. Bu olaydan sonra Turhan memurluktan atılır ve artık kolcu değildir. Bu süreç ona unutamayacağı bir ders olmuştur. Rüşvete, hırsızlığa ve haksızlığa bulaşmak yerine alın teriyle kazanmanın değerini anlar. Karar verir. Eşi ve çocuklarıyla baba ocağına döner. Gerekirse meyve ve sebze satarak hayatını sürdürecektir.

On gün sonra Sedat Ören, Turhan’ın yerine gelen yeni kolcuya rüşvet teklif eder. Bu düzen böyle sürer.

3.4.11. Selim’i Anarım

O sabah Selim, elinde bahçesinden topladığı bir sepet meyve, sebze ve bir demet çiçekle avukatın bürosuna gider. Bu ziyaret sırasında tarlasının sınırlarını belirlemek için gerekli bilgileri, kimlerin ne zaman gideceğini avukattan öğrenir. Belirlenen tarihte yazıcı, memur, yargıç ve avukat, Selim’in on dönümlük tarlasının tapudaki sınırlarını belirlemek amacıyla tarlayı ziyaret eder.

Tarlayı gördüklerinde herkes hayrete düşer. Görgü tanıklarından alınan ifadelerle sınırlar resmî olarak belirlenir. Selim’in tarlası, önceden bataklık olan bir alandır; Selim, bu tarlayı alır ve emek vererek bu alanı verimli bir bahçe hâline getirir. Anadan babadan kalan bir şeyi yoktur; ancak sabır ve çabasıyla değersiz bir araziye değerlendirir. Selim’in en büyük motivasyonu, insanların bahçesinin güzelliği hakkında konuşmaları ve bunu ona ifade etmeleridir. Bunları duyduğunda büyük mutluluk duyar ve iş dışında oturmak yerine gezip dolaşır.

Avukat, Selim’i tanıdıktan sonra, ne zaman bir tarla, bağ veya bahçe görse Selim’i anar ve içinden, “Burası Selim’in eline geçse kim bilir nasıl güzelleştirirdi?” diye geçirir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı eserinde yer alan söz varlığı unsurları incelenmiştir.

4.1. Deyimler

Söz varlığı öğeleri arasında yer alan deyimler, dilin anlatım olanaklarını genişleten ve kültürel birikimi yansıtan kalıplaşmış söz gruplarıdır. Alan yazında deyim farklı yönleriyle tanımlanmış; araştırmacılar deyimlerin hem anlamsal hem de biçimsel özelliklerine dikkat çekmiştir. Hengirmen (2007, s. 7), deyimleri genellikle gerçek anlamdan uzaklaşarak kullanılan ve anlatımı güçlendiren kalıplaşmış ifadeler olarak değerlendirir. Akyalçın (2012, s. 10) ise deyimleri, duygu ve düşünceleri özel bir anlam ilişkisi içinde aktaran söz grupları olarak tanımlamıştır. Yalçın'a (2002, s. 5) göre deyimler, değiştirilemeyen kalıp yapıları nedeniyle dilin dinamik ve estetik boyutunu oluşturan unsurlardır. Çotuksöken (2004, s. 83) ise en az iki sözcüğün bir araya gelerek temel anlamlarından uzaklaşıp yeni bir anlam kazanması durumunda ortaya çıkan kullanımları deyim olarak sınıflandırmıştır.

Deyimlerin dilsel işlevlerinin yanı sıra kültürel yönleri de bulunmaktadır. Şen (2017, s. 12), deyimlerin farklı dönemlere ait metinlerde benzer biçimlerde karşımıza çıktığını, ancak dildeki değişim ve gelişim sürecinin zaman zaman bu ifadelerin biçimsel özelliklerini etkileyebildiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle deyimler, toplumun yaşam tarzı, değerleri ve düşünce biçimi hakkında ipuçları veren kültürel göstergeler niteliğindedir. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Güncel Türkçe Sözlük'te deyim, çoğunlukla gerçek anlamının dışında kullanılan ve kalıplaşmış söz öbeği olarak tanımlanmıştır. (TDK, 2024).

Bu çalışmada, "Susuz Yaz" adlı öykü kitabında yer alan deyimlerin incelenmesinde iki aşamalı bir yöntem benimsenmiştir. İlk aşamada, metinde tespit edilen deyimlerin anlamları Türk Dil Kurumunun Atasözü ve Deyimler Sözlük'ü ile Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" temel alınarak belirlenmiştir. İkinci aşamada ise deyimlerin metin içindeki kullanımları, ilgili sayfa numaralarıyla birlikte örnek cümleler üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece deyimlerin hem sözlük anlamları hem de bağlamsal işlevleri akademik bir çerçevede ortaya konulmuştur.

abdest almak

“Müslümanlar belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek arınmak.” (ADS).

“Çömelip abdest aldı.” (s. 170).

açığa çıkmak

“Belli olmak, anlaşılmaq.” (ADS).

“Araba, her dönemde şosenin kara yönündeki sık kargılıkların gerisinde gözden kayboluyor, bir iki saniye geçmeden daha büyümüş görünüşüyle açığa çıkarak hızla yaklaşıyordu.” (s. 226).

açığa vurmak

“Saklı, gizli tuttuğu bir konuyu herkese duyurmak.” (Aksoy, 1988, s. 525).

“Ama şaşkınlığını açığa vurmadı.” (s. 68).

açıktan açığa

“Çok açık olarak, hiç kimseden gizlemeden.” (Aksoy, 1988, s. 527).

“Bir gün Safi'nin karısı, dayanamadı, açıktan açığa Bahar'a.” (s. 56).

aç kalmak

“Karnını doyuramamak.” (ADS).

“Başka bir oyuncunun, kızı olmasa aç kalacağını, kızını peşkeş çeke çeke Yeşilçam'da kendine yer sağladığını söyledi.” (s. 207).

açtırma ağzını (ağzını açtırmak)

“Kötü bir söz söylememe fırsat verme” anlamında kullanılan bir söz. (ADS).

“Ağzını açtırıp kötü kötü söyletme beni...” (s. 27).

adak adamak

“Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsal olduğuna inanılan bir güce niyette bulunmak.” (ADS).

“Ama bu akşam bunları düşünmek istemedi; kurtulacak olursa, adak adar gibi, on yıl Bahar'a kötü gözle bakmayacağına, Bahar'a el sürmeyeceğine kendi kendini inandırmaya çalıştı durdu.” (s. 44).

adamdan saymak

“Bir kimseye, değeri olmadığı hâlde değer vermek.” (Aksoy, 1988, s. 528).

“Karakolda insanı adamdan sayan mı var?” (s. 59).

adam etmek

“İşe yaramayan bir şeyi onarıp işe yarar duruma getirmek.” (Aksoy, 1988, s. 528).

“Onun bunun beğenmediğini bedavaya alıp adam etsin...” (s. 284).

adam gibi

“Terbiyeli, akıllı uslu.” (ADS).

“Başın önünde, adam gibi, kapımın önünden geçersen geç.” (s. 76).

adam olmak

“Bir kişi yetişip topluma yararlı duruma gelmek.” (Aksoy, 1988, s. 529).

“Ağası adam olsa, suçun üstünde kalacağına canı yanmazdı.” (s. 43).

adam sen de!

“Aldırma, ne önemi var!” (Aksoy, 1988, s. 530).

“Adam sen de!” (s. 66).

adı çıkmak

“Namusça lekeli biri olarak bilinmek.” (Aksoy, 1988, s. 530).

“Köyde ne kadar namlı varsa hepsiyle adı çıktı!” (s. 103).

adı geçmek

“Bahse konu olmak.” (ADS).

“O kadar da değil, bakalım beş yıl sonra aramızda adı geçecek mi?” (s. 206).

adı karışmak

“Bir işte kendisinin de ilgisi bulunduğu söylenmek.” (Aksoy, 1988, s. 531).

“Görevlilerden birinin bir olaya adı karışarak işinden atıldığı duyuluyordu.” (s. 277).

adını koymak

“Bir şeyin fiyatını belirtmek, yapılacak işin karşılığını kararlaştırmak.” (Aksoy, 1988, s. 532).

“— Ne kadar?

— Sen onu bana bırak dedim ya sana.

— Adını koyalım!” (s. 242).

adını vermek

“Başvurduğu kimseye biri tarafından gönderildiğini söylemek.” (Aksoy, 1988, s. 532).

“Çok genç, gözde bir kadın sanatçının adını verdi.” (s. 210).

aferin almak

“Değerli görülüp beğenilmek.” (ADS).

“Karşılığında bir ‘aferin’ aldı keresteciden.” (s. 243).

ağız (ağzını) açmak

“Konuşmaya başlamak.” (ADS).

“Sen çalış çabala, kardeşim de, malına ortak et, o ağzını açıp ağa sen meraklanma demesin!” (s. 43).

ağırdan almak

“Yapmaya isteksiz olmak.” (Aksoy, 1988, s. 533).

“— Sen ağırdan alıyorsun ama?” (s. 249).

ağız dalaşı (yapmak)

“Sözle kavga.” (Aksoy, 1988, s. 536).

“Suyu zamansız bahçelerine çeviren komşular arasında sık sık ağız dalaşları çıkar.” (s. 9).

ağız tadıyla

“Lezzetini duyarak.” (Aksoy, 1988, s. 537).

“Ağız tadıyla yenilebilecek nelerin var?” (s. 237).

ağzını açmamak

“Hiçbir şey söylememek.” (Aksoy, 1988, s. 543).

“Kadın daha ağzını açmadan soldaki komşusuna atıldı.” (s. 270).

ağzı dili tutulmak

“Konuşamamak.” (ADS).

“Hacer’in bu kez ağzı dili tutuldu.” (s. 110).

ağzına burnuna bulaştırmak

“İşi başarılı bir şekilde tamamlamayıp hüsrana uğramak.” (ADS).

“Ama içerken ağzına burnuna bulaştıracak olduktan sonra, elli metre ötede içer, karakolun kapısına ya da affedersin duvarına, hadi aklıma geleni söylemeyeyim...” (s. 240).

ağzından çıkmak

“Söylenmiş bulunmak.” (ADS).

“Bu sözler ağzından çıkacak olsa, Bahar, sesinden bütün düşündüklerini, gerçek niyetini anlayacakmış gibisine geldi.” (s. 57).

ağzından kaçırmak

“Söylemek istemediği şeyi farkında olmadan bildirivermek.” (Aksoy, 1988, s. 543).

“— Ağzından söz kaçırmayın.” (s. 46).

ağzını burnunu kırmak

“Aşırı döverek perişan duruma getirmek.” (ADS).

“Kır ağzını burnunu anlasın kahpe!” (s. 194).

ağzını kapamak

“Kendisine çıkar sağlayarak bir kimseyi susturmak.” (Aksoy, 1988, s. 544).

“*Sesini çıkarayım derse, kapa ağzını...*” (s. 57).

akıl almak

“Danışmak, görüş almak.” (ADS).

“*Karı kısmından mı akıl alacağız?*” (s. 194).

akıl vermek

“Akıl öğretmek.” (ADS).

“*Sen bana akıl verecek kadar oldun mu?*” (s. 27).

akılda kalmak

“Unutulmamak.” (ADS).

“*Hacer’in güzelliği, oyunu, beline kadar inen güür saçları, tarağı, sümbülleri, düğünü görenlerin, gelinden güveyden çok akıllarında kaldı.*” (s. 84).

akıntıya kapılmak

“Akıntı ile birlikte sürüklenmek.” (ADS).

“*Taşkın suların akıntısına kapılmış kırık dal parçaları gibi gelip geçtikleri bu dünyada, suların sürüklemeyeceği bir kaya gibi görüyorlardı onu.*” (s. 128).

akıp gitmek

“Çabuk geçmek.” (ADS).

“*Su akıp gidiyor ya...*” (s. 18).

akla gelmemek

“Hatırlanamamak, olabileceğini düşünmemek.” (ADS).

“*Daha akla gelmedik kim bilir neler uydurur!*” (s. 196).

aklı takılmak

“Bir şey, sürekli olarak kafasını yormakta olmak, zihni, çözmek istediği bir şeyle uğraşır olmak.” (Aksoy, 1988, s. 554).

“*Aklı o seslere takıldıkça karısını düşünemez, hatırlayamaz oldu.*” (s. 10).

aklı başına gelmek

“Yaptığı davranışın yanlışlığını anlayıp doğru yolu bulmak.” (ADS).

“*Üç yaşından akli başına geldiği güne kadar çocuğu sakat eden, ırzından eden, rezil edenlerin yaptıkları ne olacak?*” (s. 188).

aklı başka yerde olmak

“Konuşulan konu dışında başka şeyler düşünmek.” (ADS).

“*Osman’in onu dinlemediğini, aklının başka yerde olduğunu fark etti.*” (s. 62).

aklı kesmemek

“Anlayamamak, idrak edememek.” (ADS).

“Beş on gün hep yazdırmayı düşündüğü bu mektubun da işe yarayacağına aklı kesmedi.” (s. 64).

aklı karışmak

“Şaşırarak, bocalamak.” (ADS).

“Aradan geçen her dakika, aklı daha çok karışıyordu.” (s. 111).

aklı ermek

“Akılcı olgunlaşmak.” (ADS).

“— Senin aklın bu kadar erer bu işlere!” (s. 92).

aklına gelmek

“Hatırlamak, anımsamak.” (ADS).

“Bu çare aklına gelince biraz ferahladı.” (s. 44).

aklına getirmek

“Olabileceğini düşünmek.” (ADS).

“Bu ayırıştan sonra, yüreğine o güne kadar aklına getirmek istemediği bir kuşku düştü.” (s. 63).

aklına koymak

“Çok istemek.” (ADS).

“Hacer, yalancıkdan hastalanıp evde kalmayı önceden aklına koydu.” (s. 84).

aklına esmek

“Yapmayı planlamadığı şeyi birden yapmaya karar vermek.” (ADS).

“Seni de, senin adamı da, aklına esti mi bağırtıncaya kadar döven kim?” (s. 103).

aklından geçmek

“Şöyle ya da böyle olabileceğini düşünmek.” (Aksoy, 1988, s. 555).

“Bahar’ın öteden beri aklından geçenleri anlayıp anlamadığını çözmeye çalışırken, utanmış bozulmuştu.” (s. 53).

aklını başına almak

“Akılsızca davranmaktan kendini kurtarmak.” (ADS).

“— Aklını başına al yoksa karışmam!” (s. 82).

aklını yormak

“Zihnini yormak.” (ADS).

“— Sen o hesaplarla yorma aklını.” (s. 244).

aklında tutmak

“Hatırından çıkarmamak.” (Aksoy, 1988, s. 555).

“*Yaman adam, nasıl da aklında tutmuş o kadar sözü, bravo vallaha diyorlardı.*” (s. 212).

aldırış etmemek

“İlgilendirmek istendiği şeye önem vermemek, ilgisiz kalmak.” (Aksoy, 1988, s. 560).

“*Aldırış etmez görünmeye çalışıyordu, ama beceremiyordu.*” (s. 230).

âlem yapmak

“Zevk ve eğlence toplantısı yapmak.” (Aksoy, 1988, s. 561).

“*Geceyi âlem yaparak geçiren kadınlı erkekli sarhoş bir grup İzmir’e dönüyordu.*” (s. 225).

alev almak

“Yanmaya başlamak, tutuşmak.” (ADS).

“*Tülü’nün ahır, kapısı penceresi ile alev almış yanıyor, ahırdan dışarı yoğun duman bulutları vuruyordu.*” (s. 154).

alıcı çıkmak

“İstemek, talip olmak.” (ADS).

“*Dışarıdan gelen bir deveci alıcı çıktı hayvana.*” (s. 143).

alı al, moru mor (olmak)

“Yorgunluktan yüzü kıpkırmızı kesilmek.” (ADS).

“*Anası, öfkeden alı al, moru mor, yine önünü kesti.*” (s. 81).

alkış tutmak

“Topluca el çıparak tebrik etmek.” (ADS).

“*Bütün kasaba yengisine inanmış yoluna çıkıyor, alkış tutuyordu Tülü’ye.*” (s. 141).

Allah bilir

“Belli değil anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“— *İyi, ama, madem öyle, madem cigaran yok, rakın yok, Allah bilir öbür işte de perhizsin, sayıyı aşmazsın, para neyine?*” (s. 251).

Allah’ını seversen

“İstekte, dilekte bulunma.” (ADS).

“— *Bırak Allah’ını seversen!*” (s. 266).

altını üstüne getirmek

“Bir şey bulmak için karıştırmadık yer bırakmamak.” (Aksoy, 1988, s. 569).

“*Gülsüm Kadın, odanın altını üstüne getirdikten sonra kızın önünde durdu.*” (s. 80).

altında kalmamak

“Gördüğü kötülüğü ya da iyiliği karşılıksız bırakmamak.” (Aksoy, 1988, s. 568).

“*Bu iyiliğin altında kalmam!*” (s. 45).

alın teri (dökmek)

“Yorucu emek (harcamak).” (Aksoy, 1988, s. 562).

“*İnsan erkek olur da, bu yaşta alınının teriyle ekmeğini kazanacağı bir iş tutmaz mı?*” (s. 81).

alt tarafı (yanı)

“Geri kalanı.” (Aksoy, 1988, s. 570).

“*Eh, alt yanı yarım saat yol diye geçirdi aklından.*” (s. 265).

aması maması yok!

“Özür dilemenin anlamsız olduğunu belirten söz.” (ADS).

“*Aması maması yok! Sedat ağabeyini her gün burada bulacak değilsin...*” (s. 233).

anlam çıkarmak

“Gereksiz ve yersiz bir yargıya varmak.” (ADS).

“*Köprü başında Dağlı ile Muharrem’in konuştuğunu görenler, az sonra hatırladıkları tavırlarından en doğru anlamı çıkarmakta gecikmediler.*” (s. 165).

anlam verememek

“Kendince bir yargıya varamamak, yorumlayamamak.” (ADS).

“*Avukat, Hasan’ın bu hareketine anlam veremedi.*” (s. 51).

arasını (aralarını) açmak (bozmak)

“Ara bozmak.” (Aksoy, 1988, s. 578).

“*Aşçı ile aralarını bozmamak için böyle söylemek zorundalar!*” diye düşündü Turhan. (s. 275).

araya girmek

“İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak.” (Aksoy, 1988, s. 579).

“*Necmi ile arkadaşları sorularla giriyorlardı araya.*” (s. 208).

arayıp sormak

“Biriyle ilgili haber sormak.” (Aksoy, 1988, s. 579).

“*Artık Osman’ı arayıp sormanın...*” (s. 66).

ardı sıra (peşi sıra), (arkası sıra)

“Arkasından, onu izleyerek.” (Aksoy, 1988, s. 580).

“*Zağar kırmacı dişi köpeği eşeğinin arkası sıra geliyordu.*” (s. 30).

arkası gelmek

“Sürekli olmak, devamlı olmak.” (ADS).

“*Bu meraklarının arkası gelmeden, karşı yönden gelen bir taksiye takıldı bakışları.*” (s. 225).

aşağıdan almak

“Alttan almak.” (ADS).

“— *Öfkelenme sakın, dedi, aşağıdan al...*” (s. 15).

âşık atmak

“Boy ölçüşmek.” (ADS).

“*Benimle âşık atmak için çok!*” (s. 260).

ateş etmek

“Ateşli silahla mermi atmak.” (Aksoy, 1988, s. 590).

“*Karaltılar siniyor, ateş edildikten az sonra yeniden kımıldayıp kaçmaya başlıyordu.*” (s. 34).

ateşe vermek

“Yakıp yok etmek.” (Aksoy, 1988, s. 590).

“*Şimdi yine işten artan günlerinde iki kardeş, fundalıkları ateşe verip yılan, domuz, çakal yataklarını batıya, kuzeye doğru sürmeye devam ediyorlardı.*” (s. 12).

avazı çıktığı kadar (bağırarak)

“Çok yüksek sesle.” (ADS).

“*Sokağı, kendini sağa sola atarak avazı çıktığı kadar bağıra bağıra, koşa koşa geçti!*” (s. 72).

avukat tutmak

“İşlerin yürütülmesini sağlamak için bir kişinin yetkilendirilmesini sağlamak.” (ADS).

“*Avukat tutmak istemiyordu.*” (s. 45).

ayağına çelme takmak

“Birinin düşmesini sağlamak için ayağını ayaklarına dolamak.” (ADS).

“*Topal ayağıyla gelen otomobillere doğru koşarken düşecek olsa, çelme taksalar, kalkarken yine gülerdi.*” (s. 183).

ayağını denk almak

“Dikkat etmek.” (ADS).

“*Ayağını denk al, diyecekti.*” (s. 64).

ayak basmak

“Bir yere varmak.” (Aksoy, 1988, s. 600).

“Karıya ‘ayağımızı basacak bir yer bulduk ya ele koştuktan iyidir’ derdim.” (s. 282).

ayak uydurmak

“Kendi gidiş ve davranışını başkasınıninkine benzetmek.” (Aksoy, 1988, s. 602).

“Ayak uyduramadım onların ayak oyunlarına.” (s. 209).

ateş basmak

“Kızarmak.” (ADS).

“Bütün kanının ılandığını, yüzüne gözüne ateş bastığını duydu.” (s. 52).

ayağa fırlamak

“Hızla ayağa kalkmak.” (ADS).

“Ama, o sırada, avludan gelen nalın seslerinin oda kapısına doğru yaklaştığını duyan Hacer, minderin üstünden telâşla ayağa fırladı.” (s. 72).

ayağa kalkmak

“Ayakları üzerine dikilmek.” (ADS).

“Herkes birden ayağa kalktı.” (s. 50).

ayağına gelmek

“Emek çekilmeden elde edilmek.” (ADS).

“Hazır candarmalar ayağına gelmişken ne duruyorsun?” (s. 270).

ayağının altına almak

“İyice tekmeyle dövmek.” (ADS).

“Görmeyeyim, yoksa ayağımın altına alır ezerim, gebertirim seni!” (s. 80).

ayağına kapanmak

“Herhangi birine çok yalvarmak.” (ADS).

“Ama Şerif Ali’yle ayaklarına bile kapanacak olsa, bundan sonra ne kaçardı, ne de evlenirdi!” (s. 93).

ayakta kalmak

“Yıkılmamak, çökmemek.” (ADS).

“Hasan, ‘Görürüz’ diyordu karşılığında, kimin devesinin ayakta kalacağını.” (s. 139).

... azmanı

“...’nın heybetli daha iri hâli.” (ADS).

“Görülmemiş irilikte bir deve azmanıydı.” (s. 148).

bacak kadar (olmak)

“Küçücük (çocuk).” (Aksoy, 1988, s. 610).

“İhtiyar babasının, bacak kadar kardeşinin çekmedikleri kalmasın, bu onların kan ter içinde biriktirdiğini harama sacsın!” (s. 99).

bağdaş kurmak

“Bir ayağını diğer ayağının altına koyup oturmak.” (Aksoy, 1988, s. 610).

“*Dağlı bağdaş kurduğu sofraya başından kalktı.*” (s. 155).

bağırıp çağırmak

“Öfkeyle bağırarak.” (ADS).

“*Osman dingin, bağırıp çağıran ağabeyinin üç dört adını ötesinde, söze karışmadan bekliyordu.*” (s.20).

bağrına basmak

“Kucaklamak.” (ADS).

“*Bebeği bağrına bastı.*” (s. 211).

bakış atmak

“Bakıp geçmek.” (ADS).

“*... kısa, kaçamak bakışlar atıyordu.*” (s. 71).

bana bak!

“Bir tür seslenme ve gözdağı sözü.” (ADS).

“— *Kız bana bak; o rezili koruyacak koca köyde bir sen mi kaldın?*” (s. 81).

bana da... demesinler

“Kesinlikle bir işin yapılacağını belirtmek için söylenen kelime.” (ADS).

“*Onu ardından koşturup yalvartmazsam, bana da Şerif Ali demesinler!*” (s. 90).

bana mısın dememek

“Hiçbir kimseye aldırış etmemek.” (ADS).

“— *Bana, günde iki paket sigara bana mısın demiyor...*” (s. 250).

basıp gitmek

“Çekip gitmek.” (ADS).

“*Abdi üç yaşındaydı, bizim sokakta otururlardı, anası vurdu kıçına bir tekme çocuğu sakat topal bıraktı, sonra da hovardasıyla basıp gitti.*” (s. 184).

başına gelmek

“Kötü duruma uğramak.” (Aksoy, 1988, s. 610).

“*Başımıza bu belalar geldi bir kere.*” (s. 44).

başına girmek

“Birinciliği almak için yarışmak.” (Aksoy, 1988, s. 616).

“*İkisi başına güreşeceklerdi.*” (s. 139).

baş başa kalmak

“Bir şeyle veya bir kişiyle yalnız kalmak.” (ADS).

“O akşam, Bahar’la ikisi baş başa kalınca söze nereden başlayacağını bilemedi.” (s. 60).

baştan çıkarmak

“Doğru yoldan saptırmak.” (ADS).

“Bu kadar yıl gözümün önünde, kapımın dibinde ettiğin rezillikler yetmedi de bu sefer de kızımı mı baştan çıkarmaya kalktın?” (s. 74).

baş başa vermek

“Dayanışmak.” (ADS).

“Hâkimler aralarında baş başa verip bir iki söz fısıldaştılar. Başkan:” (s. 50).

baş eğmek

“Boyun eğmek.” (Aksoy, 1988, s. 618).

“Ellisine kadar koruduğum onurumu bir kere baş eğmekle büsbütün yok ettim.” (s. 164).

başiboş bırakmak

“Kendi havasına bırakmak.” (ADS).

“Veli, Kocabaş’ların bahçesinin yanından geçtiği sırada, Kocabaş’ların gündüz bağlayıp gece başiboş bıraktıkları iri çoban köpeği, üç beş sıçrayışta bahçeden yola çıktı, zağarın kuyruğuna takıldı.” (s. 30).

başı dönmek

“Bir durum karşısında bunalmak.” (ADS).

“Gözleri kararıyor, başı dönüyordu.” (s. 48).

başına dikilmek

“Bir işi yaptırabilmek için başında beklemek.” (ADS).

“Ulamışlı’nın devesinin başında dikiliyordu.” (s. 145).

(birinin) başına gelmek

“Beklenmedik durumla karşılaşmak.” (ADS).

“Kimse çıkıp da sekiz on yaşında, koruyucusuz günlerinde başına gelenleri yüzüne vurmuyordu!” (s. 185).

başından almak

“Kurtarmak, sorumluluğunu almak.” (ADS).

“Kadın: Namusuma dil uzatıyor, alın şu sarhoşu başımdan!” (s. 269).

başından savmak

“Başından atmak.” (Aksoy, 1988, s. 623).

“Bir an hepsini başından savmak geldi içinden.” (s. 213).

başını ağrıtmak

“Birini boş ve gereksiz kelimelerle bunaltmak.” (ADS).

“*Başını ağrıttım. İşin vardır...*” (s. 282).

başını belaya sokmak

“Başını dertte koymak.” (Aksoy, 1988, s. 624).

“*Oğlan adım attığı yerde, başını belâyâ sokacak adam arıyordu sanki!*” (s. 183).

(bir yere) başını sokmak

“Kalacak yer temin etmek.” (ADS).

“*İlkin damı yaptık, karı koca başımızı soktuk!*” (s. 282).

başının etini yemek

“Karşısındakini bıktırınca kadar sürekli söylemek ve konuşmak.” (ADS).

“*Kaç gündür başının etini yedi.*” (s. 82).

başı önünde (olmak)

“Sağma soluna bakmayan, uslu, terbiyeli.” (Aksoy, 1988, s. 626).

“*Osman başı önünde, bakmadan karşılık vermeden kadının önünde geçti.*” (s. 25).

baş sallamak

“Karşısındakini onaylar biçimde davranış sergilemek.” (Aksoy, 1988, s. 628).

“*İkisi de savcıya baş salladılar.*” (s. 40).

bayram etmek (yapmak)

“Çok sevinmek.” (ADS).

“*O gün o gece bayram ederdi bütün kasaba...*” (s. 135).

belini kırmak

“Birini hiçbir şey yapamaz duruma getirmek.” (ADS).

“*Mahkeme kapısından adım atayım dersin belini kırarım!..*” (s. 195).

benzi uçmak

“Yüzü sararmak.” (ADS).

“*Kadının birden beti benzi uçtu.*” (s. 69).

besiye çekmek

“Hayvandan çalıştırmadan semirtmek için beslemek.” (Aksoy, 1988, s. 635).

“*On gün önce besiye çektim, doyurdum, böyle oldu.*” (s. 143).

beyni atmak

“Tepesi atmak.” (ADS).

“*Beynim hemen atmaz mı!*” (s. 76).

bıçak çekmek

“Üzerindeki bıçağı birden eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.” (ADS).

“*Bıçağını çekti, kolunun uzanabildiği yerden sürgünü kesti.*” (s. 176).

bıyığı terlemek

“Bıyıkları çıkmaya yeni yeni başlamak.” (ADS).

“*Şerif Ali ise, bıyıkları ilk terlediği günden beri, kimi kocalı, kimi kocasız, kimi kocası gurbette kadınların, kimi de yetişkin kızların ardından koşar dururdu.*” (s. 79).

bir araya gelmek

“Buluşmak.” (ADS).

“*Hüseyin’le, Musa’yla, Ethem’le bir araya geldiklerinde da başları önünde düşünceli görüyordu.*” (s. 30).

bir dereceye kadar

“Belli bir sınıra kadar.” (ADS).

“*Öyle bir çarktı ki bu, içinde kaldığı sürece kendisi de verilen haksız buyruklara susarak uymak; Sedat Ören gibilere avuç açarak devletin eksik verdiğini bir dereceye kadar da olsa tamamlamak zorundaydı.*” (s. 277).

bir bir

“Teker teker, ayrı ayrı.” (Aksoy, 1988, s. 643).

“*Sayayım mı entarinin altındaki benleri bir bir...*” diye tutturursun. (s. 269).

bir çuval inciri berbat etmek

“Doğru giden işi berbat etmek.” (ADS).

“*Ama sen bu kafayla bir çuval inciri berbat ettin dün gece!*” (s. 269).

bir dediği bir dediğini tutmamak

“Tutarsız konuşmak.” (ADS).

“*Hatta bir dediği bir dediğini tutmayan, günü gününe uymayan delilleri, kanının ısındığına başka, gözünün tutmadığına başka türlü yorumlayan, uygulayan hakimler görmüştü.*” (s. 22).

birbirine girmek

“Dövüşmek, kavga etmek.” (ADS).

“*Boyunlarıyla birbirlerine giriyorlar, birbirlerini sürümeye çalışıyorlar, ayrılıp bu kez hamut hamuta gelerek yandan çelme atmayı deniyorlardı.*” (s. 144).

birbirine katmak

“Karıştırmak ya da olay çıkarmak.” (ADS).

“—*Yalıkahveler’i birbirine katmışsın...*” (s. 266).

bir kurşun atımı... (mesafede olmak)

“Kurşunun gidebileceği uzaklık.” (ADS).

“Bahçelerinin doğusundan geçen derenin altından, bir kurşun atımı ötede, İzmir-Seferihisar şosesine kadar uzanan topraklarına baktılar.” (s. 15).

bir koşu (gitmek)

“Koşa koşa fırlayıp (gitmek).” (Aksoy, 1988, s. 648).

“Anası dışarıdan bağıırıp çağırırken, bir koşu odadan fırlamış, samanlığın çatı kirişlerinden birinin arasına, koynundaki karanfili, Şerif Ali'nin hediyesi sırtı gümüş yaldızlı tarağı saklayıp, yerine dönmüştü Hacer.” (s. 79).

bir köşeye çekilmek

“Hiçbir işe karışmayarak yaşamak.” (ADS).

“Osman'ı aldı, bir köşeye çekildi.” (s. 44).

(...-masıyla ...-mesi) bir olmak

“Çabucak olmak.” (ADS).

“Aşçının dışarı çıkmasıyla geri dönmesi bir oldu.” (s. 260).

bir yolunu bulmak

“Çözüm üretmek ya da çare bulmak.” (ADS).

“— Öyleyse bir yolunu bulup haber verelim...” (s. 46).

boğazı kurumak

“Çok susamak.” (ADS).

“Turhan, boğazının kurduğunu duydu.” (s. 241).

bohçasını toplamak

“Eşyasını toplamak.” (ADS).

“Ardından bohçasını topladı.” (s. 87).

bok yemek

“Sinirlendirici ve çok kötü bir iş yapmak.” (Aksoy, 1988, s. 655).

“Çıkmayıp da ne bok yiyecek?” (s. 159).

bostan korkuluğu

“İş başında bulunduğu hâlde görevini yapmayan, sözü geçmeyen, işi şunun bunun eline bırakmış olan göstermelik kişi.” (Aksoy, 1988, s. 657).

“Sanki ben burada yokmuşum, bostan korkuluğuymuşum gibi davranıyor.” (s. 236).

boş bırakmak

“Bir yerde kimsesinin oturmaması, boş kalmak.” (ADS).

“Eşgeği yalağın başında boş bıraktı.” (s. 167).

boş bulunmak

“Dalgınlık ve dikkatsiz olmak.” (ADS).

“*Rastlantı diyorlardı, develerinin boş bulunduğunu söylüyorlardı.*” (s. 146).

boş gezmek

“İşsiz ve güçsüz dolaşmak.” (ADS).

“*Mahmut’um davar gütsün, Şerif Ali boş gezsin, hazır yesin!*” (s. 105).

boş kalmak

“İşsiz kalmak.” (ADS).

“*Boş kaldıkça saçlarını çözer, daha doğrusu saçlarını çözüp örmek için boş kalmanın yollarını bulurdu.*” (s. 78).

boş vermek

“Argo aldırmmamak.” (ADS).

“— *Boşver, aldırma...*” (s. 247).

boşa çıkmak

“Sonuç vermemek, gerçekleşmemek.” (ADS).

“*Gülsüm Kadın, bütün araştırmaları boşa çıkınca, artan bir hırsla kızının dalına basmaya başladı.*” (s. 80).

boş yere

“Gereksiz, yararsız yere.” (Aksoy, 1988, s. 659).

“*Dereye inen küçük ördek sürüleri, boş yere uzun süre su arandıktan sonra, derenin üstünü örten yabanıl sarmaşık kümelerinin gölgelerine sığınyor, güneşin hızı geçinceye kadar gölgeliklerde kalıyordu.*” (s. 29).

boy atmak

“Boyu uzamak, boylanmak, gelişmek.” (ADS).

“*Suya kulak verdikçe, bahçelerinin gerisinde cebelden açtıkları boğazda, yetiştirdikleri yeni aşılıkların, kayısı, şeftali fidanlarının boy attığı gelirdi gözünün önüne.*” (s. 11).

boy göstermek

“Gösteriş yapmak ya da görünmek.” (ADS).

“*Meyhaneleri hep birden dolduruyor, yedikten içtikten sonra hep birlikte çıkıyor, saf saf kasaba sokaklarında dolanarak boy gösteriyor, erkenden güreş alanına yollanıyorlardı.*” (s. 132).

boyun eğmek

“İstemeyerek ya da isteyerek katlanmak.” (ADS).

“*Hasan çaresiz boyun eğdi.*” (s. 46).

bugünden tezi yok

“Derhâl, hemen şimdi.” (ADS).

“*Bugünden tezi yok, gidip isteyeceksin!*” (s. 101).

bula bula bunu (onu, bir şeyi, birini) bulmak

“En kötüsünü seçmek.” (ADS).

“*Bula bula fakir Abdi 'yi buldu.*” (s. 183).

burnundan gelmek

“Beklediğini karşılamadığı için üzülme.” (ADS).

“*Gebersin it! Burnundan gelsin!*” (s. 99).

burnunun ucunu görmemek

“Dalgın, dikkatsiz olmak.” (ADS).

“*Burnunun ucunu görmüyor it! dedi.*” (s. 99).

buyur etmek

“Davet etmek, sofraya çağırmak.” (ADS).

“*Buyur edenleri, hoş geldin diyenleri, yer gösterenleri küçük el devinimleriyle atlattı.*” (s. 232).

buz kesilmek

“Buz gibi soğumak.” (Aksoy, 1988, s. 667).

“*Hasan eli kolu buz kesen kadını, iç odada kendine yaydığı yatağa sürükledi.*” (s. 61).

canı burnuna (burnundan) gelmek

“Çok bunalmak.” (Aksoy, 1988, s. 672).

“*Gülsüm 'ün canı burnuna gelmiş...*” (s. 195).

canına değmek

“Ruhu şad olmak.” (ADS).

“— *Sağ ol. Ölmüşlerinin canına değsin!*” (s. 264).

canına okumak

“Perişan ve berbat etmek.” (ADS).

“*Tümünüzün canına okumazsam bana da Turhan Bozyaka demesinler...*” (s. 259).

canına minnet (olmak)

“İyi bir durumda hoş giden memnuniyeti belirten bir söz.” (ADS).

“*Kaçırayım kaçırmasına, canıma minnet ama, anan ne der?*” (s. 87).

canından bezmek (bıkmak veya usanmak)

“Ölmeyi isteyecek kadar kötü durumda olmak.” (ADS).

“Öğleye doğru, hak sahibi, vekil, tanık, bilirkişi, yargıç, kısacası; her seferinde kimin eli biraz değmişse onun, biraz daha karıştırıp biraz daha içinden çıkılmaz duruma soktuğu yirmiye yakın davadan yorgun, duruşma salonundan çıktığı zaman, canından bezmiş gibiydi.” (s. 177).

canı çekmek

“Arzulamak, istek duymak.” (ADS).

“Bazen de pek canım çekerse arada bir tane yaktığım olur...” (s. 250).

canı istemek

“Heves duymak.” (ADS).

“Canının bir istediği varsa söyle.” (s. 63).

canını almak

“Öldürmek.” (ADS).

“Azrail insanı, nerede canını alacaksa oraya çeker...” (s. 60).

canını sıkmak

“Huzurunu bozmak.” (ADS).

“Bırak, canın sıkma...” demek zorunda kaldı. (s. 63).

canı sıkılmak

“Üzülme.” (ADS).

“Bu karşılaşmadan canı sıkındı.” (s. 17).

can vermek

“Ölmek.” (ADS).

“Candarma kurşunuyla can vermek tehlikesi...” (s. 276).

canı yanmak

“Bir yeri acımak.” (Aksoy, 1988, s. 676).

“Canına yandığının veletleri, karşınızda seyir mi var?” (s. 28).

cebine indirmek

“Haksız yere parayı kendine mal etmek.” (ADS).

“Aktör, elektriklerin yandığını görünce, gençlerin kendisine aldığı cigara paketini cebine indirdi.” (s. 207).

cebi para görmek

“Para kazanmaya başlamak.” (ADS).

“Düne kadar sığırtmaçtın, ağa oldun, cebin para gördü, hâlâ gözün doymadı mı?” (s. 285).

ceremesini çekmek

“Başkalarının sebep olduğu zararı ödemek.” (ADS).

“*Ben on yedi yıl bir öfkenin ceremesini çektim.*” (s. 168).

ceza çekmek

“Hapiste yatmak.” (ADS).

“*Sonunda şımarıklığımin, dikbaşlılığımin cezasını çektim.*” (s. 209).

çaba göstermek

“Gayret göstermek.” (ADS).

“*Bu alabildiğine senli benli davranışıyla, Turhan’ın derlenip toparlanmak, ölçülü olmak için gösterdiği çabayı hiçe indiriyordu.*” (s. 232).

çakı gibi

“Sağlıklı.ve diri olmak.” (ADS).

“— *Gençsin, sonra maşallah çakı gibisin...*” (s. 250).

çek! (çek arabanı!)

“Uzaklaş anlamında kullanılan bir deyim.” (ADS).

“*Hadi çek arabanı...*” (s. 258).

çekeceği olmak

“Başına epey sıkıntılı iş gelecek olmak.” (ADS).

“*Bu gece çekeceği var benden.*” (s. 257).

çekip almak

“Koparmak, uğraşısına son vermek.” (ADS).

“*Birinci müfettiş, aktörün elini arkadaşının kolundan çekip aldı, masanın üstüne bıraktı.*” (s. 216).

çekip gitmek

“Ayrılmak, bırakıp gitmek.” (ADS).

“*Bu defa demek istiyordu ki, pencereyi açarsa ne iyi, açmazsa çekip gidecekti...*” (s. 72).

çelme atmak

“Çelmeyle yere devirmeye çalışmak.” (ADS).

“*Sonra develer gibi kollarını gerilerinden çözmeden omuz vurarak, çelme atarak, güreşirlerdi.*” (s. 130).

çene çalmak

“Gevezelik etmek.” (ADS).

“*Sen otur bütün gün kahvede, çene çal, hazır ye!*” (s. 193).

çığlık atmak (koparmak, basmak)

“Rahatsız edecek derecede bağırarak.” (ADS).

“*Dudakları arasından bir çığlık koptu.*” (s. 69).

çılına dönmek

“Kendine hâkim olamamak.” (ADS).

“*Çılına döndü. Saçını başını yola yola, odadan, avlu kapısından fırladı.*” (s. 115).

(birini) çileden çıkarmak

“Çok kızdırmak.” (ADS).

“*Durmadan Şerif Ali’ye söğüp sayıp beni çileden çıkarmaya bakıyor!*” (s. 82).

çileden çıkmak

“Olup bitenlere dayanmayıp taşkınlık göstermek.” (Aksoy, 1988, s. 695).

“*Komşusu Emine Gür’den bu haberi duyunca Gülsüm Kadın çileden çıktı.*” (s. 102).

çimdik atmak

“Çimdiklemek.” (ADS).

“*Şoförler, şoför yardımcıları, kendinden daha büyük hamallar, yanağını çimdikler, kışına tekme atarlar.*” (s. 185).

çocuk gibi (olmak)

“Çocuk kalmış kişi.” (ADS).

“*Çocuk gibi nazlanmak istiyordu.*” (s. 219).

çok olmak

“Haddini aşmak ve karşısındakini usandırmak.” (ADS).

“— *Ee ama! Çok oldun! Bırak beni!*” (s. 73).

dalına basmak

“Birini sevmediği şeyler yaparak kızdırmak.” (ADS).

“*Gülsüm Kadın, bütün araştırmaları boşa çıkınca, artan bir hırsıyla kızının dalına basmaya başladı.*” (s. 80).

damarına basmak

“Duyarlı olduğu konuda birini kızdırmak.” (ADS).

“*Turhan’ın damarına basmak fırsatını kaçırmadı.*” (s. 239).

dar gelmek

“Huzursuzluk ve sıkıntı vermek.” (ADS).

“*Göğsü yüreğine dar geliyordu.*” (s. 52).

dargın durmak

“Küskün durumda olmak.” (ADS).

“— Hadi içiyoruz. Dargın durma öyle.” (s. 249).

davar gütmek

“Hayvan sürüsünü korumak, otlatmak ve gerektiğinde süt sağmak.” (ADS).

“Mahmut 'um davar gütsün, Şerif Ali boş gezsin, hazır yesin!” (s. 105).

dayak yemek

“Sopayla dövülmek.” (ADS).

“Sık sık yakalanır, kadınların, kızların, kocalarından, ağabeylerinden dayak yer, yine de huyundan vazgeçmezdi.” (s. 79).

dediği dedik (çaldığı düdüğü)

“Aklından geçeni yaptıracak güce sahip olmak.” (Aksoy, 1988, s. 708).

“İki üç saat öncesine kadar, Şerif Ali'yi o derece güçlü, dediği dedik, kendisinden üstün...” (s. 100).

delik deşik etmek

“Herhangi bir şeyi her yanında kesik açmak.” (ADS).

“Deliye dönmüş gibi atılıyor, balta, bıçak eline ne geçerse ağabeyini delik deşik, parça parça ediyor, ardından oğluyla Bahar'ı dışarı çıkarıp, ağabeyinin ölüsünü damla birlikte ateşe veriyordu.” (s. 64).

deliye dönmek

“Çok kızmak.” (ADS).

“Deliye dönmüş gibi atılıyor...” (s. 64).

deli gibi (olmak)

“Deliye yaraşır davranışta, delicesine.” (ADS).

“Gece deli gibiydin.” (s. 266).

deli saçması

“Tutarsız, anlamsız, delice söz.” (Aksoy, 1988, s. 710).

“Tutarlı bir sorunun ardından bir deli saçması savurduğunu görüyor, bu yüzden nasıl davranacağını kestiremiyordu henüz.” (s. 267).

denk gelmek

“Rast gelmek, rastlamak.” (ADS).

“Sonra avlu duvarından atlar, avludaki odun yığınları gerisinde, samanlıkta, nereden denk gelirse, ayakta, yerde, hırsla sevişirlerdi.” (s. 272).

ders vermek

“Öğretmek, yetiştirmek.” (ADS).

“İyice bir dersini ver şunun başefendi?” (s. 270).

derisini yüzme

“İşkence ederek öldürmek.” (ADS).

“*Hadi, o kancığın derisini yüzün getirin!*” (s. 118).

dışarı vurma

“Belli etmek, açıklamak.” (ADS).

“*O düşüncelerini dışarı vurdu.*” (s. 56).

dil dökme

“İkna etmeye çalışırken karşıdakinin hoşuna gidecek söz söylemek.” (Aksoy, 1988, s. 719).

“*O sözünü bağlayınca, sanki bütün bu dedikleri, dktğ diller konuyla ilgisizmiş gibi, zayıfı her ikisinin de aklından geçeni sordu.*” (s. 229).

dile (dillere) düşme

“Yakışıksız davranışlarından dolayı çevrede onun için kötü sözler ifade etmek.” (Aksoy, 1988, s. 719).

“*Dillere düşmüş biriydi artık.*” (s. 158).

dilinin ucunda

“Herhangi bir söz hatırlanacak gibi olup hatırlanmadığında söylenen söz.” (ADS).

“*Söylemeyi dřndėė her söz bu heyecan yüzünden dilinin ucuna takıldı kaldı.*” (s. 60).

dili varma

“Söylenen söze gnl razı olmak.” (ADS).

“*evresindeki hükümlülerden hiçbirine kuşkularını açıklamaya, öz ağabeyinin karısını ayarttığını söylemeye dili varmıyordu.*” (s. 64).

dil uzatma

“Kötü ithamda bulunmak.” (ADS).

“*Kadın: Namusuma dil uzatıyor, alın şu sarhoşu başımdan!*” (s. 269).

(birine) diş bileme

“Kötülük yapmak için fırsat beklemek.” (ADS).

“*Ana kız ne zamandır diş biliyorlardı birbirlerine.*” (s. 80).

dişten tırnaktan artırma

“Dişinden tırnağından artırmak.” (ADS).

“*Sabah akşam nerde kimin tarlasında iş varsa gittik, dişten tırnaktan artırdık, zorla üç beş kuruş sahibi olduk!*” (s. 281).

dişini sıkmak

“Sıkıntıya dayanmak, katlanmak.” (ADS).

“*Hapisten her geçen saat gazapla dişini sıktı...*” (s. 65).

diz çökmek

“Dize gelmek.” (ADS).

“*Hacer, pencerenin dibindeki ot minderin üstünde diz çökmüş...*” (s. 71).

dize getirmek

“İstedğini yaptıracak duruma getirmek.” (ADS).

“*Elin iki paralık katili dize getirdi beni.*” (s. 164).

doğru bulmak

“Uygun görmek, onamak.” (ADS).

“*Konuşmayı doğru buldu.*” (s. 22).

doğru çıkmak

“Gerçek olduğu anlaşılacak.” (ADS).

“*Gerçekten de haber doğru çıktı.*” (s. 102).

doğru dürüst

“Kusursuz, yanlışsız.” (Aksoy, 1988, s. 729).

“*Dükkânın karşısında, şosenin öbür yanında duran otobüsü doğru dürüst seçemiyordu.*” (s. 255).

donup kalmak

“Donakalmak.” (ADS).

“*Oturduğu yerde donup kaldı.*” (s. 52).

dört bir taraf (yan)

“Her yan, bütün çevre.” (ADS).

“*Dört bir yan aydınlık, ışık içindeydi.*” (s. 280).

dört duvar arasında kalmak

“Zorunlu olarak kapalı bir yerde kalmak.” (ADS).

“*Hacer gibi bir kızın gelsin diye haber göndermesi, bohçası koltuğunda bekleyip, “kaçır beni” demesi, bu yıllardır kapalı kaldığı loş dükkânın dört duvarı arasından, birinin onu, kırlara, güneşe çağırması gibi bir şeydi.*” (s. 98).

dudak bükmek

“Beğenmemek, küçümsemek.” (Aksoy, 1988, s. 733).

“*Şerif Ali dudak büktü:*” (s. 91).

dul kalmak

“Eşlerden birinin ölmesi.” (ADS).

“*Osman, ağabeyisi dul kaldıktan üç ay sonra Bahar’ı kaçırdı.*” (s. 10).

duman attırmak

“Kötü duruma düşürmek.” (ADS).

“*Karşısına çıkacak her deveye duman attırır alimallah...*” (s. 143).

(iş veya durumu) duman olmak

“İşi, durumu berbat olmak.” (ADS).

“— *Senin işin duman desene...*” (s. 250).

dünkü çocuk

“Adam sırasına girmekle birlikte deneyimi az olan genç.” (Aksoy, 1988, s. 738).

“*Siz, daha dünkü çocuklarsınız, unutmayın...*” (s. 218).

düş kırıklığına uğramak

“Beklediği sonucu alamama.” (ADS).

“*Düş kırıklığına uğrayarak üzülseler de bütün ayrıntılarıyla öğrenmek istiyorlardı yaşayışlarını.*” (s. 207).

dün bir, bugün iki

“Herhangi bir şeye başladığından beri çok az zaman geçtiği hâlde, anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“*Hem daha dün bir, bugün iki.*” (s. 206).

düşüp kalkmak

“Erkeğin kadınla veya kadının erkekle yasa ve töre dışı yakın ilişki kurması. (ADS).

Kendilerini etraftan üstün gören küçük memurlar ya da durmadan bir başkasının kuyusunu kazmak için uğraşan ilçe politikacılarıyla düşüp kalkmaktansa, avukat, Urla’da kaldıkça onların küçük arkadaş topluluğuna katılmaktan hoşlanırdı.” (s. 178).

düşman olmak

“Kin beslemeye başlamak.” (ADS).

“*Komşular düşman olurlarsa bana olsunlar!*” (s. 27).

düşünüp taşınmak

“Konuyu iyice her yönüyle düşünmek.” (Aksoy, 1988, s. 741).

“*Ne türlü hareket etmesi gerektiğini düşünüp taşınyordu.*” (s. 100).

eceli gelmek

“Eceliyle ölmek.” (Aksoy, 1988, s. 742).

“*İnsanın eceli gelmesin.*” (s. 60).

ekmeğini çıkarmak

“Bir işten geçimini sağlayacak kadar para kazanmak.” (ADS).

“*Bunca yıldır dağdan taştan çıkarıyorlardı ekmeklerini.*” (s. 132).

ekmeğini kazanmak

“Geçimini sağlamak.” (ADS).

“*Çok küçükken başlamıştı kazanmaya ekmeğini.*” (s. 221).

el atmak

“Bir işe girişmek, teşebbüs etmek.” (ADS).

“*Evlerinden otuz kırk adım ileride oturan Şerif Ali'nin, kapılarının önünde, avlu kapısının ipine el atmış, eve girmek üzere olduğunu gördü.*” (s. 73).

el ayak çekilmek

“Ortalıkta hiç kimsenin kalmaması,, ıssızlaşıp sessizleşmesi.” (ADS).

“*Hemen her gece el ayak çekildikten sonra “Kaçakçılar var!”*” (s. 272).

elden ele dolaşmak

“İyi nitelikleri dolayısıyla çok ilgi görmek, çok beğenilmek.” (ADS).

“*Urla'da elden ele dolaşıyordu bu gazeteler.*” (s. 149).

elden ne gelir?

“Çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını anlatan bir söz.” (ADS).

“— *Çekse ne gelir elinden?*” (s. 257).

el ele vermek

“Birlikte davranmak, bir konuda birleşmek.” (ADS).

“*O vakit el ele verir kaçarız!*” (s. 88).

el ense çekmek

“Güreşte, kolunu hasmın boynuna getirip başparmağı gırtlığa, dört parmağı da enseye geçirerek hasmı yıkmak amacıyla çekmek.” (ADS).

“*Yine yağlı güreşlerin, el ense çekme, paça kapma, tek ya da çift dalma gibi oyunlarıyla akrabaydı develerin karşılıklı oyunları.*” (s. 144).

eksik olma!

“Var ol, sağ ol! anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“— *Sen üstüne düşeni yaptın bey, dedi, eksik olma...*” (s. 51).

eksik olmamak

“Her vakit ve her fırsatta bulunmak.” (ADS).

“*Merhaba Abdi! Geçmiş olsun!.. Eksik olmayın...*

“*Sigara paketini çıkardı; avukata sigara tuttu.*” (s. 189).

ele vermek

“Suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek.” (ADS).

“*Şimdi, ağabeyini ele vermeyi onuruna yediremiyordu.*” (s. 39).

eli ayağı tutmak

“Beden gücü yerinde olmak.” (ADS).

“— *Düğünden beri, düğünden beri, diye tekrarladı, elim ayağım tutmaz oldu!..*” (s. 85).

eli boş dönmek (çevrilmek veya geri gelmek)

“Umduğunu alamadan dönmek.” (ADS).

“*Kız, her seferinde, kendisini ümitlendiriyor, bekletiyor, sonra da her seferinde eli daha boş geri çeviriyordu.*” (s. 88).

eli eline değmemek

“Herhangi bir yakınlaşmanın olmaması.” (ADS).

“*Eşi öleli, Hasan’ın eli kadın eline değmemiştii.*” (s. 10).

eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak)

“Bir engel dolayısıyla hiçbir iş yapamaz duruma gelmek.” (ADS).

“*O da eli kolu bağlanmış, kımıldayamıyordu.*” (s. 111).

eli kulağında

“Olması, gerçekleşmesi çok yakın.” (Aksoy, 1988, s. 757).

“*Yağmur yakın. Eli kulağında...*” (s. 231).

eli varmamak (gitmemek)

“Bir işi yapmaya gönlü razı olmamak.” (ADS).

“*Ama eli bir türlü tabancasına varmıyordu.*” (s. 170).

elinde kalmak

“Birinin bakımında, yönetiminde olmak.” (ADS).

“*Çocuk kapılarının önünde, onun bunun elinde kaldı.*” (s. 184).

elinde olmak

“Egemenliği altında, yetkisinde olmak.” (ADS).

“*Elinde ruhsat olduktan sonra!*” (s. 44).

elinden almak

“Bir şeyden mahrum etmek.” (ADS).

Kimi, bizim elimizden almak ister seni, “Durun bakalım, nereye?” (s. 270).

... elinden çıkmak

“Biri tarafından yapıldığı belli olmak.” (ADS).

“*Kazanın kardeşinin elinden çıktığını anlattı.*” (s. 46).

elinden gelmek

“Yapabilmek.” (ADS).

“Önceleri kıvılcıdamamaya, Bahar’ın bu yakınlığından elinden geldiği kadar sakınmaya çalıştı.” (s. 52).

elinden geleni ardına (geri) koymamak

“Yapabileceğin bütün kötülükleri yap.” (ADS).

“Elinizden geleni ardınıza koymayın...” (s. 20).

elinden geleni yapmak

“Gücünün yettiği kadarını yapmak.” (ADS).

“Güreşi, soluğu kesilmeden, yorgun düşmeden bitirmek için elinden geleni yaptı.” (s. 147).

elinden tutmak

“Kayırmak, yardım etmek.” (ADS).

“Bir gün ayakkabı alırken ben anladım yeteneğini, ben tuttum elinden ayağa kaldırdım, sahneye çıkardım.” (s. 207).

elinden kurtulmak

“Birinden kaçmayı başarmak.” (ADS).

“Kolunu anasının elinden kurtardı.” (s. 73).

eline ayağına kapanmak (sarılmak, düşmek)

“Birine çok yalvarmak.” (ADS).

“Pişkinin biri olsa, kalkar çoktan eline ayağına sarılırdı.” (s. 232).

eline bakmak

“Bir kimsenin yardımıyla geçinmek.” (ADS).

“Eline bakmaya muhtaç...” (s. 64).

eline düşmek

“Buyruğu, egemenliği altına girmek.” (ADS).

“— Fırincının yanından, iki üç yıl sonra, şoför yardımcılarının, hamalların eline düştü çocuk!” (s. 185).

eline geçmek

“Yakalamak.” (ADS).

“Mektup önce Urla’ya gitmiş, köye her gün posta olmadığı için, iki gün beklemiş, köyde de Hasan’ın eline geçinceye kadar iki gün alışveriş ettikleri bakkalın tezgâhında kalmıştı.” (s. 55).

eline tutuşturmak

“Karşıdakiinin isteme durumuna bakmaksızın verivermek.” (ADS).

“*Dayılarına haber vermekten dönen Ömer’in eline çifteyi tutuşturdu.*” (s. 117).

elini cebine atmak

“Para ödemeye çalışmak.” (Aksoy, 1988, s. 760).

“*Elini cebine attı. Paralarını çıkarmaya kalktı.*” (s. 218).

elini çabuk tutmak

“Çabuk yapmaya çalışmak.” (Aksoy, 1988, s. 760).

“*Elini çabuk tutanlar, develerini daha içeri bölgelere götürüp satıyorlar...*” (s. 149).

elini sürmemek

“Eliyle dokunmamak.” (ADS).

“*Elini bele çapaya sürmezdi...*” (s. 193).

elinin tersiyle çarpmak

“Ayanın arkasıyla şiddetle tokat atmak.” (ADS).

“*İndirdim elimin tersiyle...*” (s. 209).

elinin tersiyle itmek

“Reddetmek, kabul etmemek.” (ADS).

“*Kasketini elinin tersiyle geriye itti.*” (s. 89).

el sıkmak

“Tokalaşmak, selamlaşmak için herhangi birinin elini tutmak.” (ADS).

“*Sırtını sıvazladı, iki eliyle el sıkarak kutladı Hasan’ı.*” (s. 147).

el ovuşturmak

“Birinin kötü duruma düşmesine içten içe sevinmek.” (ADS).

“*Ellerini ovuşturdu, keyifli görünerek aşçıya:*” (s. 237).

el sıkışmak

“Pazarlıkta anlaşmak.” (ADS).

“*El sıkıştırlarken Turhan neredeyse küskün bir yüzle:*” (s. 232).

el koymak

“İşi yönetimi altına almak.” (ADS).

“*Biz böyle gecikince, kalabalık el koydu işe.*” (s. 270).

el sürmemek

“Dokunmamak, değmemek.” (ADS).

“Ama bu akşam bunları düşünmek istemedi; kurtulacak olursa, adak adar gibi, on yıl Bahar’a kötü gözle bakmayacağına, Bahar’a el sürmeyeceğine kendi kendini inandırmaya çalıştı durdu.” (s. 44).

el şakası (yapmak)

“Güldürmek ya da kızdırmadan tedirgin etmek için bir kimseye elle yapılan ilişme.” (Aksoy, 1988, s. 764).

“Yolunu beklerler, sebebi sebepsiz kavga çıkarırlar, taşa tutarlar, ablalarına, kız kardeşlerine söverler, el şakalarıyla erkekliğine sataşırlardı.” (s. 173).

emek vermek

“Özenle ve çok uğraşmak.” (ADS).

“Çoluk çocuğu ile belleri üstüne eğilip yetiştirdikleri, emek verdikleri...” (s. 29).

eşek başı (olmak) mı?

“Yetkili olan odur (benim, sensin); neden ona (bana, sana) başvurulmuyor?” (Aksoy, 1988, s. 770).

“Ben neciyim burada? Eşek başı mıyım?” (s. 27).

evirip çevirmek

“İsteddiği gibi, iyice, adamakıllı gözden geçirmek.” (ADS).

“Muharrem elindeki dalı evirip çevirerek yineledi.” (s. 170).

evli barklı...(olmak)

“Evlendi, ev açmış kimse.” (Aksoy, 1988, s. 776).

“Evlü barklı adamım.” (s. 28).

eziyet çekmek

“Sıkıntıya uğramak.” (ADS).

“Ağabeyi eziyetini çeksın...” (s. 43).

farkında olmak

“Bilinmesi veya görülmesi gerekenlerden haberdar olmak.” (ADS).

“Farkında olmadığını görünce kendini...” (s. 52).

farkında olmamak

“Bir şeyin var olduğunu anlamamak, bir durumu sezmek.” (Aksoy, 1988, s. 780).

“Bağırıyor, çağırıyor, farkında olmadan bu bahane ile karısının önünde kendisinin kardeşine üstünlüğünü açıklamak istiyordu.” (s. 27).

fayda etmemek

“Yararlı olmamak, etkisi olmamak, işe yaramamak.” (ADS).

“Bütün damların çevrelerine dolandılar, geri döndüler, yine aşağılara yayıldılar, fayda etmedi.” (s. 31).

fenalık etmek

“Kötülükte bulunmak, kötülük etmek.” (ADS).

“Kimseye fenalık etmeyi düşünmediği için kimseden de fenalık beklemeyen bir yaratılışı vardı.” (s. 32).

fırsat bulmak

“Elverişli zaman bulmak.” (ADS).

“Deminden beri kalabalıktan fırsat bulup sizinle konuşamadım!..” (s. 177).

fırsat düşmek (çıkma)

“İmkân yakalamak.” (ADS).

“Olmadı, fırsat düşmedi.” (s. 215).

gayret göstermek

“Çaba sarf etmek.” (ADS).

“Birkaç gün sonra bu gayreti gösteremez oldu.” (s. 10).

gayrete gelmek

“Canlanmak.” (ADS).

“Hacer gayrete geldi.” (s. 85).

geçinip gitmek

“Şöyle böyle geçinmek. (ADS).

“Eh, Allah’a şükür, dedi, geçinip gidiyoruz...” (s. 228).

geç kalmak

“Gecikmek, vaktinden sonra davranmak.” (ADS).

“Ahırın kapısını kırdıkları zaman geç kalmışlardı.” (s. 153).

geçmiş olsun

“Kötü bir durumda olanlara söylenen iyi dilek sözü.” (ADS).

“Geçmiş olsun, Allah başka kaza belâdan korusun!” (s. 67).

gelgelelim

“Ama ancak, şu var ki.” (Aksoy, 1988, s. 791).

“Gelgelelim kendisini erkekten saydığı yoktu kahpenin!” (s. 57).

gelip geçmek

“Bir yerden geçmek.” (ADS).

“Taşkın suların akıntısına kapılmış kırık dal parçaları gibi gelip geçtikleri bu dünyada, suların sürüklemeyeceği bir kaya gibi görüyorlardı onu.” (s. 128).

gereksiz görmek

“Lüzum görmemek.” (ADS).

“Gidişinin nedenini açıklamayı gereksiz görerek, sundurmanın altından az ileride fırının bitişiğindeki aşçı dükkânına doğru yürüdü.” (s. 232).

geri almak

“Geriye doğru götürmek.” (ADS).

“Kadın, sonradan yumuşayan bazı komşuların araya girmesiyle davasını geri almıştı.” (s. 276).

geri dönmek

“Dönüp geldiği yere gitmek.” (ADS).

“Çocukları uzaklaştıracak kadar zaman kazandıktan sonra geri döndü.” (s. 28).

geri kalmak

“Arkada kalmak.” (ADS).

“Kendisi kalabalığın gerisinde kaldı.” (s. 50).

geri vermek

“İade etmek.” (ADS).

“Mahkemenin geri verdiği çiftesini kendini korumak için yeter görmedi; sağdan soldan araştırdı, toplu bir tabanca satın aldı.” (s. 66).

gerekli görmek

“Yapılması icap etmek.” (ADS).

“Hiçbir açıklamada bulunmayı gerekli görmeden, sofradakilerin yanından öteki bölmeye geçti.” (s. 156).

gibi gelmek

“... sanısı vermek.” (ADS).

“Düşündükçe, tren kendisine hiç de hızlı gitmiyormuş gibi geldi.” (s. 68).

gibi olmak

“Bir duyguya ya da duruma yaklaşmak.” (ADS).

“Bahar’ın kalçaları, göğüsleri yine canlanır gibi oldu gözünün önünde!” (s. 44).

gibisine gelmek

“Sanmak, imiş gibi gelmek.” (ADS).

“Bu sözler ağzından çıkacak olsa, Bahar, sesinden bütün düşündüklerini, gerçek niyetini anlayacakmış gibisine geldi.” (s. 57).

girip çıkmak

“Bir yere sık sık gelmek.” (ADS).

“Yatıncaya kadar, konuşmadan, düşünceli düşünceli avludan odaya, odadan avluya girip çıktı!” (s. 106).

gizli kapaklı

“Kimseye haber vermeden duyurulmadan yapılan iş.” (Aksoy, 1988, s. 796).

“Selim’in gizlisi kapaklısı yoktu hiç:” (s. 284).

göç etmek (eylemek)

“Göçmek.” (ADS).

“Bütün Seferihisar Urla’ya göç ediyor sanılırdı.” (s. 141).

göğüs geçirmek

“Derinden ve üzülererek soluk almak.” (ADS).

“Solunum borusunun altından, sık sık, yeldirmesinin, entarisinin yakalarını paralar gibi kavrayıp göğüs geçiriyordu.” (s. 52).

gönlünü etmek

“Birini hoşnut ve razı etmek.” (ADS).

“Ama ben tuttum, tatlı tatlı gönlünü etmeye kalktım!” (s. 90).

gönlü olmak

“Razı olmak.” (ADS).

“— Doldur bakalım, gönlün olsun...” (s. 251).

gönül vermek

“Sevgiyle bağlanmak.” (Aksoy, 1988, s. 803).

“Şerif Ali, Hacer’in karşıdan gördüğü bütün o şaşkın hallerini, heyecanını, yüz çevirmelerini, kendisinden soğuduğuna, atlıya gönül verdiğine yordu.” (s. 98).

görmezlikten gelmek

“Görmemiş gibi davranmak.” (ADS).

“Çabuk bir kararla kendisi de onu görmezlikten gelmeyi uygun buldu.” (s. 227).

görünüş almak

“Şekil almak.” (ADS).

“Kasabadan ayrıldığı iki ay içinde iki yıl büyümüş, görkemli bir görünüş almıştı.” (s. 138).

gövdeye indirmek

“İştahla yemek.” (Aksoy, 1988, s. 806).

“— Hadi ye, durma, sıcak sıcak indir gövdeye...” (s. 242).

göz açıp kapayıncaya kadar (sürmek)

“Çok kısa bir sürede.” (ADS).

“Şerif Ali, göz açıp kapayınca kadar geçen süre içinde, gür bir demet saçın, hem seveda, hem korku dolu bakışların, geriye, odanın karanlığına doğru kendini attığını, ele vermemeye çalıştığını fark etti.” (s. 101).

göz açtırmamak

“Fırsat vermemek.” (Aksoy, 1988, s. 806).

“Daha küçük yaştan bu dükkâna kapatmış, Halil İbrahim’e göz açtırmamıştı babası.” (s. 89).

göz alabildiğine... (uzanmak)

“Gözün görebileceği en uzak yerlere değin.” (Aksoy, 1988, s. 806).

“Bahçelerinin gerisinde boğaz, sahipsiz göz alabildiğine uzanıyordu.” (s. 12).

göz atmak

“Fazla dikkat etmeden, kısa bir süre bakıvermek.” (ADS).

“Yağmura bir göz attı.” (s. 252).

gözünü (gözlerini) dikmek

“Gözünü ayırmamak.” (Aksoy, 1988, s. 820).

“Pencerenin üst kıyısından görünen bir yıldız gözlerini dikti.” (s. 111).

gözden geçirmek

“İncelemek, muayene etmek.” (ADS).

“Davut usta bıçağı Azem’in elinden aldı, gözden geçirdi, sordu:” (s. 175).

göz göze gelmek

“Bakışları karşılaşmak.” (ADS).

“Hacer, atıyla bir kez göz göze geldi.” (s. 108).

göz kırpmak

“Göz kapağını açıp kapamak.” (ADS).

“Bir daha gelişinde, yarıya kadar dolu birer bardak bıraktı ikisinin önüne. Göz kırptı:” (s. 238).

göz kırpmamak

“Uyumamak.” (ADS).

“Dört gecedir gözümü kırpmamışım.” (s. 36).

göz koymak

“Herhangi bir şeyi ele geçirmeyi istemek.” (ADS).

“Dul Hanife ile Şerif Ali’nin anasının yüzlerine karşı, Şerif Ali’nin kızına göz koyduğundan kuşkulanmaya başladığı günden beri biriken öfkesini döktü boşalttı.” (s. 103).

gözünü ayırmamak

“Ara vermeden sürekli bakmak.” (ADS).

“*Hatice, babasının önündeki rakı bardağından ayıramıyordu gözlerini...*” (s. 246).

gözleri dönmek

“Can çekişirken veya aşırı ateşten gözlerin renkli bölümünün görünmemesi. (ADS).

Gözleri, oyuklarında hızla dönerek, odanın dört bir bucağını dolaştı.” (s. 115).

gözüne (gözünün içine) bakmak

“Gözüne bakmak.” (Aksoy, 1988, s. 821).

“*Her biri, karşılaştıkça üzgün, keyifsiz, gözünün içine bakıyor, ne diyeceğini bekliyor sonra, bir şey demeden susuyorlardı.*” (s. 30).

gözlerinden uyku akmak

“Çok uykusu geldiğinden gözleri kapanır gibi olmak.” (Aksoy, 1988, s. 819).

“*Dördüncü gece, Osman ona nöbeti devretmeğe geldiği sırada gözlerinden uyku akıyordu.*” (s. 33).

gözden çıkarmak

“Yokluğuna katlanmak.” (Aksoy, 1988, s. 808).

“— *Sen şimdi en son bir beş yüzlük çıkarıyor musun gözden?*” (s. 252).

gözden kaybetmek

“Ortadan çekilip gitmek, görünmemek.” (ADS).

“*Yol Eğlenhoca 'ya varmadan, sağımızda denizi bir an gözden kaybederiz.*” (s. 197).

gözden kaybolmak

“Görünmez olmak, kaybolmak, ortadan çekilmek.” (ADS).

“*Tepeyi aşır, gözden kaybolduğunu gördüler.*” (s. 35).

göze almak

“Her türlü tehlikeyi ve zararı önceden kabul etmek.” (ADS).

“*Kendisi onun için dokuz yıl yatmayı göze alsın da o karısına göz diksin!*” (s. 63).

göz dikmek

“Her halde bir şeyi eli geçirmek istemek.” (Aksoy, 1988, s. 808).

“*Bu köyde senden başka herkesin namusuna göz diken kim var?*” (s. 75).

gözü kalmak

“Gönlü kalmak.” (Aksoy, 1988, s. 816).

“*Herkesin gözü kaldı.*” (s. 85).

gözü kaymak

“Gözü gitmek.” (Aksoy, 1988, s. 817).

“Ama ne yapsa gözü kayıyordu yine.” (s. 172).

gözü korkmak

“Kötü bir denemeden sonra bir şeyden zarar gelebileceği kanısına varmak.” (ADS).

“Veli'nin belli belirsiz gözünü korkutmaya kalkışması...” (s. 19).

gözü olmak

“Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek.” (ADS).

“Kuşukuları hızla büyüdü, kuşku olmaktan çıktı, bir iki gün içinde ağabeyinin Bahar'da gözü olduğuna inandı.” (s. 63).

gözü (gözleri) takılmak

“Gördüğünden bakışlarını kolay ayırmamak.” (Aksoy, 1988, s. 822).

“Solda, kara yanında, yukarılara doğru tırmanan delicelerin, zeytinliklerin sıklığı arasında, başını sonunu iyice göremediğim bir köyün, kırmızı kiremitli damlarına gözlerim takılır.” (s. 198).

gözü tutmak

“Güvenmek, beğenmek.” (ADS).

“Başka kimseyi, gözünün tutmadığına....” (s. 22).

gözüne çarpmak

“Dikkat çekmek.” (ADS).

“Karşıdan gözüne çarpan komşularının bahçelerinin görünüşü berbattı.” (s. 25).

gözüne ilişmek

“Birdenbire, istemeden görmek.” (ADS).

“O yıllarda kasabada esnaftan kimin dükkânına girseniz gözünüze ilk ilişen Tülü'nün bir fotoğrafı olurdu.” (s. 123).

gözüne kestirmek

“Uygun bulmak, elverişli görmek.” (ADS).

“Elbise değiştirirken gözüne kestirdiği teknisyenlerle yattığını söyledi.” (s. 207).

gözüne uyku girmemek

“Uykusuz kalmak, uyuyamamak.” (ADS).

“Geceleri kolay kolay gözüne uyku girmiyordu.” (s. 29).

(birinin) gözünü korkutmak

“Yıldırımak.” (ADS).

“Gözünü korkuttuğun iyi oldu!” (s. 76).

gözünün önüne gelmek

“Bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak, hatırlamak.” (ADS).

“Suya kulak verdikçe, bahçelerinin gerisinde cebelden açtıkları boğazda, yetiştirdikleri yeni aşılıkların, kayısı, şeftali fidanlarının boy attığı gelirdi gözünün önüne.” (s. 11).

gözünde büyümek

“Bir şeyi olduğundan çok fazla görmek.” (ADS).

“Gözünde büyümeye başladı.” (s. 56).

gözünü açmak

“Uykudan uyanmak.” (Aksoy, 1988, s. 820).

“Uykudan gözünü açıp...” (s. 39).

gözünü yummak

“Gözünü kapamak.” (ADS).

“Ayağının altında bastığı yer kayar gibi oldu, parmaklıklar birbirine karıştı, düşmemek için gözlerini yumup parmaklıklara sarıldı.” (s. 48).

gururunu okşamak

“Değerlerini yüzüne karşı belirterek birini duygulandırmak.” (Aksoy, 1988, s. 824).

“Kasabalarının yetiştirdiği Tülü’nün yandaşları olmak gururlarını okşuyordu.” (s. 132).

güçlük çekmek

“Zorlanmak.” (ADS).

“Hacer hiç güçlük çekmeden:” (s. 84).

güç hâl ile, (Güç bela), (Zor bela), (Zoru zoruna)

“Zorlukla, güçlük çekerek.” (Aksoy, 1988, s. 825).

“Sesini Osman’a güç bela duyurabildi.” (s. 50).

günden güne, (Gün günden...), (git gide)

“Gün geçtikçe, git gide, her gün biraz daha.” (Aksoy, 1988, s. 827).

“Kuraklıktan gün günden yanan, kavrulan ovanın yüzüne atılmış iki eski ustura izi gibi kalır.” (s. 7).

gün doğmak

“Sabah olmak.” (ADS).

“Gün doğarken, hemen bütün ova halkı, Kocabaş’ların aşılığı içine dolmuştu.” (s. 35).

gün görmemek

“Sıkıntı içinde yaşamak.” (ADS).

“Gün görmedik meralım!” (s. 192).

güneş doğmak

“Sabah ilk saatlerinde güneşin ortaya çıkması.” (ADS).

“Güneşin doğmasına yakın eşeğine biner.” (s. 165).

gün kavuşmak

“Akşam vakti.” (ADS).

“Gün kavuşmasına doğru düğün dağılmaya başladı.” (s. 110).

gününü doldurmak

“Zamanını tamamlamak.” (ADS).

“Gününün dolmasını bekledi.” (s. 65).

gününü görmek

“İşin sonunun kötü bitmesi.” (ADS).

“Çok değil ikindiye doğru kamyonlar döner, çevireyim de görsün gününü...” (s. 236).

gününü göstermek

“Tehdit yollu cezalandırmak.” (ADS).

“Şimdi Kaptan kahveden çıkar gelirse gösterir sana gününü” der, sen: “Kaptan dün gece neredeydi?” dersin. (s. 269).

günaha sokmak

“Günahkar etmek.” (ADS).

“Senin yüzüne bakmak ada mı günaha sokar, cehennemlik eder be!” (s. 258).

güreş etmek (tutmak)

“Güreşmek.” (ADS).

“Tülü'nün güreş tutacağı yerlerin uzaklığına göre, yolda geçecek günleri ayarlıyor, kasabadan ayrılıyordu Hasan.” (s. 131).

güven kazanmak

“Kendisine inandırmak.” (ADS).

“Bahar'ı yumuşatacak, güvenini kazanacaktı önce, sonra da Bahar'a gösterdiği güvensizliği ödetecekti...” (s. 55).

güveni olmak

“Güvenmek, inanmak.” (ADS).

“Ağabeyine güveni olsa bu gecikmeyi belki başka sebeplere yorabilirdi.” (s. 62).

haber almak

“Bilgi edinmek.” (ADS).

“Denizli'den de altı aydır haberini alamadım...” (s. 58).

haber göndermek

“Bir şeyi araçla bildirmek.” (ADS).

“Hanife ile Şerif Ali'nin, çamaşır günü, gelip kendisini araması için haber gönderdi.”
(s. 84).

haber salmak (yollamak)

“Haber göndermek.” (ADS).

“Çıktım çıkalkı iki yıldır kime haber saldım sa yüz, iki yüz ses etmedi gönderdi.” (s. 168).

haber vermek

“Bildirmek, haber ulaştırmak.” (ADS).

“— Öyleyse Bahar'a bir yolunu bulup haber verelim...” (s. 46).

hacet kalmamak

“Gereği olmamak.” (ADS).

“— Size hacet kalmaz, dedi.” (s. 100).

haddini bildirmek

“Yola getirmek, cezalandırmak.” (ADS).

“Herkes karşı Dağlı'ya haddini bildirmeliydi.” (s. 163).

haklı çıkmak

“Haklı olduğu anlaşılma.” (Aksoy, 1988, s. 837).

“Şimdi sorunu kendi yönünde onlara karşı savunuyor, kendini haklı çıkaracak nedenleri sıralıyordu.” (s. 12).

hakkı olmak

“Alacağı bulunma.” (Aksoy, 1988, s. 836).

“O şimdi çevresinden herkesin hakkı olan saygıyı görüyordu.” (s. 190).

hak vermek

“Haklı bulma.” (Aksoy, 1988, s. 837).

“Anlatılanlara hak verdi.” (s. 22).

hakkını yemek

“Birinin hakkını vermemek.” (ADS).

“Evet, hep ezmişler, yolunu kapamışlar, önüne geçmişler, hakkını yemişler.” (s. 222).

hâlsiz düşmek

“Güçsüz kalmak; bitkin düşmek.” (ADS).

“Bahar her gece yorulup hâlsiz düşünceye kadar sevişirler.” (s. 9).

hâl hatır (hâlini hatırını) sormak

“Nezaketli bir şekilde içinde bulunduğu durumu sormak.” (Aksoy, 1988, s. 837).

“Uzun uzun selâmlaşmayı, hâl hatır sormayı gereksiz görerek kısaca “Hoş bulduk” dedi, hemen ardından sordu:” (s. 279).

halay çekmek

“Halay oynamak.” (ADS).

“*Yine hep birlikte, Tülü'nün önü sıra halaylar çekerek, zeybekler oynayarak, ana caddenin sonuna kadar gidilir, dönülürdü.*” (s. 135).

hâlden anlamak (bilmek)

“Birinin durumunu bilip o duruma göre davranmak.” (Aksoy, 1988, s. 837).

“— *Neyse, biz anlarınız insanın hâlinden.*” (s. 233).

hapis yatmak

“Cezaevinde hükümlülük süresini geçirmek.” (ADS).

“*Boş yere hapis yatıyordu.*” (s. 47).

haraç almak

“Başkalarının sırtından geçinmek.” (ADS).

“*Yarım saate varmadan Hüseyin'in müşterileri, Muharrem'in bu kez kendisinden haraç aldığı köye yayarlardı.*” (s. 158).

haram yemek

“Haksız yollardan kazanç sağlamak.” (Çotuksöken, 2004, s. 218).

“*Bu yaşa kadar haram yemedim, yine yemem!*” (s. 258).

harap olmak

“Kötü duruma düşmek.” (ADS).

“*Kalabalık, harap olmuş aşıllıkların arasından ilerledi, fundalıkları taramaya başladı.*” (s. 35).

hasta etmek

“Hasta olmasına yol açmak.” (ADS).

“*Ne gibi?*”

“*İlaçlıydı ya da o türlü bir şey. Hasta etti beni...*”

“*Yargıç az düşündü.*” (s. 273).

hata etmek

“Yanılığa düşmek, yanlışlık yapmak.” (ADS).

“*Avukatlarına bir mektup yazdırıp, Veli Sarı'ya ağasının vurduğunu, bir cahillik, bir hata edip kendisinin suçu üstüne aldığı, şimdi ise, ağasının hapiste onu herkesin eline bakmaya muhtaç bıraktığını açıklamayı düşündü.*” (s. 64).

hatırını sormak

“Hâl hatır sormak.” (ADS).

“*Hatırını soruyordu.*” (s. 47).

hatırı sayılır

“Oldukça çok.” (ADS).

“— İzmir’e de yağdı...

— Çok mu?

— Eh, hatırı sayılır...” (s. 231).

hava almak

“Hoş vakit geçirmek, ferahlamak, açılmak.” (ADS).

“Ne kadar gelişinde dinlenmek, bir hava almaktan başka maksat yokmuş gibi görünmeye çalışsa da, an ada bir göz ucuyla karşı kahvede tavla oynayan adamı kollamadan edemiyordu.” (s. 229).

hava kararmak

“Güneşin batması sonucu ortaya çıkan durum.” (ADS).

“Bulutlar daha da alçalmış, hava kararacağı kadar kararmıştı.” (s. 252).

hayır gelmemek

“Yararlı olmamak.” (ADS).

“Hayır gelmez bıçaktan!” (s. 174).

hayran etmek (bırakmak)

“Çok beğenilmek.” (ADS).

“Güreş zekâsına görenleri bir kez daha hayran bıraktı Tülü.” (s. 148).

hayrı dokunmak

“Yararlı olmak.” (ADS).

“Kimseye hayrı dokunmaz.” (s. 160).

hazıra konmak

“Başkasının malına emek vermeden el koymak.” (Aksoy, 1988, s. 851).

“Onlar babadan dededen hazır tarlaya konmuşlar sana bana gülerler elbet!” (s. 282).

hükmü olmamak

“Geçerliği, önemi, etkisi bulunmamak.” (ADS).

“Onun hükmü yok dedim ya!” (s. 42).

helal olsun

“Büyük bir yetenekle işini yapmak.” (Aksoy, 1988, s. 852).

“Bizden yana helâl olsun!..” (s. 162).

her kafadan bir ses çıkmak

“Herkesin rastgele konuşması.” (ADS).

“Kadına ‘Ne oldu? Ne var?’ diye sormasıyla her kafadan bir ses çıkmaya başladı.” (s. 270).

hesap görmek

“Ödeşmek.” (ADS).

“Görülecek hesabımız olduğu aklında mı?” (s. 167).

hesap kesmek

“İlişğini kesmek.” (ADS).

“Ekim başlarında bir gün sebze indirdiği hanın sahibiyle hesap kesmek için İzmir’e gitmişti.” (s. 65).

hesap vermek

“Davranışın sebebini açıklamak.” (ADS).

“Evet, adalet önünde hesap verecek cezasını çekecek, vicdanını karartan o kara lekeyi temizleyecekti sonunda.” (s. 201).

hız almak

“Birdenbire fırlamak.” (ADS).

“Buraya kadar, bir saatten uzun bir süredir ağır durgun karşılıklı oyun denemeleriyle sürüp giden güreş, birden şaşılacak bir hız aldı.” (s. 145).

hızını almak

“Yavaşlamak, hızını yitirmek.” (ADS).

“İlk hızını alan yağmur ölçüsünü bulmuş, sesli sesli indiriyor, geçen arabaların lastikleri hışırtılar bırakıyordu ıslak şosede.” (s. 259).

hızını alamamak

“Öfkesini yenememek, yatışmamak.” (ADS).

“Tülü, alanın kıyasına kadar kovalıyor, sonra duruyor, kaçan karşıtını bir süre bekliyor, geri dönmediğini görünce, hızını alamayarak sağına soluna bakınıyor, güreşebileceği başka bir deve arıyor, bazen o hırsıyla alanın köşelerinde bağlı öbür develerden birinin üstüne yürümeye kalkıyordu.” (s. 133).

hiç değilse (olmazsa)

“Bari.” (ADS).

“Hiç değilse ağız tadıyla şu rakılarımızı içelim bitirelim.” (s. 249).

hiçe saymak

“Önem vermemek.” (ADS).

“Bu alabildiğine senli benli davranışıyla, Turhan’ın derlenip toparlanmak, ölçülü olmak için gösterdiği çabayı hiçe indiriyordu.” (s. 232).

hizmet etmek

“Çalışmak, iş görmek.” (ADS).

“Çok geçmeden eşcinsel bir oyuncuya aksi yolda hizmet etmiş, daha da geliştiği yıllarda geçkin bir kantocuya jigololuk etmişti uzun yıllar.” (s. 221).

hüküm giymek

“Mahkemece cezalandırılmak.” (ADS).

“İkisi birden hüküm giyerlerse kim işler, kim korur, hapishaneye ikisine birden kim harçlık yetiştirirdi?” (s. 45).

hor görmek

“Birine değersiz gözle bakmak.” (ADS).

“İkisi de, üç gündür birbirlerinin sözlerini kuruyorlardı kafalarında, birbirlerini hor gören tavırlarını hatırladıkça karşılıklı birbirlerine dış biliyorlardı.” (s. 163).

hoş geldiniz

“Gelen kişiye söylenen selamlama sözü.” (ADS).

“Hoş geldin deyin konuğumuza.” (s. 204).

hoş görmek

“Kusur saymamak.” (ADS).

“Onlar beni hoş görüyor, ben de elimden geldiği kadar onları kolluyorum.” (s. 240).

hoş tutmak

“Birine sevecenlikle ve iyi davranmak.” (ADS).

“Bütün keresteciler gibi hoş tutmaya çalışırdı bölge şefliğindeki görevlileri.” (s. 234).

iç çekmek

“Derinden üzüntüyle soluk almak.” (ADS).

“Bu kez, iç bölmede yalnız kalan Bahar’ın durmadan yatağında sağa sola dönüşüne derin derin iç çekişine aklı takıldı.” (s. 32).

içeriye atmak

“Hapsetmek.” (ADS).

“Onu alır verirlerdi anasına, beni de atarlardı içeriye!” (s. 92).

içeriye dalmak

“İzin almadan bir yere girmek.” (ADS).

“Her gelen komşu yeni bir gemici feneri ile dalıyordu içeriye.” (s. 152).

içi açılmak

“Ferahlamak.” (ADS).

“Dereye inersek içim açılır..!” (s. 85).

içi ezilmek

“Yüreği burkulmak, üzülmek.” (ADS).

“*Bu kuşkuyla içi ezildi.*” (s. 101).

içi dışı bir (olmak)

“İki yüzlü olmayan, aklından geçenleri açıkça söyleyen.” (ADS).

“— *Açık adamsın. Harbi adamsın. İçin dışın bir. Severim harbi adamları...*” (s. 249).

içi içine sığmamak

“Coşkunluk, sabırsızlık, telaş göstermekten kendini alamamak.” (ADS).

“*Gözlerinin İsmail’e daldığı sulara bakarken önce ışıl ışıl ışıldadığını, yüzünün her çizgisinde mutluluklar uçtuğunu, içinin içine sığmadığını görürler.*” (s. 200).

(bir şey) içinde yüzmek

“Olumsuz veya olumlu bir durumun çok fazla bulunması.” (ADS).

“*Yağmurların kesildiği yaz ayları, ince bir toz tabakası ile ağaran yaprakları, göz alan yansımalarla yoğun bir ışık seli içinde yüzerdi.*” (s. 125).

içinden geçirmek

“Yapacağı şeyi düşünmek.” (ADS).

“*Ablak ablak sırtımdan başka bir şey bilse bari diye geçirdi içinden.*” (s. 220).

içinden gelmek

“Yapacağı şey için içten istek duymak.” (ADS).

“*Sık sık içinden geldiği hâlde, yine de yatağından kalkıp Bahar’ın odasına geçmeye cesaret edemedi.*” (s. 61).

içine çekmek

“Bilincine varmak, anlamak.” (ADS).

“*Burnuna götürüp içine çeke çeke kokladı.*” (s. 251).

içine doğmak

“Malum olmak.” (ADS).

“*Kocabaş’ın içine doğdu.*” (s. 32).

içini boşaltmak

“Öfkesini dışa vurmak.” (ADS).

“*Kız bir çabukta içini boşalttı.*” (s. 82).

içini çekmek

“İç çekmek.” (ADS).

“*Maliyeci içini çekti.*” (s. 182).

içini ezmek

“Üzüntüsünü, sıkıntısını duymak.” (ADS).

“*Kapıldığı pişmanlık duygusu gittikçe daha çok içini eziyordu.*” (s. 106).

içini sarmak

“Hep onunla meşgul olmak, sürekli düşünmek.” (ADS).

“*Bu yüzden gittikçe artan bir sıkıntı sarıyordu içini.*” (s. 89).

içi rahat etmek

“Kaygılanacak durumun bulunmadığını öğrenip ferahlamak.” (ADS).

“*Bu yüzden içi yine rahat etmedi.*” (s. 46).

idare etmek

“Yönetmek, çekip çevirmek.” (ADS).

“*Siz, siz kim oluyorsunuz beni idare edecek?*” (s. 217).

ifadesini almak

“Sorguya çekmek.” (ADS).

“*Kocabaş’Iarın ilk ifadeleri alındı.*” (s. 36).

ifade vermek

“Bir hukuk olayıyla ilgili bildiğini ve gördüğünü yetkililere söylemek.” (ADS).

“*Şimdi ona göre ifade versin...*” (s. 42).

iğne üstünde oturmak

“Diken üstünde oturmak.” (ADS).

“*Büyük küçük herkes güreşin sıtmasına tutulmuştu. İğne üstündeydi.*” (s. 140).

iki ucunu bir araya getirememek

“İşleri düzene koyamamak, gelirle gideri denkleştirememek.” (ADS).

“*Ev kirası, giyim, kalem, defter, boğaz gideri, ayrıca kendisi de içkiyi sevdiği için iki ucunu bir araya getiremiyordu.*” (s. 236).

iki paralık etmek

“Değerini yitirmek, düşürmek.” (ADS).

“*Erkekliğin itibarını iki paralık ettin!..*” (s. 194).

ileri gitmek

“Söz ve davranışta ölçü dışına çıkmak, gereksiz, aşırı davranışta bulunmak.” (ADS).

“*İleri gitmesin, yılsın dedik...*” (s. 37).

ilgisini çekmek

“Alaka duymak.” (ADS).

“*Konuşma oturanların ilgisini çekti.*” (s. 59).

ilgi duymak

“Değer vermek, yakınlık duymak.” (ADS).

“*Seyirci belki de hiç düşünmeden bu yakınlıktan ötürü ilgi duyuyor, kendisini kaptırmış, dakikaların nasıl geçtiğini anlamadan izliyordu güreşi.*” (s. 144).

imdadına yetişmek

“Yardım etmek.” (ADS).

“*Konu komşu da kalmamıştı yakında imdadına yetişecek!*” (s. 90).

istek duymak

“Arzulamak, bir şeye eğilim duymak.” (ADS).

“*Turhan içmek isteği duydu yeniden.*” (s. 243).

işaret vermek

“Bir şeyi belli ederken araç kullanmak.” (ADS).

“*Ömer’e ‘yürü sen’ anlamına bir işaret verdi...*” (s. 85).

iş bitirmek

“Bir durumu ya da olayı iyi bir sonuca ulaştırmak.” (ADS).

“*Öğleden sonra, zeytin bakım memurluğunda işini bitirinceye kadar, karşılaştığı uzak yakın tanıdığı kim varsa, Hasan’a ‘Başın sağ olsun’ dedi.*” (s. 60).

işe yaramak

“Elverişli olmak.” (ADS).

“*Beş on gün hep yazdırmayı düşündüğü bu mektubun da işe yarayacağına akli kesmedi.*” (s. 64).

işi bozmak

“Verilen sözü tutmamak, yapılan anlaşmaya uymamak.” (ADS).

“*Anasına bu işi bozma gibilerden kaşlarını çattı.*” (s. 174).

işi düşmek

“Başkasının yardımına ihtiyaç duymak.” (ADS).

“*Bir gün sana bir işim düşmedi.*” (s. 169).

işi ne

“Ne işi var?” (ADS).

“— *Peki, bu silahların damınızda işi ne? dedi.*” (s. 37).

işi pişirmek

“Aralarında gizlice anlaşmak.” (ADS).

“*Bana öyle geldi ki siz daha önce aranızda işi pişirmiş, mercimeği fırına vermişsiniz.*” (s. 269).

işine bak!

“Sen karışma, anlamında bir söz.” (ADS).

“*Sen işine bak, o kadar.*” (s. 27).

işine gelmek

“Düşüncesine, çıkarına, amacına uygun olmak.” (ADS).

“— *İşine gelmem öyle mi?*” (s. 87).

işini bilmek

“Çıkarını bilmek, nerede, nasıl yararlanacağını bilmek.” (ADS).

“*O yıl, işini bilen bir organizatör, deve güreşlerinin Ankara’da yaşayan Amerikalılar, yabancılar için çok ilgi çekici bir gösteri olacağını düşündü.*” (s. 149).

işini bitirmek

“Argo öldürmek.” (ADS).

“*Hadi işini bitir, arkadaşlarını al gel.*” (s. 204).

işin içinden çıkmak (sıyrılmak)

“Bir sorunu çözümlenmek, bir şeyi anlamak.” (ADS).

“*Kendisinin işin içinden büsbütün sıyrıldığına iyice inandı.*” (s. 55).

işe karışmak

“Görev almak, bir konuda katkıda bulunmak.” (ADS).

“*Şerif Ali’nin anası, oğlu “git” dediği için karışmıştı bu işe sadece!*” (s. 104).

iş ki

“Yeter ki.” (ADS).

“*İş ki kismetleri açık olsun.*” (s. 246).

iş mi?

“Yapılan şeyin küçümsendiğini, beğenilmediğini bildiren söz.” (ADS).

“*İş mi bu benim ardında koştuğum?*” (s. 252).

iştahı yerinde olmak

“Yaşamayı, yemesi ve içmesi düzenli olmak.” (ADS).

“*Benim iştahım yerinde, perhizim yok, ama doyamıyorum işte!*” (s. 255).

iş yapmak

“Çalışmak.” (ADS).

“*Aktör adlarını, ne iş yaptıklarını sordu.*” (s. 204).

iş vermek

“Herhangi birine yapacak iş göstermek.” (ADS).

“*... işliklerde iş verirlerse çalıştı.*” (s. 65).

iş tutmak

“İş yapmak, çalışmak.” (ADS).

“İnsan erkek olur da, bu yaşta alnının teriyle ekmeğini kazanacağı bir iş tutmaz mı?”
(s. 81).

işini uydurmak

“Açık göz ve kurnaz davranıp işini istediği gibi biçimlendirmek.” (ADS).

“Turhan yine biliyordu ki, Sedat Ören kimlerle işini uydurup kimlerin gönlünü ederse etsin, kendisi yani Yalıklarhveler kolcusu Turhan Bozkaya, şimdi oturduğu gibi sırtını şoseye verip görmezlikten gelmedikçe, o ormandan kesilen tomrukları dağdan indirecek kamyonlar Yalıklarhveler’den geçemezdi...” (s. 235).

itişip kakışmak

“Birbirini itmek.” (ADS).

“Akasyanın altında bir iki hamal ile şoför yardımcısı, arada bir itişip kakışarak bekliyorlardı.” (s. 181).

iyi etmek

“Uygun, yerinde bir davranışta bulunmak.” (ADS).

“— İyi ettin, dedi, iyi ettin de azarladın!” (s. 76).

iyilik görmek

“Manevi ve maddi yardım görmek.” (ADS).

“Bütün iyiliklerimi görenler çekti gitti.” (s. 218).

izin almak

“Herhangi bir şeyi yapmak için onay almak.” (ADS).

“Avukatları, jandarmalardan izin aldı.” (s. 50).

iz sürmek

“Takip etmek.” (ADS).

“Ömer, dayısı, dayısının oğulları, Veli Güzel, evlerinden çiftelerini, tüfeklerini kapan daha otuza yakın köylü, izleri sürerek ilerlediler.” (s. 118).

kabadayılık taslamak

“Kabadayı gibi görünmeye çalışmak.” (ADS).

“Muharrem, Dağlı’nın Abdurrahman’ı terslemesine, kahvede kabadayılık taslar hallerine tutulmuştu.” (s. 163).

kabahati (birine, bir şeye) yüklemek

“İşlediği suçu birilerine at yığmak.” (ADS).

“Kabahati hâkime ya da başka bir sebebe yükleyeceklerdi.” (s. 22).

kabuk bağlamak

“Kabuklanmak.” (ADS).

“Yukarılarında, budandıkça yinelenen, saydam kabuklarıyla körpe derilerinin altında kan dolaşımı görünen, çocuk kollarını andıran genç sürgünleri; ortalara yakın, yüzyılların dövmelerini taşıyan ana dalları; aşağılara indikçe kararan, nasırlı bir kabuk bağlayan yaşlı gövdesi, irili ufaklı sayısız urlarıyla geçmişle gelecek arasında yükseliyordu.” (s. 125).

kadeh kaldırmak

“Herhangi birini onurlandırmak için içmeden kadehleri yukarı kaldırmak.” (ADS).

“Turhan’a doğru kadehini kaldırdı.” (s. 240).

kafa atmak

“Kavga sırasında karşıdakinin yüzüne, sert ve şiddetli bir biçimde kafayla vurmak.” (ADS).

“Çiğnenirseniz, birinize bir kafa atarsa karışmam!” (s. 127).

kafayı çekmek

“İçki içmek.” (Aksoy, 1988, s. 899).

“... ayakta kafayı çeken Muharrem’in dükkâna girip çıkanlara aldırmadan adamına, Eli titremedi mi pintinin?” (s. 158).

kafa kafaya vermek

“Dayanışmak.” (ADS).

“Siz şimdi işin o yanını bırakın da kafa kafaya verin, düşünün, taşınun, kararlaştırın, işinize nasıl gelirse öyle davranın!” (s. 41).

kafasını/başını ezmek

“Etkisiz duruma getirmek.” (ADS).

“— Kafanı bununla ezerim seni!” (s. 74).

kafa tutmak

“Karşı gelmek, diklenmek.” (ADS).

“Göz göze geldiklerinde Turhan’ın kafa tutma gücünü yitirdiğini, ne türlü davranacağını henüz kestiremediğini gördü.” (s. 232).

kafası kızmak

“Öfkelenmek.” (ADS).

“Bir gün beş lira için kafamı kızdırdı.” (s. 160).

kahrından ölmek

“Çok üzülme.” (ADS).

“Sonra, annesinin kahrından verem olup ölmesi, babasının kendini evlatlıktan reddetmesi, geceli gündüzlü çalışarak o kadını mutlu etmeye çalışması, lüksünü karşılamak için zengin bir arkadaşının evinden milyonluk gümüş takımlarını çalmak zorunda kalması, ellerine geçen para bitince o hain kadının çıktığı bataklığa geri dönmesi...” (s. 211).

kalbura dönmek

“Delik deşik olmak.” (ADS).

“Yeniler, çoğu güneşten sararmış, dört yanı raptiye delikleriyle kalbura dönmüş bu fotoğrafları anlamsız görerek, toz almışçasına kaldırdılar.” (s. 124).

kanı ısınmak

“Herhangi birine karşı yakınlık duymak.” (ADS).

“Hatta bir dediği bir dediğini tutmayan, günü gününe uymayan, delilleri, kanının ısındığına başka, gözünün tutmadığına başka türlü yorumlayan, uygulayan hâkimler görmüştü.” (s. 22).

kan istemek

“Öldürülen kimsenin öcünün alınmasını istemek.” (ADS).

“— Kan isterim! Kan!” (s. 117).

kan kardeşi (olmak)

“Birbirinin birer damla kanını yalama yoluyla kardeş olduklarını kabul edenlerden her biri.” (Aksoy, 1988, s. 906).

“— Gödençe muhtarının kızıyla kan kardeşi olduk, dedi.” (s. 84).

kanına girmek

“Birini öldürtmek veya öldürmek.” (ADS).

“Kanına girerim anladın mı?” (s. 74).

kan ter içinde (olmak)

“Çok terli, perişan ve yorgun bir durumda.” (ADS).

“İhtiyar babasının, bacak kadar kardeşinin çekmedikleri kalmasın, bu onların kan ter içinde biriktirdiğini harama saçsın!” (s. 99).

kapısını çalmak

“Birine başvurmak.” (ADS).

“Kendisi ‘olmaz, kazanamazsınız’ diyecek olsa, Veli ile arkadaşları başka bir davavekilinin kapısını çalacaklar mutlaka bu davayı açacaklardı.” (s. 22).

karar kılmak

“Birçok seçenek içinde birini seçmek.” (ADS).

“Sonunda orta boy bir söğüt dalında karar kıldı.” (s. 175).

karar vermek

“Kararlaştırmak, bir sorunu karara bağlamak.” (ADS).

“Kararını verdi, ne yaparsa yapсын, kızgınlığını açığa vurmuyacaktı.” (s. 55).

karın doyurmak

“Geçinmek.” (ADS).

“Öğle vakti, kahvedekiler karın doyurmak için dağılırken, içlerinde Osman’ın öldüğüne inanmayan biri varsa o da Hasan’dı.” (s. 60).

karşı koymak

“Boyun eğmemek.” (ADS).

“Jandarmaların yaklaşmasını önlemelerine karşı koyarak merdiven altının kapısına kadar Osman’ın yanı sıra koştu.” (s. 50).

karşılık vermek

“Yanıt vermek.” (ADS).

“Hasan düşünmeden karşılık verdi.” (s. 18).

karşısına dikilmek

“Karşıt olmak.” (ADS).

“Havuzun alt başında kalan bahçelerin sahipleri dikiliyordu karşısına!” (s. 11).

karşı çıkmak

“Cephe almak.” (ADS).

“— Peki sen candarmalara karşı çıkmışsın.” (s. 275).

karşı gelmek

“Başkaldırmak.” (ADS).

“Büyüğün karşı mı geliyorsun?” (s. 28).

karşı karşıya gelmek

“Birden karşılaşmak.” (ADS).

“Karşı karşıya geldiklerinde yine hızlandı.” (s. 144).

kaskatı kesilmek

“Donup kalmak.” (ADS).

“Yatağında kaskatı kesildi.” (s. 112).

kaşlarını çatmak

“Kızmak, öfkelenmek.” (ADS).

“Muharrem kaşlarını çattı.” (s. 160).

kavga çıkarmak

“Kavgaya neden olma.” (ADS).

“Yolunu beklerler, sebepli sebepsiz kavga çıkarırlar, taşa tutarlar, ablalarına, kız kardeşlerine söverler, el şakalarıyla erkekliğine sataşırlardı.” (s. 173).

kavga çıkmak

“Dövüş meydana gelmek.” (ADS).

“Yerli seyircilerle yer yer kavgalar çıktı aralarında.” (s. 147).

kavgaya girişmek (veya tutuşmak)

“Kavgaya başlamak.” (ADS).

“... sığırtmaçlarla kavgaya tutuştukları olur.” (s. 9).

kendine gelmek

“Ayılmak.” (ADS).

“Belki kendine gelir...” (s. 259).

kendine yedirememek

“Kendisine başkasının yaptığı işi onur kırıcı sayıp tepki göstermek.” (ADS).

“Yenilgiyi yedirememiştiki kendine.” (s. 136).

kendini alamamak

“Bir işi istemeyerek yapma durumuna girmek.” (ADS).

“Dışarıya kulak vermekten kendini alamıyordu.” (s. 94).

kendini atmak

“Vakit geçirmeden gitmek.” (ADS).

“Pantolonu ceketi elinde avluya attı kendini.” (s. 152).

kendini beğenmek

“Başka insanları küçümseyerek kendini üstün görmek.” (ADS).

“— Kendilerini pek beğeniyorlar anlaşılın...” (s. 214).

kendini bırakmak

“Gevşek, rahat bir biçimde kalmak.” (ADS).

“Bahar’ın hiçbir şeyin farkında olmadığını görünce, kendini otobüsün sarsıntısına bıraktı.” (s. 52).

kendini bulmak

“Kendine gelmek.” (ADS).

“Herkes yalnız kalınca yenilgiyi aklına getiriyor, ürküyor, güreş günü evden çıkmamayı ya da kasabadan uzaklaşmayı düşünüyor, karamsarlıktan bunalınca, çınara, anıta doğru yürürken buluyordu kendini.” (s. 140).

kendimi bildim bileli

“Eskiden beri, öteden beri.” (ADS).

“*Şurada iki ev ötemizde, kendimi bildim bileli komşumuzsunuz!*” (s. 103).

kendi hâline bırakmak

“Karışmamak, ilgilenmemek.” (ADS).

“*Dağlı, yularını semerin ön kaşına sarmış, hayvanı kendi hâline bırakmıştı.*” (s. 103).

kendini düşünmek

“Bencil davranmak, daima kendi çıkarını kollamak.” (ADS).

“*Yalnız kendimi düşünmem.*” (s. 241).

kendini göstermek

“Belirmek, ortaya çıkmak.” (ADS).

“*İzmir Körfezi’ndeki boş adalardan birini hazineden kiralamış gibi gösteriyordu kendini.*” (s. 235).

kendini kaptırmak

“Başladığı işten kendini kurtaramamak.” (ADS).

“*Seyirci belki de hiç düşünmeden bu yakınlıktan ötürü ilgi duyuyor, kendisini kaptırmış, dakikaların nasıl geçtiğini anlamadan izliyordu güreşi.*” (s. 144).

kendini tutmak

“Kendine hâkim olmak.” (ADS).

“*O anda hâkimlerin önüne fırlamamak, “Yalan!” diye bağırmamak için kendini güç tuttu.*” (s. 49).

kendini tutamamak

“Kendine hâkim olamamak.” (ADS).

“*Bir gün prova sırasında kafası kızmış, daha çok tutamamıştı kendini.*” (s. 209).

kestirip atmak

“Ayrıntılı düşünmeden kesin yargıya varmak.” (ADS).

“*Kestirip attı.*” (s. 102).

keyfi gelmek

“Neşelenmek.” (ADS).

“*Keyfi yerine gelmişti.*” (s. 232).

keyfini kaçırmak

“Üzmek.” (ADS).

“*Onu gören çocukların da keyfi kaçtı.*” (s. 157).

kına gibi

“Çok ince.” (ADS).

“*Kına gibi derler o taraflarda iyi işlenmiş topraklara.*” (s. 283).

kısa kesmek

“Sözü uzatmamak.” (ADS).

“*Sanki mahkemeden geri çağıracaklar, başkan, karan yanlış okuduk, katil kardeşin değil sensin diyecekmiş gibi, avukatın bütün dediklerini kısa kesiyordu.*” (s. 51).

kıymetini bilmek

“Değerini, önemini, bilmek.” (ADS).

“*Ama sen kıymet bilecek adam mısın?*” (s. 92).

kız almak

“Bir ailenin kızını gelin olarak almak.” (Aksoy, 1988, s. 932).

“Yıllardır karşılıklı kız alır verir, çarşıda pazarda bir araya gelirler, askerde aynı birliklere düşerlerdi.” (s. 137).

kız gibi

“Yeni ve çok güzel.” (ADS).

“*Çeliğine ustasının su verdiği besbelli kız gibi söğüt dalı, iki yüzü güneşte pırıl pırıl, dala değdi mi dokunsa gidiyordu...*” (s. 176).

kim oluyor?

“Kendini ne sanıyor, ne hakkı var? anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“*Siz, siz kim oluyorsunuz beni idare edecek?*” (s. 217).

köpek gibi

“Çok yaltaklanan.” (ADS).

“*Köpek gibi ne dolanıyorsun ardımda!*” (s. 195).

kolu kanadı kırılmak

“Çaresiz kalma.” (ADS).

“*Bahar, damın içinde kolu kanadı kırık dolaşıyordu.*” (s. 60).

konu komşu

“Komşular ve yakın yerde oturanlar.” (Aksoy, 1988, s. 937).

“*Ülen Osman, konu komşu aranızda anlaşsanız olmaz mıydı?*” (s. 25).

kolları sıvamak

“Paçaları sıvamak.” (Aksoy, 1988, s. 936).

“*Gömleğinin kollarını sıvadı.*” (s. 170).

koluna girmek

“Kolunu birinin koltuğu altından geçirmek.” (ADS).

“*Koluna girip Gülsüm Kadın’ı geri çevirmek istediler.*” (s. 76).

kopup gelmek

“Çok uzak bir yerden gelmek.” (ADS).

“*Bahçelerindeki çardaklarda kim varsa kopup geldi, havuzun başında toplandı.*” (s. 26).

korku salmak

“Korkutmak.” (ADS).

“*Dev yapısı ile korku salan görünüşünü unutturmak istercesine yatışırdı bir süre.*” (s. 127).

koynuna girmek

“Biriyle sevişip yatmak.” (ADS).

“*Bahar koynuna girdiği gündən beri gebeydi.*” (s. 65).

kötü gözle bakmak

“Cinsel duygu ile bakmak.” (ADS).

“*Bahar’a kötü gözle bakar, hallenirsen, elime ilk geçtiğin gün doğrarım seni!*” (s. 64).

kucağına oturmak

“Argo birinin amaçlarına alet olmak.” (ADS).

“*Kasabada kucağına oturmadiğın kimse kaldı mı?*” (s. 186).

kulağına gelmek

“Kulağına çalınmak.” (ADS).

“*Sadece Osman’ın ‘Yok’ dediği geldi kulağına.*” (s. 49).

kulak arkası (ardı) etmek

“Göz önünde tutmamak.” (ADS).

“*Kulak ardı edeceğine o coşku ile karşılık vermeye kalktı bu sözlere.*” (s. 146).

kulak asmak

“Önem vermek, dinlemek.” (ADS).

“*Sen ruhsata kulak asma!*” (s. 41).

kulağına çalınmak

“Başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak.” (ADS).

“*Hasan’ın kulağına bir ara okunanlar arasında ‘Cezaevi’ sözü çalındı.*” (s. 57).

kulak kabartmak

“Belli etmeden dinlemek.” (ADS).

“Daha da kulak kabarttı.” (s. 33).

kulak kesilmek

“Dikkatle dinlemek.” (ADS).

“Elleri, hızla vuran yüreğinin gümbürtüsünü bastırmak istermiş gibi, göğsü üstünde, kulak kesilmiş, dışardan gelecek iki el çifte sesini bekliyordu!” (s. 112).

kulak vermek

“İşitmeye çalışmak.” (ADS).

“Yatağının içinde bir süre dışarıya kulak verdi.” (s. 13).

kulp takmak

“Kusur bulmak.” (ADS).

“Her ünlüye kulplar taktı.” (s. 207).

kuşkusu kalmamak

“Şüphe duymamak.” (ADS).

“Avlu kapısından içeri girerken, o güne kadar, ne derece ileri gittiklerini bilmese de, kızı ile Şerif Ali arasında bir yakınlık olduğundan kuşkusu kalmamıştı.” (s. 77).

kurban gitmek

“Zarara uğramak, suçsuz yere ölmek.” (ADS).

“Kendi oyununa kurban gittiğini söylüyorlardı.” (s. 146).

kusura bakmamak

“Hoş görmek.” (ADS).

“Kusura bakma...” (s. 233).

kuşku uyanmak

“Kuşku oluşmak.” (ADS).

“Veli'nin belli belirsiz gözünü korkutmaya kalkışması içindeki bütün kuşkuları uyandırdı.” (s. 19).

kuvvet bulamamak

“Cesaret edememek.” (ADS).

“Ümmühan kapının içinde durup ardından bakmasa, üç adımlık sokağı geçip kapılarının ipine asılacak kuvveti bulamayacaktı sanki kendinde.” (s. 97).

kuyruk sallamak

“Yaltaklanmak.” (ADS).

“Kadınlar da kendilerini tutsun, kuyruk sallamasınlar!” (s. 97).

kuyusunu kazmak

“Tuzak kurmak.” (Aksoy, 1988, s. 949).

“Kendilerini etraftan üstün gören küçük memurlar ya da durmadan bir başkasının kuyusunu kazmak için uğraşan ilçe politikacılarıyla düşüp kalkmaktansa, avukat, Urla’da kaldıkça onların küçük arkadaş topluluğuna katılmaktan hoşlanırdı.” (s. 178).

laf atmak

“Söyleşmek, konuşmak.” (ADS).

“Gel bakalım şöyle, oturalım, iki lâf atalım karşılıklı...” (s. 233).

laf dinlemek

“Söz dinlemek.” (ADS).

“Bu evde akşam sabah Şerif Ali’nin lafını mi dinleyeceğiz?” (s. 106).

laf etmek

“Söz etmek.” (ADS).

“İnsan lâf etse kendi sesini yadırgar.” (s. 197).

layık görmek

“Yakıştırmak, uygun görmek.” (ADS).

“Kendinize lâyük görmediniz beni...” (s. 216).

leşini sermek

“Öldürmek.” (ADS).

“Alimallah kadınlığımla, gençliğine bakmadan kapının önüne leşini sererim senin.” (s. 75).

mahkemeye vermek

“Dava açmak.” (ADS).

“Sen beni mahkemeye verecek kim oluyorsun?” (s. 195).

masrafı çekmek

“Gideri karşılamak.” (ADS).

“Masrafını çektim, heyete varıp bir senet imzalamaya zor gönlinü ettim.” (s. 281).

mecrası değişmek

“Bir iş, bir olay için gidişi, yönü, doğrultusu değişmek.” (ADS).

“Kocabaş’lar tarafından umuma ait suyun mecrasının değiştirildiğini, öne sürerek müvekkillerinin bu yüzden uğradıkları zararı belirtti.” (s.22).

merak etmek

“Üstüne düşerek yapmak istemek.” (Aksoy, 1988, s. 964).

“Merak etme!” (s. 51).

mercimeği fırına vermek

“İşi pişirmek.” (Aksoy, 1988, s. 964).

“Bana öyle geldi ki siz daha önce aranızda işi pişirmiş, mercimeği fırına vermişsiniz.”
(s. 269).

mesele yok!

“Herhangi bir güçlük, sıkıntı yok anlamındaki söz.” (ADS).

“Madem bir araya geldik mesele yok.” (s. 233).

meydan okumak

“Çekinmeden, korkmadan yarışmaya ya da kavgaya çağırarak.” (ADS).

“Tülü armağanlarını aldıkça durur, arka ayaklarını yana açarak gerer, başını geriye atıp hamutuna sürte sürte köpürür, meydan okuyan sesler çıkarır, silkinirdi.” (s. 130).

müsaade etmek

“İzin vermek.” (ADS).

“— Müsaade et de gelsin, dedi.” (s. 245).

nara atmak

“Yüksek sesle haykırmak.” (ADS).

“Arkadaşlarına, geveleyerek, o atlıya bir daha Gölcük’e ayak attırmayacağını, Hacer’e dünyayı zindan edeceğini söylüyor, arada bir sesini yükselterek, yeminler, küfürler ediyor, nara atıyordu.” (s. 99).

namaza durmak

“Namaza başlamak.” (ADS).

“Çoraplarını, yemenilerini giyip, yüzü kibleye, Seferihisar şosesinin karşı tepelerden ilk çıktığı yere dönük, namaza durdu.” (s. 170).

namusunu temizlemek

“Ahlak ve onuruna ters düşen bir durumdan kurtulmak için birini veya kendini öldürmek.” (ADS).

“— Hadi, temizleyin namusunuzu, şerefınızı!” (s. 118).

nasıl olsa

Her durumda, er geç. (ADS).

“Öğleye doğru, o islim üstünde, Sedat Ören’in Yalıkahveler’e geldiğini görünce, “Nasıl olsa kuyruğu elimde” diye düşünmüştü bu kez.” (s. 236).

nazar değmek

“Göz değmek.” (ADS).

“Nazar değdi kızıma!” (s. 85).

ne demek?

“Öyle şey olur mu, o nasıl şey, yakışık alır mı? anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“— *Sen ne demek istiyorsun?*” (s. 28).

ne demeye...

“*Ne diye, nasıl bir düşünceyle, hangi maksatla, niçin?*” (Aksoy, 1988, s. 978).

“*Madem öyle, ne demeye Bahar kalksın da kapısını ardından dayakla dayasın?*” (s. 53).

ne de olsa

“Ne denli eksiği, kusuru olursa olsun, böyle olmakla birlikte, anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“*Bekâr kısmı avare olur ne de olsa!*” (s. 104).

nedir ki

“Önemsiz, değersiz.” (ADS).

“*Nedir ki haberleri parça parça geliyordu.*” (s. 235).

ne diye

“Nasıl bir düşünceyle, niçin?” (Aksoy, 1988, s. 978).

“*Osman'ı kurtarmak için yalan söylüyor hâkim bey, benim silahım belli, ben çiftem dururken ne diye grayı alayım?..*” (s. 44).

nefes çekmek

“Bir şey ya da sigaranın dumanını içine çekmek.” (ADS).

“*Dudakları gerile gerile sigarasından bir iki nefes çekti, boşalttı.*” (s. 90).

ne gibi?

“Nasıl, ne türlü?” (ADS).

“— *Tadı bir tuhaf! — Ne gibi? Bardağı bir daha kokladı.*” (s. 253).

ne hâlde?

“Hangi durumda?” (ADS).

“*Görüyorsun ya, komşu tarla ne halde!*” (s. 283).

ne var ki

“Aralarında farklılık bulunan cümleleri bağlamak için kullanılan söz.” (ADS).

“*Ne var ki yaptığı hırsızlık anlaşılmıştı.*” (s. 211).

ne münasebet!

“İlgisi yok.” (ADS).

“*Kemal irkildi: — Ne münasebet?*” (s. 274).

ne var ne yok

“İşler nasıl?” (ADS).

“*Ne var ne yok?*” diyordu. (s. 65).

ne o?

“Ne oluyor?” (ADS).

“Yerine oturunca Turhan’ın bakışları çocukla karşılaştı: — Ne o? — Annem yemeğe bekliyor...” (s. 245).

ne olursa olsun

“Her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda, anlamında kullanılan bir söz.” (ADS).

“— Ne olursa olsun, kaçırdım!” (s. 91).

ne olur ne olmaz

“Her ihtimali düşünmek gerekir.” anlamında kullanılan bir söz. (ADS).

“Ne olur ne olmaz yelek cebinde vazelin tüpüyle dolaştığını o yıllarda herkes bilirdi tiyatrodada.” (s. 206).

ne olacak!

“Önemi yok.” (ADS).

“— Sorsam ne olacak?” (s. 246).

ne oluyor?

“Ne gereği var veya ne karışıyor?” (ADS).

“Ne oluyor bu hergeleye? Niyeti ne?” (s. 227).

ne yaptığını bilmemek

“Akli başında olmadığından bilinçsizce davranmak.” (ADS).

“Fakat üçü de ne yapacaklarını bilmiyorlardı.” (s. 20).

ne yaparsın (yapmalı) ki

“Ne çare ki.” (ADS).

“— Bu değildi benim sizlere göstermek istediğim oyun, ama ne yaparsın, kumpanyam dağıldı...” (s. 214).

not almak

“Bir şeyin özelliğiyle alakalı bir karar vermek.” (ADS).

“Daha tam notunu almış değil seyirciden...” (s. 206).

numara yapmak

“Yalancıkıtan durumlar takınmak, olmamış şeyi olmuş gibi göstermek.” (Aksoy, 1988, s. 982).

“Ama işte oyuna dalmış numarası yapıyor, gelişinden habersiz görünmeye çalışıyordu.” (s. 227).

ocağı batmak

“Soyu tükenmek veya yuvası yıkılmak.” (ADS).

“*Ocakları batsın inşallah!*” (s. 14).

oflayıp puflamak

“Of, puf, diyerek sıkıntısını, acısını dışa vurmak.” (ADS).

“*Ağasının yanında sıkıntıdan göğüs geçirdiğini, oflayıp pufladığını duyuyordu.*” (s. 43).

oh çekmek

“Birinin kötü duruma düşmesine sevinmek.” (ADS).

“*Derin bir soluk aldı, oh çekti.*” (s. 228).

o kadar

“Çok fazla.” (ADS).

“*İkisi, ne kadar ellerinden gelirse o kadar çabuk, bölmelerine çekilirler, kapılarını kapamaları ile birlikte, İçerden onun uykusunu kaçıran solumaları duyulmaya başladılar.*” (s. 10).

omuz kaldırmak

“Bilmez gibi davranmak.” (ADS).

“*Tavla arkadaşı zarlarını atarken, yalnız onun anlayacağı bir dille, “Ne yapayım, tınmıyor!..” der gibi kaldırdı omuzlarını.*” (s. 230).

omuz silmek

“Önem vermemek, aldırılmamak.” (ADS).

“*Kız omuz silkti.*” (s. 73).

omuz vermek

“Omzuyla dayanmak.” (ADS).

“*Aşçı, kapının yan kirişine omuz vermiş, yağmura dalmıştı.*” (s. 259).

onuruna dokunmak

“Birinin haysiyetini, gururunu, incitmek.” (ADS).

“*Karısının önünde azarlanmak gittikçe onuruna dokunmaya başladı.*” (s. 28).

onuruna yedirememek

“Kendine yedirememek.” (Aksoy, 1988, s. 988).

“*Şimdi, ağabeyini ele vermeyi onuruna yediremiyordu.*” (s. 39).

ortada bırakmak

“Birini çok güç bir durumdayken terk etmek.” (ADS).

“*Böyle rezil edip ortada bırakmasına, karşıdan bakacak mısınız o köpeğin beni?*” (s. 117).

ortadan kalkmak

“Yok olmak.” (ADS).

“Yargıtay karan onaylayınca, arada bir Hasan’i yoklayan başka bir korku da ortadan kalktı.” (s. 55).

ortadan kaldırmak

Yok etmek. (ADS).

“Köpeği ortadan kaldırmakla işe başlamışlardı.” (s. 32).

ortak etmek

“Bir şeyi paylaşmaya razı olmak, katılmaya onay vermek.” (ADS).

“Sen çalış çabala, kardeşim de, malına ortak et, o ağzını açıp, ağa sen meraklanma demesin!” (s. 43).

ortalık ağarmak

“Sabah olmaya başlamak.” (ADS).

“Ortalık ağarınca kadar yalnız ağasıyla karşılaşacakları saati düşündü.” (s.68).

ortalık karışmak

“Toplumda veya devletler arasında düzensizlik baş göstermek.” (ADS).

“Hakemler develeri ayırırken ortalık birden karıştıverdi.” (s. 147).

ortaya çıkmak

“Meydana çıkmak.” (ADS).

“İkisi de silahlarını doldurup, karartılar ortaya çıktıkça boşalttılar.” (s. 35).

ortaya koymak

“Herkesin görebileceği yere koymak.” (ADS).

“Kasaba ileri gelenleri, büyük toprak sahipleri, kazanan develere verilecek seccadeler, kelle halıları, nazarlıkları reşat altınları koyarlardı ortaya.” (s. 134).

oturup kalkmak

“Hareket etmek.” (ADS).

“Oturup kalktığınız dam aynı.” (s. 41).

o gün bugün(dür)

“O zamandan beri.” (ADS).

“O gün bu gün derken kaza gününe kadar nikâhları uzamıştı.” (s. 57).

oyuna gelmek

“Aldatılmak.” (ADS).

“Oyuna gelecek gibi görünüyordu.” (s. 145).

oyuna getirmek

“Aldatmak, tuzağa düşürmek.” (ADS).

“*Oyununa getirebilirse bacakları arasında kıştırıp bütün ağırlığıyla çökecek oturacaktı başının üstüne.*” (s. 145).

(birine) oyun etmek

“Kurnazlık yaparak birini aldatmak.” (ADS).

“— *Oyun ediyor bana namussuz!*” (s. 89).

öküz gibi

“Anlayışsız bir biçimde, aptal.” (ADS).

“*Öküz gibi, inek gibi çalışsın!*” (s. 285).

ölçülü olmak

“Hassas, dikkatli düşünceli olmak.” (ADS).

“*Bu alabildiğine senli benli davranışıyla, Turhan’ın derlenip toparlanmak, ölçülü olmak için gösterdiği çabayı hiçe indiriyordu.*” (s. 232).

ölü gibi olmak

“Kımıldamayan, hareketsiz.” (ADS).

“*Sapsarısın, ölü gibisin!*” (s. 85).

öne sürmek

“İleri sürmek.” (ADS).

“*Kocabaş’lar tarafından umuma ait suyun mecrasının değiştirildiğini, öne sürerek müvekkilinin bu yüzden uğradıkları zararı belirtti.*” (s. 22).

önüne çıkmak

“Karşısına çıkmak.” (ADS).

“*Bektaş bir iki önüne çıkmayı denedi Gülsüm’ün, söktüremedi...*” (s. 194).

önüne dikilmek

“Karşısında dikilmek.” (ADS).

“*Damın önüne dikilip karanlığa gözlerini dikti.*” (s. 33).

önüne düşmek

“Birinin önünden yürümek.” (ADS).

“*Hadi bakalım, düş önüme de göster!*” (s. 167).

önüne gelen

“Rastgele herkes.” (Aksoy, 1988, s. 997).

“*Önüne gelene sataşp durma!..*” (s. 28).

önüne geçmek

“Önlemek.” (ADS).

“Ethem, Veli'nin önüne geçti.” (s. 19).

önüne katmak

“Önden yürütüp kendisi ardı sıra gitmek.” (ADS).

“Ömer, eşeği önüne katıp avlu kapısının ardına kadar açık iki kanadı arasından çıkardı.” (s. 85).

önünü kesmek

“Yolunu kesmek.” (ADS).

“Merdiven altının aralığında önünü kesen jandarmalar, Bahar'ı zar zor aralıktan uzaklaştırdılar.” (s. 50).

öte beri

“Ufak tefek şeyler; yiyecek ve başka eşya.” (Aksoy, 1988, s. 998).

“Sen Osman'a öteberi hazırla...” (s. 54).

öteden beri, (ileriden beri)

“Eskiden beri, uzun zamandan beri.” (Aksoy, 1988, s. 999).

“Bahar'ın öteden beri aklından geçenleri anlayıp anlamadığını çözmeye çalışırken, utanmış bozulmuştu.” (s. 53).

öyle gelmek

“Sanmak, zannetmek.” (ADS).

“Belki de görenlere öyle geldi.” (s. 186).

öyle olsun

“Peki, pekâlâ.” (ADS).

“— Öyle olsun, dedi. Bildiğin gibi...” (s. 214).

özür dilemek

“Bir işten bağışlamasını istemek.” (ADS).

“Aşçı özür diledi.” (s. 237).

payını almak

“Azarlanmak, paylanmak.” (ADS).

“Oyuna başlamadan önce payını almıştı kahvenin sahibinden.” (s. 213).

patırtı çıkarmak

“Kavga çıkarmak.” (ADS).

“Arkadaşları onu evine sokmak isterken, Gülsüm Kadın, çıkardıkları patırtıyı duydu.” (s. 99).

park etmek

“Taşıtı yol kenarında ya da onlar için ayrılmış olan yere bırakmak.” (Aksoy, 1988, s. 1006).

“Çay bahçesinin önünde park etmiş taksilerin karaltılarına doğru yürüme istedi aktör:” (s. 218).

parmak kadar... (olmak)

“Çok küçük.” (ADS).

“Şunun şurası parmak kadar su!” (s. 17).

peşkeş çekmek

“Verilmemesi gereken bir şeyi uygunsuz bir amaçla veya yersiz olarak birine vermek.” (ADS).

“Peşkeş çeke çeke Yeşilçam’da kendine yer sağladığını söyledi.” (s. 207).

pes demek

“Boyun eğmek.” (ADS).

“Yine de bağırıyor, pes demiyordu.” (s. 151).

pes etmek

“Pes demek, yenilgiyi kabul etmek.” (ADS).

“Neden sonra, pes etmem!..” (s. 151).

peşine takılmak

“Peşine düşmek.” (Aksoy, 1988, s. 1011).

“Hayvanın peşine takıldı.” (s. 31).

pişmanlık duymak

“Pişman olmak.” (ADS).

“İnadında bu kadar ileri gittiği için, ilk kez pişmanlık duydu.” (s. 106).

pusuya düşmek

“Pusu kuran kimsenin saldırı alanı içine girmek.” (ADS).

“Yolda her adımda pusuya düşürülebilirdi.” (s. 165).

rahat bırakmamak

“Tedirgin etmek.” (ADS).

“Ama geçmiyordu o kimse, ‘Pis lânet’ hâlâ kendisini rahat bırakmıyordu.” (s. 94).

rahatı kaçmak

“Üzölmek, tedirgin olmak.” (ADS).

“Fakat o günlerde bir karşılaşma Hasan’ın bütün rahatını kaçırdı.” (s. 65).

raza etmek

“Kabul ettirmek.” (ADS).

“Bir kahve içmeye razı etmiş, zar zor kahvesine götürmüştü.” (s. 268).

raza olmak

“Kabul etmek, uygun bulmak.” (ADS).

“Nasıl katlanmış, nasıl razı olmuştu buna?” (s. 158).

renge atmak (uçmak)

“Solmak.” (ADS).

“Hasan’ın rengi uçmuştu.” (s. 42).

renk vermemek

“Duygu ve düşüncesini belli etmemek, bir şeyi bildiği halde bilmez gibi görünmek.” (ADS).

“Hasan hiç renk vermedi:” (s. 17).

rezalet çıkarmak

“Rezil bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmak.” (ADS).

“Şikâyetçiyiz. Rezalet çıkardı” der. (s. 270).

rezil etmek

“Birini utanacak duruma sokmak.” (ADS).

“Bu kadar yıl gözümün önünde, kapımın dibinde ettiğin rezillikler yetmedi de bu sefer de kızımı mı baştan çıkarmaya kalktın?” (s. 74).

rezil olmak

“Çok utanacak bir duruma gelmek.” (ADS).

“Dağlı ise, küçüldüm, rezil oldum diyordu hâlâ.” (s. 164).

rezil rüsva olmak

“Toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek.” (ADS).

“Şimdi, malını düşmanlarının gözü önünde rezil rüsva bıraksın, on iki yıl düşmanlarının yüzünü mü güldürsün?” (s. 43).

rol almak

“Oyunda görev almak.” (ADS).

“Yerli filmlerde küçük küçük roller alan bir oyuncunun adını söyledi.” (s. 203).

sabrı taşmak

“Artık sabredemez olmak.” (Aksoy, 1988, s. 1021).

“Bu aşırı öfke, Osman’ın sabrını taşıracak duruma geldi.” (s. 27).

saçını başını yolmak

“Üzüntüsünden dövünmek, çok üzölmek.” (ADS).

“*Saçını başını yola yola, odadan, avlu kapısından fırladı.*” (s. 115).

sağa sola

“Rastgele yerlere.” (ADS).

“*Cıvitan, içip de sağa sola sataşan olursa ucu onlara dokunur...*” (s. 240).

sağ ol

“Teşekkür etmek.” (Aksoy, 1988, s. 1024).

“*Sağ ol. Ölmüşlerinin canına değsin!*” (s. 264).

sahip çıkmak

“İlgilenip gözetmek, korumak.” (ADS).

“*Suyun sahibini sorup araştırmak, suya sahip çıkmak...*” (s. 9).

sarhoşluğa vurmak

“Sarhoş olmuş gibi davranmak.” (ADS).

“*Aktör birden sarhoşluğa vurdu işi.*” (s. 216).

sarmaş dolaş olmak

“Sarılıp birbirini kucaklamak.” (ADS).

“*Küçük bir oğlanla sarmaş dolaş, oğlana kendisini sevmesini öğretirken bulmuştu.*” (s. 78).

satıp savmak

“Yok pahasına elden çıkarmak.” (ADS).

“*O günden sonra Eğlenhocalılar kayıklarını satıp savmışlar, denizden soğumuşlar.*” (s. 200).

sayıp dökmek

“Hepsini söylemek.” (ADS).

“*Veli'nin yaptıklarını saydı döktü.*” (s. 49).

sebil etmek

“Herkes bol bol dağıtmak.” (ADS).

“*Kendi toprağından çıkan suyu sebil edecek kadar zengin değil ya!*” (s. 12).

secdeye varmak (kapanmak)

“Secde etmek.” (ADS).

“*Secdeye vardığı zaman Muharrem'in yerinden kalkıp, testeresiyle hayıttan bir dal kestiğini, sonra da yerine dönüp dalı yontmağa başladığını gördü.*” (s. 170).

selam almak

“Birinin selamına karşılık vermek.” (Aksoy, 1988, 1030).

“— *O itin bir selamını aldığı göreyim, dedi.*” (s. 80).

selam etmek

“Yakınında olmayan birine iyi dileklerini iletme.” (ADS).

“*Katığını, erzağını her sefer götürüşümüzde öğretmene selâm edin bana kitap göndersin, der.*” (s. 105).

selam vermek

“Selamlamak.” (ADS).

“*Kasıntılı pozlarla selâmlar verdi.*” (s. 211).

semer vurmak

“Semerlemek.” (ADS).

“*Her zamanki alışkanlığıyla ahırdan eşeğini çıkardı. Semerini vurdu.*” (s. 165).

sen bilirsin

“Uygun bulduğun gibi yap anlamındaki söz.” (ADS).

“*Sen bilirsin! deyip yürüdü.*” (s. 164).

ses çıkarmamak

“İtiraz etmemek.” (ADS).

“*Hacer madem haber gönderip kendisini çağırıyordu, biraz öpmesine, okşamasına ses çıkarmaması gerekirdi.*” (s. 91).

ses çıkmamak

“Haber gelmemek.” (ADS).

“*Bir ay, iki ay, ağabeyinin mektubuna karşılık vermesini harçlık göndermesini bekledi. Ses çıkmadı.*” (s. 62).

sesi çıkmamak

“Haber gelmemek.” (ADS).

“*Sesi çıkmıyordu.*” (s. 192).

seyirci kalmak

“Bir olay karşısında hiçbir tepki göstermeyerek işe karışmamak.” (ADS).

“*Güreşlerden sonra, davul zurna, hurrularla develerini uğurlamalarına, ardından kamyonlarına, otobüslerine dolup hurrularla kasabadan ayrılmalarına seyirci kalmayı yediremiyorlardı kendilerine.*” (s. 102).

sesini kısmak

“Sesini alçaltmak.” (ADS).

“— Sizi ilk görüşte tanıyamamıştım, dedi, heyecanından sesi yer yer kısılarak.” (s. 204).

sesini yükseltmek

“Öfkeli ve yüksek bir sesle söylemek.” (ADS).

“Arkadaşlarına, geveleyerek, o atlıya bir daha Gölcük’e ayak attırmayacağını, Hacer’e dünyayı zindan edeceğini söylüyor, arada bir sesini yükselterek, yeminler, küfürler ediyor, nara atıyordu.” (s. 99).

soluğu kesilmek

“Nefes alamamak.” (Aksoy, 1988, s. 1041).

“Göğsü hızla kalkıp iniyor, soluğu kesiliyordu.” (s. 97).

ses seda çıkmamak

“Kendisinden haber çıkmamak.” (ADS).

“Osman’dan ses seda çıkmayınca, Hasan Kocabaş, ölüm haberinin doğruluğuna neredeyse kendi de inanacaktı.” (s. 65).

set çekmek

“Bir isteği engellemek, önlemek.” (ADS).

“İkisi de gördüler ki havuzun suyu set çekmese, kuraklık bahçelerini ezip geçecekti.” (s. 16).

sıkıntı çekmek

“Yoksulluk ve zorluk içinde yaşamak.” (ADS).

“Bahar sıkıntı çekmez!” (s. 45).

sıkıntı vermek

“Tedirgin etmek, bunaltmak.” (ADS).

“Kasabalarından dışarı çıkmamış dünyadan habersiz bu gençler toyluklarıyla şimdi sıkıntı veriyorlardı ona.” (s. 213).

sırası gelmek

“Sırası düşmek.” (ADS).

“Sırası geldi Hacer’i oyuna kaldırdılar.” (s. 83).

sıra (sirasını) savmak

“Sırayla yapılan bir işte sıra kendine geldiğinde gereğini yapmak.” (ADS).

“Benim devem sırasını savdı, dedi.” (s. 147).

sırtını dönmek

“Sırt çevirmek.” (ADS).

“Sırtını dönüp yürümüş...” (s. 194).

sırtını sıvazlamak

“Herhangi birini desteklediğini göstermek.” (ADS).

“*Sırtını sıvazladı, iki eliyle el sıkarak kutladı Hasan’i.*” (s. 147).

sır vermek

“Sırrı açığa vurmak.” (ADS).

“*Lekesiz mavi göğün altında, dağın yabancı sırtı, tenhalığı, sır vermeyen sessizliği ile alabildiğine uzanıyordu.*” (s. 122).

sızıp kalmak

“Çok yorulmak ya da çok içki içip uyuyakalmak.” (ADS).

“*Öyle sızdı kaldı.*” (s. 223).

silah atmak

“Silahtan mermileri boşaltmak.” (ADS).

“*Onlar silah atınca biz de attık...*” (s. 36).

sıtma tutmak

“Aşırı ateş ile ter nöbetiyle titremek.” (ADS).

“*Büyük küçük herkes güreşin sıtmasına tutulmuştu.*” (s. 140).

silip süpürmek

“Hepsini yemek.” (ADS).

Bir başkası “İyice yüklü derdi, ortaya ne koymuşlarsa silmiş süpürmüş.” (s. 134).

silkip atmak

“Bütün alakasını kesmek.” (ADS).

“*Silkmiş atmış kolundan Bektaş’ın kolunu.*” (s. 195).

soluğu kesilmek

“Gücü tükenmek.” (ADS).

“*Yüzünde korkular uçan, soluğu kesilen Hasan, kardeşinin ellerine sarıldı:*” (s.45).

soluk aldirmamak

“Dinlendirmeden çalıştırmak.” (Aksoy, 1988, s. 1041).

“*Rahat bir soluk aldirdığı yok!*” (s. 82).

soluk almak

“Nefes almak.” (ADS).

“*Soluk aldı, oh çekti.*” (s. 228).

sokağa çıkmak

“Evden çıkıp gezmek.” (ADS).

“Senin kızın büyüdü diye, gözümüzü dolap beygiri gibi bağlatıp sokağa öyle çıkaralım!”
(s. 75).

sona ermek

“Son bulmak.” (ADS).

“Havuzun kurumasıyla, alt başında kalan ekicilerin bahçeleri en geç bir hafta içinde yanar, ürün mevsimi sona erer.” (s. 8).

sonu gelmek

“Ölmek, bitmek, yok olmak.” (ADS).

“Ben bu kaltakla karşılıklı oynamam dedim mi, sonu gelirdi tiyatrodada...” (s. 209).

son vermek

“Bitirmek, sona erdirmek.” (ADS).

“Cezaevinden çıkacağı sırada, Bölge Müdürlüğü’nden işine son verildiğini bildiren kısa bir yazı aldı Turhan.” (s. 228).

sorguya çekmek

“Suçla ilgili soru sorup cevap istemek.” (ADS).

“Safi ve Halil sorguya çekildiler.” (s. 40).

sorumlu tutmak

“Mesul olarak görmek, sorumlu saymak.” (ADS).

“Hasan’ı sorumlu tutuyordu.” (s. 16).

soruşturma açmak

“Soruşturma yapmak.” (ADS).

“Savcının, Veli Sarı’nın yardımcısı kim olduğu üstüne köylüler arasında açtığı soruşturma sonuçsuz kaldı.” (s. 40).

söz açmak

“Laf açmak.” (ADS).

“Gençler oyundan söz açtılar.” (s. 214).

söze başlamak

“Konuya girmek, konuşmaya başlamak.” (ADS).

“Ama her söze başladığında.” (s. 61).

söze karışmak

“Başkaları konuşurken konuşmaya dahil olmak.” (ADS).

“Dinleyenlerden ikincisi söze karıştı.” (s. 58).

(bir şeyden) söz etmek

“Bir şey üzerinde konuşmak.” (ADS).

“... gibi sözler ediyordu.” (s. 52).

söz etmek

“Bir şeyin dedikodusunu yapmak.” (ADS).

“Başka türlü sözler etmişsin.” (s. 273).

söz getirmek

“Söz gelmesine sebep olmak.” (ADS).

“... bana da söz getirme.” (s. 56).

söz işitmek

“Laf işitmek.” (ADS).

“Bir gün, bir acı söz işitmedim ağzından.” (s. 105).

söz olmak

“Hoş karşılanmamak, dedikodu yapılmak.” (Aksoy, 1988, s. 1045).

“Sağda solda söz olur diyordun.” (s. 61).

sözü sohbeti yerinde

“Kırmadan, güzel, oyalayıcı konuşan.” (ADS).

“Senin gibi sağlığı yerinde, sözü sohbeti yerinde, iyi içen bir arkadaş buldum mu onunla bir kadeh içmek, onun keyfini paylaşmak...” (s. 250).

söz vermek

“Kesinlikle yapacağını söylemek.” (Aksoy, 1988, s. 1047).

“Söz verişiydi bu kendine güvenenlere.” (s. 130).

söz yetiştirmek

“Laf yetiştirmek.” (ADS).

“Hanife Kadın, bir iki saat içinde bu sözleri Hacer’e yetiştirdi.” (s. 100).

sözünden çıkmamak

“Birin sözlerine, öğütlerine, isteklerine uyararak davranmak.” (ADS).

“Sen babanın sözünden dışarı çıkma!” (s. 93)

sözünde durmak

“Verdiği sözü tutmak.” (ADS).

“Osman, son yolladığı beş lira harçlığı aldıktan sonra yazdirdığı, okunmadan yırtılan mektubunda, ağabeyinden sözünden durmasını istiyordu.” (s. 62).

sözünden dönmek

“Verdiği sözü tutmamak veya yerine getirmemek.” (ADS).

“Sözünden dönmek yok!” (s. 51).

sözü geçmek

“İsteddiği şeylere uyulmak.” (Aksoy, 1988, s.1046).

“*Osman ’ın değil burada benim sözüm geçer!*” (s. 28).

sözü kesmek

“Başkasının konuşmasını önlemek.” (ADS).

“*Savcı, Hasan ’ın sözünü kesti.*” (s. 36).

sözünü bağlamak

“Konuşmasını bitirmek için son sözlerini söylemek.” (ADS).

“*Davut usta sözünü bağladı:*” (s. 176).

sözünü kesmek

“Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek.” (ADS).

“*Osman sözünü kesti.*” (s. 48).

sözü uzatmak

“Gereğinden çok konuşmak.” (ADS).

“*Sözü uzatıyordu. Savcı:*” (s. 36).

sözüm ona

“Sanki, güya, sözde.” (Aksoy, 1988, s. 1046).

“— *Siz de erkek olacaksınız sözüm ona!*” (s. 29).

su basmak

“Her yanı suyla dolmak.” (ADS).

“*Güz aylarından bahar çıkana kadar su basar bataklık olurdu.*” (s. 137).

su dökmek

“İşemek.” (Aksoy, 1988, s. 1048).

“*Bu kez Muharrem ’in yine yerinden kalktığını, su dökmek için arkasını döndüğünü gördü.*” (s. 171).

sürtüp durmak

“Sebepsiz, yersiz durmadan dolaşmak.” (ADS).

“*Oğlan işsiz güçsüz, çiçeği elinde, körüklü çizmeleri ayağında, köyün içinde şunun bunun karısının, kızının ardından sürter dururdu bütün gün!*” (s. 79).

sürüp gitmek

“Öyle olduğu gibi devam etmek.” (ADS).

“*Şimdi sürer giderdi bu kavga.*” (s. 173).

şeytan diyor ki

“İçinde kötü iş yapma eğilimi bulunmak.” (Aksoy, 1988, s. 1059).

“Kalk, diyordu içinden şeytan, kapısını omuzla!” (s. 57).

şimşek çakmak

“Şimşek oluşmak.” (ADS).

“Uzakta bir şimşek çaktı.” (s. 231).

tadına doyum olmamak

“Bir şeyi çok beğenmek.” (ADS).

“Söz sırası kendilerine gelince gençler geciktirmeden o tadına doyamadıkları komuya, sinema, tiyatro dünyasının dedikodularına aktardılar konuşmayı.” (s. 204).

ta kendisi

“Tastamam kendisi.” (ADS).

“O ya! Ta kendisi. İyi bak...” (s. 203).

takılıp kalmak

“Bir noktadan ayrılamamak.” (ADS).

“Söylemeyi düşündüğü her söz bu heyecan yüzünden dilinin ucuna takıldı kaldı.” (s. 60).

tarak vurmak

“Taramak.” (ADS).

“Hacer, pencerenin dibindeki ot minderin üstünde diz çökmüş, çözüp omuzdan aşağı önüne döktüğü saçlarını tarıyor, saçlarına her iki üç tarak vuruşta, gözlerini pencerenin içine yerleştirdiği kırık ayna parçasından kaldırıp, karşı taraftaki duvarın dibinde çömelmiş güneşlenen bir delikanlıya kısa, kaçamak bakışlar atıyordu.” (s. 71).

tasa çekmek

“Üzölmek, kaygılanmak.” (ADS).

“Mallarının da, ikisinin de tatasını çeken yalnız kendisiydi.” (s. 44).

taşa tutmak

“Birine üst üste taş fırlatmak ya da atmak.” (ADS).

“Dönüşte, şoseye çıkmadan önce, köy yolunda, bir iki çocuk, taşta tutacak oldu.” (s. 148).

tasası sana mı düştü/düşmek?

“Gereğini ilgili kişi düşünsün, canını üzme.” (Aksoy, 1988, s. 1065).

“Tasası sana mı düştü.” (s. 81).

taş kesilmek

“Sesini çıkaramaz olmak.” (ADS).

“Bahar taş kesilmişti sanki.” (s. 52).

tat almak

“Zevk almak.” (ADS).

“*Tat alma duygusu uyuşmaya başlamıştı.*” (s. 254).

tatlıya bağlamak

“Bir işi her iki tarafın gönül hoşluğuyla bitirmek.” (ADS).

“*Gerginlik bu konuşmalarla tatlıya bağlandı.*” (s. 148).

tavır almak (takınmak veya koymak)

“Uzak durmak, mesafeli davranmak.” (ADS).

“*Fakat yine o geceki kayıtsız tavrını takınmaya çalıştı.*” (s. 106).

tek başına... (olmak/kalmak)

“Kendi başına.” (Aksoy, 1988, s. 1069).

“... *tek başına bırakmak istemiyordu.*” (s. 25).

tekme atmak (vurmak)

“Ayakla hızlı ve sert biçimde vurmak.” (ADS).

“*Şoförler, şoför yardımcıları, kendinden daha büyük hamallar, yanağını çimdikler, kışına tekme atarlar.*” (s. 185).

temize çıkmak

“Aklanmak.” (ADS).

“*Düşmanlarının önünde ağabeyini yalnız bırakmak, tek başına kendisini temize çıkarmak da istemiyordu.*” (s. 25).

tepesi atmak

“Öfkelenmek, birdenbire öfkeye kapılmak.” (ADS).

“*Aranıp gönlü edilmeden o sabah kamyonların geçtiğini görünce atmıştı tepesi, ‘Eh, kendi bilir’ demişti.*” (s. 236).

ter basmak

“Çok terlemek.” (ADS).

“*Derisi güneşten kurumuş alnına, sıkıntıdan ter basacaktı nerdeyse.*” (s. 43).

teslim almak

“Tutsak almak.” (ADS).

“*Veli Sarı'nın karısı yakınları ölüyü teslim aldılar.*” (s. 36).

tetiği çekmek

“Tetiğe basmak.” (ADS).

“*Ağabeyinin tetiği ikinci kez çekmesine sıra kalmadan dört beş adım gerisinde patlayan iki el çifte sesi işitildi.*” (s. 70).

tetikte olmak (beklemek)

“Davranışa her an hazır olmak.” (Aksoy, 1988, s. 1073).

“*Tetikte bekleyen çiftelerin, tüfeklerin namluları yere indi.*” (s. 122).

tos vurmak

“Boynuz veya alınla vurmak, süsmek.” (ADS).

“*Hani öyle azgın, durmadan sağına soluna tos vuran, boynuz atan tekeler vardır, öyleydi bu it.*” (s. 184).

tur atmak

“Dolaşım gelmek, dönmek.” (ADS).

“*Kasabada kısa bir tur attı davulu zurnasıyla.*” (s. 140).

tuzığa düşmek

“Oyuna gelmek.” (Aksoy, 1988, s. 1079).

“*Şerif Ali, öğleye kadar köyün içinde, tuzığa düşmüş, yırtıcı hayvanlar gibi dolandı.*” (s. 101).

ucu (herhangi birine) dokunmak

“Birine olumsuz etkisi veya zararı gelmek.” (ADS).

“*Cıvitan, içip de sağa sola sataşan olursa ucu onlara dokunur...*” (s. 240).

uçup gitmek

“Kaybolmak, yok olmak.” (ADS).

“*Mendiliyle terli alnını, boynunu silen, bütün sevinci uçup gitmiş, boşalmış biri.*” (s. 212).

umudu kırılmak

“Artık gerçekleştiremeyeceği inancına varmak.” (ADS).

“*Umutları kırıldıkça deve koluna katıp yüke çekti yetiştirdiği güreşçi develeri.*” (s. 137).

umuda kapılmak

“Hayal etmek, olacağını düşünmek.” (ADS).

“*On gün diye mırıldanırken, acaba diye bir umuda kapılıyordu.*” (s. 139).

umutsuzluğa düşmek (kapılmak)

“Olumsuzluğa sürüklenmek, güveni sarsılmak, umudu kalmamak.” (ADS).

“*On beş gün önceki yengisinin verdiği güvenle güreşiyor, dakikalar ilerledikçe karşısındakinin umutsuzluğa kapılacağını biliyor görünüyordu.*” (s. 147).

umut vermek

“Bir kimseye güven vermek, umut uyandırmak.” (ADS).

“Takmadıklarını, takmak gereği görmediklerini “Başlangıçta iyiydi, biraz umut verdi ama...” , “Üçkâğıtçının tekidir.” (s. 207).

uygun bulmak

“Yakışır, yaraşır görmek.” (ADS).

“Çabuk bir kararla kendisi de onu görmezlikten gelmeyi uygun buldu.” (s. 227).

uygun düşmek

“Elverişli olmak, yaraşmak.” (ADS).

“Komutan, ruhsat belgesinde yazılı kayıtların, el konulan çifte ile uygun düştüğünü söyleyince, savcı Hasan’ın sorgusunu yeter gördü.” (s. 38).

uykusu dağılmak

“Uyku durumu geçmek.” (ADS).

“Veli Sari’nın bütün uykusu dağıldı.” (s. 13).

uykusu kaçmak

“Bir durumdan kaygılanmak.” (Aksoy, 1988, s. 1086).

“Kapılarını kapamaları ile birlikte, İçerden onun uykusunu kaçırın solumaları duyulmaya başladılar.” (s. 10).

uykusuz kalmak

“Uyuyamamak.” (ADS).

“O nöbete çıktıkça, Osman karısıyla sevişti, uyudu, o sabahlara kadar uykusuz kaldı.” (s. 33).

uykuya dalmak

“Uyumaya başlamak.” (ADS).

“İkisinin yorgun, uykuya daldıklarını belli eden düzgün soluk alışları duyulmaya başladı.” (s. 11).

uzak durmak

“Yaklaşmamak, karışmamak.” (ADS).

“Sonra sonra büyüdükçe, iki üç yıldır, akli erdikçe herkesten uzak durmaya başladı...” (s. 183).

ümit kesmek

“Umut kesmek.” (ADS).

“Dul Hanife, Şerif Ali’nin anasının, oğluna Hacer’i almaktan iyice ümit kestiğini görünce, nasıl hareket edeceğini bilemeden konuşmaları dinlemeye başladı.” (s. 105).

ürküntü vermek

“Ürkütmek.” (ADS).

“Üstümüzde artık iyice aydınlanan, açık, derin, ürküntü veren bir gök çatılıdır.” (s. 198).

üstesinden gelmek

“Başarmak, becermek.” (ADS).

“Kadın, öğleye kadar çamaşırın üstesinden geleceğini düşündü.” (s. 86).

üstünde durmak

“Herhangi bir iş ya da duruma gerekenden fazla özen göstermek.” (Aksoy, 1988, s. 1089).

“Şapkası elinde, öbür gençleri hızla taradıktan sonra bakışlarını Sezai'nin üstünde durdurdu.” (s. 208).

üstünde kalmak

“Suçlanmak.” (ADS).

“Ağabeyi adam olsaydı suçun üstünde kalacağına canı yanmazdı.” (s. 43).

üstünden atmak

“Üstünde bıraktığı etkiden hiçbir zaman kurtulamamak.” (ADS).

“İlçeli genç, üstünden hiçbir vakit atamadığı çekingenliğiyle kesik kesik karşılık verdi.” (s. 177).

üstüne çekmek

“Muhatap olmak, kendi üzerine almak.” (ADS).

“Boyu posu, güzelliğiyle daha ortaya çıkar çıkmaz, Hacer herkesin bakışlarını üstüne çekti.” (s. 83).

üstüne düşmek

“Bir şeyle veya kimseyle çok ilgilenmek.” (ADS).

“— Sen üstüne düşeni yaptın bey, dedi, eksik olma...” (s. 51).

üstün bulmak (görmek)

“Bir kimseyi veya bir şeyi başkasından daha değerli bulmak veya görmek.” (ADS).

“Kendilerini etraftan üstün gören küçük memurlar ya da durmadan bir başkasının kuyusunu kazmak için uğraşan ilçe politikacılarıyla düşüp kalkmaktansa, avukat, Urla'da kaldıkça onların küçük arkadaş topluluğuna katılmaktan hoşlanırdı.” (s. 178).

üstüne koymak

“Katmak, eklemek.” (ADS).

“Ali ne alsa üstüne koyardı.” (s. 160).

üstüne oturmak

“Bir şeyi haksız yere kendisine mal etmek.” (ADS).

“Ağabeyi, malının da, karısının da üstüne oturmuştu.” (s. 65).

(birinin) üstüne varmak

“Saldırmak, baskı yaparak istemek.” (ADS).

Hanife Kadın, “Yapma etme, üstüne varma, mendilini geri almadığına, tarağını geri vermediğine bakarsan, onun gönlü sende!” (s. 101).

üstüne vazife olmamak

“Görevi olmamak.” (ADS).

“Onun orası benim üstüme vazife değil.” (s. 17).

üstüne yürümek

“Yıldırarak, korkutmak amacıyla saldıracakmış gibi yapmak.” (ADS).

“Dosdoğru ağabeyinin üstüne yürüdü.” (s. 69).

vakit kazanmak

“Karşı tarafı oyalayıp kendine zaman yaratmak.” (ADS).

“Onlar mı? dedi, neden sorduğunu anlamak için vakit kazanmaya çalışarak.” (s. 213).

vay canına (anasını)!

“Çok şaşılacak şey!” (Aksoy, 1988, s. 1096).

“— Vay anasını, dedi, iki olmuş...” (s. 265).

verem olmak

“Verem hastalığına yakalanmak.” (ADS).

“Sonra, annesinin kahrından verem olup ölmesi...” (s. 211).

velveleye vermek

“Gereksiz telaşa ve heyecana düşürmek.” (ADS).

“Ortalığı velveleye verir!” (s. 114).

verip veriştirmek

“Ağızına geleni söylemek.” (ADS).

“Hacer, dayısının evinden dönünce, anasını her zamanki gibi öfkeli, Şerif Ali’ye verip veriştirirken buldu.” (s. 106).

vites değiştirmek

“Otomobilin çekiş ve hızını değiştirmek.” (ADS).

“Az ileride, köprüyü geçince vites değiştirdikleri, hızlandıkları duyuldu...” (s. 260).

yakasına asılmak (yapışmak)

“Hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak.” (ADS).

“Sen bir onun bir ötekinin yakasına yapıştın, üniformalarının düğmeleri elinde kaldı.” (s. 271).

yakından bilmek (tanımak)

“Bir kimseyi, bir şeyi bütün özellikleriyle bilmek veya tanımak.” (ADS).

“*Adam Hasan’la kardeşini yakından tanıyordu.*” (s. 59).

yalayıp yutmak

“Kötü bir davranış, söz karşısında ses çıkarmamak, kabullenmek.” (ADS).

“*Yalayıp yutacak mısın bunca küfürü?*” (s. 270).

yan gözle bakmak

“Kötü niyetle bakmak.” (ADS).

“*Hele bir daha Hacer’e yan gözle baktığını göreyim!*” (s. 75).

yanı başında

“Hemen yanında, pek yakınında.” (Aksoy, 1988, s. 1105).

“*Selim yanı başımdaydı.*” (s. 282).

yanına almak

“Beraberinde götürmek.” (ADS).

“*İzmir’de bir iş tuttuktan sonra gelip alacaktı yanına.*” (s. 277).

yanına bırakmamak

“Öç almak.” (ADS).

“*... çıkınca yanına bırakmam diyecekti.*” (s. 46).

yanına kâr kalmak

“Cezasız kalmak.” (ADS).

“*Bahçelerimiz kurursa yanına kâr kalmaz!*” (s. 19).

yanı sıra

“Kendisi ile birlikte, yanında.” (Aksoy, 1988, s. 1106).

“*Osman’ın yanı sıra koştu.*” (s. 50).

yanıp tutuşmak

“Çok güçlü bir biçimde istemek ya da arzulamak.” (ADS).

“*Kendisi yanıp tutuşurken başkalarına mı yem etsin?..*” (s. 57).

yardımda bulunmak

“Yardım etmek.” (ADS).

“*Siz en küçük bir yardımda bulunmadınız.*” (s. 22).

yâr olmak

“Yararlı olmak, yardım etmek.” (ADS).

“*Anasına babasına yâr olmayan, benim kızıma mı yâr olurmuş?*” (s. 105).

yaşını bitirmek (doldurmak)

“Belli bir yaş sınırına ulaşmak.” (ADS).

“Anan vermezse seni, yaşını doldurana kadar beklerim!” (s. 88).

yazık etmek

“Boş yere zarar verme.” (ADS).

“Madem bakamıyorsun, besleyemiyorsun, yazık etme hayvana, söyle, bir şey de verirse sat, dediler.” (s. 143).

yazıp çizmek

“Yazmak.” (ADS).

“Karakol yazıp çizinceye kadar...” (s. 59).

yeni baştan anlatmak/başlamak

“Bir daha baştan.” (Aksoy, 1988, s. 1114).

“Hasan, kardeşinin Veli Sarı’yı nasıl vurduğunu, mahkemelerini yeni baştan anlattı.” (s. 60).

yer bulmak

“Oturulacak yer temin etmek.” (ADS).

“Ben bulurum gidecek yer...” (s. 218).

yer değiştirmek

“Başka yere geçmek.” (ADS).

“Afişin önünden uzaklaşırken umut ile kuşku her adımda yer değiştiriyordu yüreğinde.” (s. 139).

yer etmek

“İyice yerleşmek.” (ADS).

“Varlıklarının derinliklerinde yer eden bulanık korkulara karşı bir sığınakta sınırlardı kendilerini.” (s. 128).

yere vurmak

“Yenmek, alt etmek.” (ADS).

“Gülsüm’ün canı burnuna gelmiş, dönmüş topuğunu vurmuş yere.” (s. 195).

yerinde duramamak

“Sürekli hareket etmek, sabit kalamamak.” (ADS).

“Hasan, duramıyordu yerinde.” (s. 146).

yerinden fırlamak

“Oturulan yerden hızla kalkmak.” (ADS).

“Sokakta pencerenin altında, Şerif Ali’nin gölgesini yaklaşıyor görünce, yerinden fırladı.”
(s. 87).

yerinde kalmak

“Başka yere gitmemek.” (ADS).

“İnecekleri zamana kadar yerinde kasıldı kaldı.” (s. 54).

yerine gelmek

“Yapılmak, olmak.” (ADS).

“Benim de hukukum yerine gelsin.” (s. 46).

yerine getirmek

“Gereğini yapmak.” (ADS).

“Eh hele Osman’la Bahar bir üstlerine düşeni yerine getirmesinler bir suçu onun üstünde bırakmaya kalkışsınlar, bilirdi o da hâkime ne diyeceğini!” (s. 43).

yerine koymak

“Kaybolan ya eksilen şeyi geri getirmek.” (ADS).

“Her tuttuğunu hışımla kıvırıyor; hışımla yerine koyuyor, yürürken hışımla yere basıyordu.” (s. 53).

yerini almak

“Yerine geçmek.” (ADS).

“Bütün gün, eğile kalka çalışırken gördüğü, incecik beli, canlı göğüsleri, besili kısraklar gibi dolgun kalçaları ile Bahar’ın görüntüsü geldi, göz kapaklarının içinde karısının görüntüsünün yerini aldı.” (s. 10).

yere yıkılmak

“Yere düşmek.” (ADS).

“Köpek ulumaya sıra kamadan yere yıkıldı.” (s. 31).

yok etmek

“Varlığı son bulmak.” (ADS).

“Ellisine kadar koruduğum onurumu bir kere baş eğmekle büsbütün yok ettim.” (s. 164).

yola çıkmak

“Herhangi bir yere doğru hareket etmek.” (Aksoy, 1988, s. 1121).

“Otobüslerine, kamyonlarına kasaba dışında binip, sessiz sedasız yola çıktılar.” (s. 146).

yiye içmek

“Karın doyurmak, beslenmek.” (ADS).

“Lokantalarda yiyor içiyor, cakalı cakalı dolanıyorlardı ana caddelerde.” (s. 138).

yola gelmek

“Ters tutumu düzeltmek.” (Aksoy, 1988, s. 1121).

“Ulan a hayvan, karı kısmının tatlılıkla yola geldiği nerde görülmüş!” (s. 90).

yola getirmek

“Birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek.” (ADS).

“Ben bilirim onu yola getirmesini!” (s. 93).

yol açmak

“Yol yapmak.” (ADS).

“Çocuklar öne geçebilmek için, onun bunun koltuğu arasından kendilerine yol açmaya çalıştılar.” (s. 83).

yol almak

“Yolda ilerlemek.” (ADS).

“Taşra otobüslerinin o bitmez sarsıntısıyla yol almaya başladı.” (s. 51).

yolu almak

“Yolun sonuna varmak.” (ADS).

“İzmir’e kadar kırk kilometre tutan yolu altı saatte alıyorlardı.” (s. 132).

yolu düşmek

“Bir yerden geçmesi gerekme.” (ADS).

“Arada, içlerinden yolu düşen biri, taşmasına yakın havuzu açar, suyu beş on dakika hayıtların altında kalan dereye salar.” (s. 8).

yolu tutmak

“Yoldan kimseyi geçirmeyecek bir düzenleme yapmak.” (Aksoy, 1988, s. 1124).

“Bademler’e giden yolu tuttular.” (s. 21).

yolun açık olsun

“Yolda bir engel, bir kaza ile karşılaşmamamı dilerim. (Aksoy, 1988, s. 1123).

Hadi yolunuz açık olsun.” (s. 20).

yoluna çıkmak

“Karşısına çıkıp dikilmek.” (ADS).

“Bütün kasaba yengisine inanmış yoluna çıkıyor, alkış tutuyordu Tülü’ye.” (s. 141).

yolunu beklemek (gözlemek)

“Gelmesini bekleme.” (ADS).

“Pencerenin önünde, sabırsızlıkla Şerif Ali’nin yolunu beklemeye başladı.” (s. 87).

yolunu bulmak

“Gereken çareyi bulmak.” (ADS).

“*O günlerde yolunu bulsa, bir gece hapisten kaçır, dama varır, sine sine yaklaşır, damın kapsını omuzlardı.*” (s. 63.)

yolunu kesmek

“Engel olmak, engellemek.” (ADS).

“— *Bunları söylemek için mi masanıza çağırdınız bizi? Yolumuzu kestiniz?*” (s. 216).

yolunu tutmak

“Bir yere doğru gitmeye başlamak.” (ADS).

“*Halil İbrahim 'i bulup dertleşmek için bakkalın yolunu tuttu.*” (s. 88).

yorgun düşmek

“Çok yorulmak, bitkin duruma gelmek.” (ADS).

“*Güreşi, soluğu kesilmeden, yorgun düşmeden bitirmek için elinden geleni yaptı.*” (s. 147).

yukarıdan bakmak

“Kendini üstün görmek.” (ADS).

“*Kadını erkeği ile bütün oyuncular, bütün yönetmenler hep öyle yukarıdan bakarlardı ona.*” (s. 222).

yumruk atmak (indirmek)

“Yumrukla vurmak.” (ADS).

“*Masaya indirdi yumruğunu:*” (s. 248).

yumuşak başlı...(olmak)

“Yumuşak yüzlü.” (Aksoy, 1988, s. 1127).

“*Huyuna gidildiği zaman yumuşak başlı, alçakgönüllü olduğu ölçüde, kızdığı zaman da gözü pek, atılgan olurdu.*” (s. 28).

yük vurmak

“Hayvana yük yüklemek.” (ADS).

“*Daha on gün öncesine kadar yük vurdum.*” (s. 143).

yüreği çarpmak

“Yüreği oynamak.” (Aksoy, 1988, s. 1129).

“*Sevindi, telâşlandı, yüreği hızla çarptı.*” (s. 94).

yüreği daralmak

“İçi daralmak.” (ADS).

“Suyun, rüzgârın alışık olduğu uğultusu arasında yüreğini daraltan bir fısıltı dolaşıyordu...” (s. 33).

yüreğine inmek

“Kötü olaydan olumsuz yönden çok etkilenmek.” (ADS).

“Şerif Ali'nin yüreğine inecek gibi, kim var diye düşündü.” (s. 93).

yüreği kanamak

“Aşırı üzüntüden sarsılmak.” (ADS).

“Bir kanama başlamış gibiydi yüreğinde.” (s. 255).

yüreği rahatlamak

“Üzüntü ve kaygısı azalmak, kalmamak.” (ADS).

“Kadın, evine, yüreği bu haberle rahatlamış olarak döndü.” (s. 110).

yüreği titremek

“Duygulanmak, endişe, korku duymak.” (ADS).

“Nasıl yüreğin titremedi?” (s. 192).

yürüyüşe geçmek

“Yürümeye başlamak.” (ADS).

“Rahatlayan Tülü silkinir, sıçrar, Hüseyin'in ardından yürüyüşe geçerdi.” (s. 130).

yüz göz olmak

“Biriyle fazla samimi olmak.” (Aksoy, 1988, s. 1133).

“İyice yüz göz oldular.” (s. 244).

yüzüne bakmamak

“İlgilenmemek, önem vermemek.” (ADS).

“Ya çek kapıyı çık, yüzüne bakma!” (s. 90).

yüz çevirmek

“Gösterdiği ilgiyi kesmek.” (ADS).

“Öfkeyle Şerif Ali'den yüz çevirdi.” (s. 96).

yüz karası (olmak)

“Davranışları yakınlarını utandıran kişi.” (Aksoy, 1988, s. 1133).

“Ama bu Şerif Ali yüzümün karası!” (s. 104).

yüzü asılmak

“Somurtmak.” (ADS).

“Yüzünüz asılıyor, sıkılıyorsunuz!” (s. 179).

yüzü gülmek

“Feraha kavuşmak.” (ADS).

“Kız benim canımın yongası, yüzü gülmüş gülmemiş senin ne umurun?” (s. 104).

(birinin) yüzünü güldürmek

“Birine iyilik edip onu mutlu etmek.” (ADS).

“Dört yıldır benim yüzümü güldürdüğü bana yeter.” (s. 147).

yüzü tutmamak

“Utanmak.” (ADS).

“Osman yumuşak, konu komşuya yüzü tutmaz suyu bağışlar...” (s. 43).

yüzünü buruşturmak (ekşitmek)

“Yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek.” (ADS).

“Savcı yüzünü buruşturdu.” (s. 38).

yüzüstü kalmak

“Bir iş bitirilmeden bırakılmak.” (ADS).

“Gene malımız yüzüstü kalacak.” (s. 45).

yüz yüze gelmek

“Bir araya gelmek.” (ADS).

“Ama şu Allah’ın günü yüz yüze geldikleri Seferihisarlılara yenilmek acıydı kendileri için.” (s. 138).

yüz yüze getirmek

“Karşı karşıya getirmek.” (ADS).

“Kabahat bende değil, beni senin gibilerle yüz yüze getirenlerde!..” (s. 258).

varsa... yoksa...

“Başına getirildiği kelimenin her şeyin üstünde tutulduğunu anlatan bir söz.” (ADS).

“Varsa yoksa sabahtan akşama kahvede ayak ayak üstüne...” (s. 193).

zahmet olmak

“Bir işten yorgunluk, sıkıntı duymak.” (ADS).

“Zahmet mi olurmuş?” (s. 280).

zamanı geçmek

“O şey artık gerekli ve yerinde olmaktan çıkmak.” (ADS).

“Harçlık göndermenin zamanı geçmişti.” (s. 66).

zaman kazanmak

“Vakit kazanmak.” (ADS).

“Oğlan zaman kazanmak istedi.” (s. 87).

zarara uğramak

“Parasal kayba uğramak.” (ADS).

“Anlaşmazlığın önlenmesini, müvekkillerinin daha fazla zarara uğramamaları için de mahkeme sonuna kadar suyun idaresinin bir emin- kişiye bırakılmasını istedi.” (s. 23).

zarar gelmek

“Kötülük gelmek.” (ADS).

“Kalk, dedi, gâvurun enikleri zarara gelmiş ağacı buduyor!..” (s. 34).

zarar vermek

“Kötülük etmek.” (ADS).

“Malına girip zarar mı verdi?” (s. 21).

zararı yok

“Özür dileyenlere karşılık olarak bağışlandığını, olayın pek önemli olmadığını bildirmek için söylenen bir söz.” (ADS).

“— Zararı yok, gidersen kalır.” (s. 250).

zar atmak

“Zarları yuvarlamak.” (ADS).

“Adam zarları attı.” (s. 230).

zar zor (zor zar)

“İstemeyerek.” (Aksoy, 1988, s. 1145).

“Havuzu zar zor doldurabiliyordu.” (s. 24).

zihnini toplamak

“Sağlıklı düşünmeye başlamak, kendine gelmek.” (ADS).

“Zihnini toparlayıp, bir türlü...” (s. 14).

zindan etmek

“Bir yeri yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz bir duruma getirmek.” (ADS).

“Arkadaşlarına, geveleyerek, o atlıya bir daha Gölcük’e ayak attırmayacağını, Hacer’e dünyayı zindan edeceğini söylüyor, arada bir sesini yükselterek, yeminler, küfürler ediyor, nara atıyordu.” (s. 99).

zindan gibi

“Karanlık veya iç sıkıcı (yer).” (ADS).

“Kadının yüzü bu ışıktaki, bu aydınlıkta, kara kapkara, zindan gibi kara, iyi seçilmiyor gibi geliyordu bakanlara.” (s. 191).

zor kullanmak

“Bir işin yapılması için her türlü baskıya başvurmak.” (ADS).

“Yani, candarmaya karşı zor kullanarak direndi.” (s. 271).

zorunda kalmak (olmak)

“Kesinlikle yapması gerekmek, yapmaya mecbur olmak.” (ADS).

“*Bırak, canını sıkma...*” demek zorunda kaldı. (s. 63).

4.2. İkilemeler

İkileme; bir anlamı pekiştirmek, anlatımı güçlendirmek veya duygusal etkiyi artırmak amacıyla aynı veya yakın anlamlı, zıt anlamlı, sesçe benzer ya da anlamsal olarak ilişkili iki veya daha fazla sözcüğün yan yana getirilmesiyle oluşan dilsel bir yapıdır. Türkçede ikilemeler; anlatımı güçlendirme, düşünceyi vurgulama ve ifadeye çeşitlilik kazandırma işlevleriyle söz varlığının bir unsurunu oluşturur (Karaörs, 1993, s. 4).

İkilemeler, genellikle kalıplaşmış söz öbeklerinden oluşur ve aralarına noktalama işareti konulmadan kullanılır. İkilemeleri meydana getiren bazı sözcükler tek başına kullanılmaz; bu sözcükler anlamlarını yalnızca ikileme bünyesinde kazanır. Sözcükler aynı türden olup art arda gelmekte ve eşit işlev taşımaktadır; araya herhangi bir ek girmemektedir. İkilemeler, anlamı pekiştirmek, çoğulluk veya süreklilik ifade etmek amacıyla oluşturulmaktadır (Hengirmen, 2002, s. 4).

Türkçede ikilemeler, isim ve isim soylu sözcüklerin yanı sıra eylem ve yansıma sözcüklerle de kurulabilmektedir. Sözcükler arasındaki anlam, ses ve biçim uyumu, ikilemelere hem anlam zenginliği hem de ritmik bir akıcılık kazandırır. Bu yönüyle ikilemeler, dilin ifade gücünü artıran, anlam derinliğini ve estetik yönünü ortaya koyan bir söz varlığı unsurudur. Halk dilinden edebî eserlere kadar uzanan geniş kullanım alanı, ikilemelerin Türkçedeki köklü ve üretken rolünü göstermektedir.

Bu çalışmada, “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan ikilemeler içerik analizi yöntemiyle belirlenmiş; anlam ve sözcük yapısı bakımından değerlendirme ise Hatiboğlu’nun (1981) sınıflama ölçütleri temel alınarak gerçekleştirilmiştir. İkilemeler metin bağlamlarıyla birlikte çıkarılmış ve yapı özellikleri ile ifade ettikleri anlam ilişkileri açısından gruplandırılmıştır. Bu yaklaşım, eserin söz varlığı özelliklerini nesnel bir biçimde ortaya koymaya ve yazarın dil kullanımındaki tekrar, pekiştirme ve ritim unsurlarını belirlemeye olanak sağlamaktadır.

Üzerinde çalışılan eserde geçen ikilemeler aşağıda alfabetik olarak sıralanmış ve ikilemenin geçtiği cümle sayfa sayısı ile birlikte verilmiştir.

4.2.1. Anlam bakımından ikilemeler

4.2.1.1. Aynı kavram alanına giren sözcüklerle kurulan ikilemeler

ağzı burnu

“Ağzı burnu köpüre köpüre evine daldı.” (s. 117).

ana baba

“İyilerle kötülerin, suçlularla suçsuzların, korkaklarla canını ateşe atanların birbirinden ayrılmadığı, sevinçleri, acıları, pişmanlıkları ile yürekleri durmadan ezen o ana baba günlerinin dinginliğe ulaştığı yerde, dört yanındaki çeşmelerle yükselen bembeyaz anıt, fırtınalı bir yaşamın üstünü örten bir mezar sessizliği taşıyordu.” (s. 128).

ana oğul

“Ana oğul, ellerinden geldiği kadar gürültü etmeden, odadan çıktılar.” (s. 115).

babadan dededen

“Onlar babadan dededen hazır tarlaya konmuşlar sana bana gülerler elbet!” (s. 282).

baba oğul

“Baba oğul ilk defa bir kahvede beraber oturuyorlardı.” (s. 175).

eli kolu

“O da eli kolu bağlanmış, kımıldayamıyordu.” (s. 111).

eline ayağına

“Pişkinin biri olsa, kalkar çoktan eline ayağına sarılırdı.” (s. 232).

elim ayağım

“— Düğünden beri, düğünden beri, diye tekrarladı, elim ayağım tutmaz oldu!..” (s. 85).

gelin güvey (s. 84)

“Hacer’in güzelliği, oyunu, beline kadar inen gür saçları, tarağı, sümbülleri, düğünü görenlerin, gelinden güveyden çok akıllarında kaldı.” (s. 84).

kadın erkek

“Dış mahallelere kadar görünür, kadın erkek bütün kasabalıların hayır dualarını alırdı.” (s. 131).

kahve çay

“Her gelişinde kahve çay ısmarlar, ufak tefek bahşişler dağıtır, bütün keresteciler gibi hoş tutmaya çalışırdı bölge şefliğindeki görevlileri.” (s. 234).

karı kız

“Karı kız gözetlesin!” (s. 103).

karı koca

“İlkin damı yaptık, karı koca başımızı soktuk!” (s. 283).

kaşını gözünü

“Ayakta, elindeki aynada kaşını gözünü seyrediyordu.” (s. 72).

kavun karpuz

“Köşebaşlarında kavun karpuz, soğan portakal satacak, o da olmazsa yapılarda taş taşıyacak kolculukta kazandığından daha çok kazanacak, daha tok yaşatacaktı karısını, çocuklarını.” (s. 277).

kaynana gelin

“Kızının odaya ilk girdiği sıradaki hâli, kaynana gelin arasındaki bakışmalar, ikisinin de duraklamaları, konuşmalarındaki tutukluk, ettikleri yeminler, açıktan açığa ortaya çıkarıyordu bunu.” (s. 77).

konu komşu

“Kendisi on iki yıl yerse, Osman yumuşak, konu komşuya yüzü tutmaz suyu bağışlar...” (s. 43).

onun bunun

“Çocuklar öne geçebilmek için, onun bunun koltuğu arasından kendilerine yol açmaya çalıştılar.” (s. 83).

saçını başını

“Saçını başını yola yola, odadan, avlu kapısından fırladı.” (s. 115).

şu bu

“Fabrikada işçi, bekçi, yazıcı, şu bu, dağda hızarıcılar, sigorta, kira, taşıt, daha aklına ne gelirse say işte...” (s. 251).

üstünü başını

“Kızın bütün üstünü başını aramaya başladı.” (s. 79).

yatak yorgan

“Ertesi sabah, bir yatak yorgan dengi, bir tahta sandık, bir üzüm küfesine sıkıştırılmış kap kacaklarıyla Yalıkahveler’den ayrıldılar.” (s. 278).

yüz göz

“İyice yüz göz oldular.” (s. 244).

4.2.1.2. Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler**ablak ablak**

“Ablak ablak sırtırmaktan başka bir şey bilse bari diye geçirdi içinden.” (s. 220).

acele acele

“Yabanlığını çekmiş acele acele, şoseye inmişti.” (s. 191).

açık açık

“Turhan, bu çağrıya karşı koyması gerektiğini seziyor, ne diyeceğini kestiremiyordu açık açık:” (s. 233).

adım adım

“Düşecek korkusuyla kendisini adım adım izleyen aşçıya dönmüştü:” (s. 267).

ağır ağır

“Osman ağır ağır konuştu:” (s. 47).

al al

“Şerif Ali'nin bakışları, Hacer'in göğüslerine, beline al al yanaklarına takılmıştı bir kere.” (s. 114).

alev alev

“Alev alev göğsüne kollarına vuruyor, karnını, bacak aralarını yakıyordu.” (s. 256).

ayrı ayrı

“Yakın masalarda oturanlarla aralarında ayrı ayrı selâmlaşmalar başladı.” (s. 227).

badanalana badanalana

“Badanalana badanalana, kat kat sıvası...” (s. 282).

araştırma araştırma

“Her çalının dibini, her kayanın kovuğunu araştırma araştırma, koyağın çay yatağına kadar indiler, oradan karşı yakasına sardılar, ağıllara doğru ilerlediler.” (s. 119).

bağıra bağıra

“Sokağı, kendini sağa sola atarak avazı çıktığı kadar bağıra bağıra, koşa koşa geçti!” (s. 116).

bastıra bastıra

“Elleriyle, avuçlarıyla yumruklarını sıkarak, baldırlarını, dizlerini bastıra bastıra...” (s. 192).

ayak ayak

“Varsa yoksa sabahtan akşama kahvede ayak ayak üstüne...” (s. 193).

bile bile

“Kardeşinin onurunu az önce nasıl bile bile...” (s. 28).

bir bir

“Ardından o oyunları bir bir uygulamaya başladı.” (s. 148).

boğum boğum

“Boğum boğum nasırlı, kütleşmiş parmaklarıyla çiçek demetini çözmeye başladı.” (s. 280).

bol bol

“Sabah bol bol suladıkları belli bahçelerine.” (s. 17).

böyle böyle

“Böyle böyle oyunu izleyenlerin...” (s. 83).

bula bula

“Bula bula fakir Abdi’yi buldu.” (s. 183).

çabuk çabuk

“İstasyon memuru, çabuk çabuk...” (s. 67).

çarpa çarpa

“Evin içini, kapılarını çarpa çarpa, rüzgâr gibi hızla dolandı.” (s. 116).

çeke çeke

“Peşkeş çeke çeke Yeşilçam’da kendine yer sağladığını söyledi.” (s. 207).

çekine çekine

“Koridorda cübbesini çantasına yerleştirirken, tanıdığı bir genç yanına geldi; çekine çekine, hemen İzmir’e dönüp dönmeyeceğini sordu.” (s. 177).

çiğneye çiğneye

“Şimdi de başı önünde, ekmeğinden her lokmayı hırsla kopara kopara, dişleri arasında hırsla çiğneye çiğneye yemeğini yiyordu.” (s. 172).

dalgın dalgın

“Şerif Ali’yi dinledi dinledi, sonunda dalgın dalgın.” (s. 91).

darala darala

“Çeşmelerin üstünde darala darala yükselen birbiri üstüne binmiş küpler, en üstte dikey dörtgen bir kolonla son buluyordu.” (s. 125).

derin derin

“Bu kez, iç bölmede yalnız kalan Bahar’ın durmadan yatağında sağa sola dönüşüne derin derin iç çekişine aklı takıldı.” (s. 32).

didik didik

“Sırtlanlar, kuzgunlar Arab’ın leşini didik didik etmişti.” (s. 31).

dil dil

“Pencerede dil dil uzanıp kısalan, yalazlanan alevleri gördü.” (s. 152).

dilim dilim

“Karısı damın kapı aralığından, kalaylı bir tepsi içinde, dilim dilim kestiği olgun, iri bir karpuz, kuyuda soğuttuğu bir güğüm ayran, dantelli beyaz örtülü daha küçük bir tepsi içinde birkaç bardak uzattı.” (s. 283).

dinledi dinledi

“Şerif Ali’yi dinledi dinledi, sonunda dalgın dalgın:” (s. 91).

diri diri

“Diri diri yakarım seni!” (s. 81).

dik dik

“Kısa bir süre aklından geçen düşüncelerle dik dik ağabeyinin yüzüne baktı.” (s. 46).

dizi dizi

“Çanlar, ziller, dizi dizi mavi boncuklar...” (s. 132).

dolana dolana

“Su damarları bir yerlerden dolana dolana kıyıya inmiş.” (s. 125).

dolu dolu

“Onlar aldıklarının yarısından azını bana veriyorlar, ben de onlara sabahları birer çukur kâse çorba ile öğle akşam dolu dolu birer kap yemek veriyorum.” (s. 240).

döndüre döndüre

“İki elinin parmakları arasında, döndüre döndüre oynadığı bir karanfili, arada bir burnuna götürüp kokluyor, sonra da Hacer’e pencereyi açmasını, karanfili kendisine atacağını işaret ediyordu.” (s. 71).

döne döne

“Alayın önünde, döne döne, her dönüşünde köye doğru bir iki adım sıçrayarak oynuyor, alay onun ardından yürüyüşünü onun oyununa uydurarak, davulu zurnası, nara atan, silah boşaltın kalabalığı ile ilerliyordu.” (s. 109).

döve döve

“Döve döve gebertmeye geldim seni!” (s. 70).

durgun durgun

“Soran gözlerle durgun durgun bakıyordu onlara.” (s. 212).

düşüne düşüne

“Böyle düşüne düşüne kendini kimseyi beklemediğine inandırmaya çalıştı.” (s. 94).

düşündükçe düşündükçe

“Düşündükçe düşündükçe, iki gün önceki düğünde kılık kıyafeti düzgün, güzel yüzlü, yumuşak bakışlı bir delikanlının, gözlerini hiç kendisinden ayırmadığını hatırladı.” (s. 93).

eze eze

“Kancayı atınca, başının üstüne çökmüş oturmuş, karnının altında başını eze eze öldürmeye kalkmıştı hayvanı.” (s. 140).

ezim ezim

“Yüreği daraldıkça daralıyor, etleri ezim ezim eziliyordu.” (s. 110).

geri geri

“Çökmesine sıra kalmadan, ön ayaklarını omuzlayıp yerden kesti, kaldırdı, bütün hızıyla yüklenerek arka ayakları üstünde geri geri sürüdü, silkti, yıktı.” (s. 145).

gere gere

“Avukat, ellerini gere gere açtı.” (s. 179).

gerile gerile

“Dudakları gerile gerile sigarasından bir iki nefes çekti, boşalttı.” (s. 90).

gevşek gevşek

“Kolları, gevşek gevşek, dizleri üstünde sallanıyordu.” (s. 71).

hadi hadi

“Zararı bir yıla, hadi hadi...” (s. 43).

hafif hafif

“Kapının kanadı boşlukta hafif hafif sallanıyordu.” (s. 33).

hızlı hızlı

“Kalbi hızlı hızlı vurdu.” (s. 107).

hemen hemen

“Hasan, o gün hemen hemen...” (s. 46).

havladı havladı

“Bir köpek havladı havladı sustu.” (s. 111).

hızlı hızlı

“Hacer’in yüzünü, hızlı hızlı yürümekten, ateş basmıştı.” (s. 114).

gide gide

“Bakışlarını kan izinden; bodur ardıçar, ahlatlar, palamutlar, katırtırnakları, keçiöldürenlerle kaplı dağın sırtında, gide gide uzaklarda kaybolan, ucu görünmez olan, keçi yoluna doğru kaldırdı.” (s. 121).

ışıl ışıl

“Gözlerinin İsmail’e daldığı sulara bakarken önce ışıl ışıl ışıldadığını, yüzünün her çizgisinde mutluluklar uçtuğunu, içinin içine sığmadığını görürler.” (s. 199).

içeriye içeriye

“Fırının ağzını tıkayan çalılar kürekle içeriye içeriye itmeye başladı.” (s. 81).

için için

“Hıncının için için kabardığını...” (s. 54).

ilerlerken ilerlerken

“Böyle arabası ilerlerken ilerlerken uyur kalırdı.” (s. 11).

kaba kaba

“Kaba kaba güldü.” (s. 159).

kapı kapı

“O günkü güreşten sonra kasabanın gözdesi, bayrağı gibi bir şey oldu Tülü. Bütün kahveler, dükkânlar kapı kapı dolaştırılarak satılan fotoğraflarıyla donandı.” (s. 146).

karıştıra karıştıra

“Keresteci, serçe parmağının tırnağı ile dişlerini karıştıra karıştıra izledi onun bütün bu devinimlerini.” (s. 259).

kat kat

“Eski bir cüzdan içinden kat kat, aşınmış bir iki kâğıt çıkardı.” (s. 38).

kesik kesik

“İlçeli genç, üstünden hiçbir vakit atamadığı çekingenliğiyle kesik kesik karşılık verdi.” (s. 177).

kırpıştıra kırpıştıra

“Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bulunduğu odanın sağına soluna baktı.” (s. 262).

kışkırtı kışkırtı

“Birbirlerini kışkırtı kışkırtı, giden erkeklerin silahlarından gelecek sesi beklemeye başladı.” (s. 118).

kıyı kıyı

“Şoseden kıyı kıyı Balçova’ya giderlermiş.” (s. 193).

koca koca

“Nasırlı koca koca elleriyle candan yürekten alkışladılar oyununu.” (s. 211).

kolay kolay

“Geceleri kolay kolay gözüne...” (s. 29).

kopara kopara

“Şimdi de başı önünde, ekmeğinden her lokmayı hırsıyla kopara kopara...” (s. 172).

koşa koşa

“Sokağı, kendini sağa sola atarak avazı çıktığı kadar bağıra bağıra, koşa koşa geçti!” (s. 116).

kötü kötü

“Ağzımı açtırıp kötü kötü söyletme beni...” (s. 27).

kuru kuru

“Döndü, boğazı kuru kuru yutkundu Hacer’i bileğinden yakaladı.” (s. 114).

küçük küçük

“Yerli filmlerde küçük küçük roller alan bir oyuncunun adını söyledi.” (s. 203).

lapa lapa

“Annen olacak o kalpsiz, vicdansız kadın, o soğuk kış gecesi, lapa lapa yağan karın altında...” (s. 210).

mor mor

“İzmir şosesi, sağda, denizle arasında yer yer çakıl birikintileri, boş kovalıklar, mor mor açan kum zambaklarının yetiştiği küçük kum tepelikleri bırakarak Yalıkahveler’e ulaşırdı.” (s. 224).

nerelere nerelere

“Nereelere nerelere, fidan kızım, goncam, yavru ceylânım!..” (s. 192).

olur olur

“İlk dinleyen mırıldandı:

— Olur olur...” (s. 58).

öde öde

“Öde öde bitmiyor. Hepsinin parası benden çıkıyor.” (s. 251).

pırıl pırıl

“Gözleri pırıl pırıl babasıyla göz göze geldi.” (s. 173).

rahat rahat

“Şöyle rahat rahat sarılacak kısır bir karı düşürebilsem elime...” (s. 247).

parça parça

“Ağabeyini parça parça ediyor...” (s. 64).

paspas

“Siz ayaklarımızın altında paspas etiniz.” (s. 222).

renk renk

“Ağaçların önünü çepeçevre kuşatan her yaştan kadınlı erkekli seyirciler, renk renk başörtüleri, kasketleri, giysileriyle daha da renklendiriyorlardı bu bahar görünümünü.” (s. 142).

saf saf

“Meyhaneleri hep birden dolduruyor, yedikten içtikten sonra hep birlikte çıkıyor, saf saf kasaba sokaklarında dolanarak boy gösteriyor, erkenden güreş alanına yollanıyorlardı.” (s. 132).

sallana sallana

“Çanlar, ziller, dizi dizi mavi boncuklar, kösler, küçük aynalarla süslü mavi turuncu fes rengi üç renk çuha ile kaplı yepyeni hamutu, üstünde küçük binicisi ile öne arkaya sallana sallana, önü sıra çabuk adımlarla ilerleyen eşeğini izleyerek, geçtiği caddelerde büyülüyordu İzmirli.” (s. 132).

sakin sakin

“Az ilerdeki kayıktakilere döner, sakın sakın.” (s. 199).

savura savura

“Ellerindeki değnekleri savura savura, sıçrayıp bağışarak havuza doğru koşuştular.” (s. 26).

sıcak sıcak

“— Hadi ye, durma, sıcak sıcak indir gövdeye...” (s. 242).

sıka sıka

“Şerif Ali, bu karşılığı duyunca sarardı, öfkeden titredi, dişlerini sıka sıka.” (s. 100).

sık sık

“... bırakmayız, sık sık ararız.” (s. 52).

sıktı sıktı

“Sağındaki solundaki kuru otları avuçladı, sıktı sıktı yoldu, yoldu yoldu bıraktı.” (s. 192).

sıkı sıkı

“Sen kapıyı sıkı sıkı çek, git!” (s. 86).

sıra sıra

“Şimdiki gibi sıra sıra yazlıklarla dolu değildi.” (s. 224).

sine sine

“Dama varır, sine sine...” (s. 64).

sokak sokak

“Ege illerinde ilçelerinde düzenlenen greşlere gitmesi yaklaştıkça sıklaştırdı Tülü’nn sokak sokak dolaşmaları.” (s. 131).

soğuk soğuk

“Ağabeyi soğuk soğuk yineledi.” (s. 63).

sonra sonra

“Sonra sonra büyüdükçe, iki...” (s. 183).

sora sora

“Sora sora garajı buldu.” (s. 68).

söke söke

“Dört yaşında, greşler için kızıştırılmaya başlamadan önce, sırtında dört yüz kiloyu bulan yükle çamurunu söke söke ayırı bir baştan bir başa rahatlıkla aşıyordu Tülü.” (s. 137).

sürte sürte

“Ksteğın birbirine yakın tuttuğu n ayaklarına karşılık arka ayaklarını alabildiğine açar, başını gerip hamutuna sürte sürte bütün görkemiyle şişinirdi.” (s. 126).

şaşkın şaşkın

“Kalabalık kısa bir süre şaşkın şaşkın, oluktan hızla havuza akan suyu seyretti.” (s. 26).

tatlı tatlı

“Ama ben tuttum, tatlı tatlı gönlünü etmeye kalktım!” (s. 90).

teker teker

“Kahvedekilere teker teker bakarak:” (s. 186).

tekrar tekrar

“Kardeşinin ellerini tekrar tekrar sıktı.” (s. 45).

tıkır tıkır

“— Sen istiyor musun kamyonlarının buradan tıkır tıkır geçip gitmesini?” (s. 247).

tıklım tıklım

“Dışarlıklarını giyinmiş kadınlar, kızlar, çoluk çocukla tıklım tıklım dolu tek atlı arabalar, atlılar, eşekliler, yayalar akıyordu dört bir yanındaki köy yollarından.” (s. 141).

top top

“Denize, baharsa top top katırtırnaklarına, erguvanlara, yazsa zakkumlara dalar oyalanırız!” (s. 143).

tövbe tövbe

“Gülsüm gibi kıza... Tövbe tövbe...” (s. 196).

tutuna tutuna

“Eliyle duvara tutuna tutuna ilerledi.” (s. 263).

uzun uzun

“Hasan uzun uzun anlatmaya başladı.” (s. 48).

üstlerine üstlerine

“Üstlerine üstlerine havlamaya başladı.” (s. 16).

vura vura

“Ustaları Tülü’nün önünde harmandalı, kordon zeybeği oynarlardı yerlere diz vura vura.” (s. 135).

yakına yakına

“Dondu garip, dondu! Taş kesildi.” dedi, kadının biri yakına yakına. (s. 192).

yalpalaya yalpalaya

“Şerif Ali, o akşam yatsıya doğru, onuncu bardağı içtikten sonra, Halil İbrahim’le başka bir arkadaşının kolları arasında, yalpalaya yalpalaya eve döndü.” (s. 99).

yana yana

“Ağzı yana yana yedi.” (s. 242).

yan yan

“Dükkâna girenlerden kimi Şerif Ali’ye ‘merhaba’ dedi, kimi daha ileri gitti bir de ‘nasılsın?’ dedi, kimi sadece yan yan bakmakla yetindi.” (s. 98).

yavaş yavaş

“Bahar’ın güvensizliğini, kendisinden kuşkulandığını düşündükçe, kapıldığı utanç duygusu, yavaş yavaş Bahar’a karşı bir hınç duygusuna dönüştü.” (s. 53).

yeni yeni

“Sonunda ortalık yeni yeni...” (s. 35).

yer yer

“Yerli seyircilerle yer yer kavgalar çıktı aralarında.” (s. 147).

yıkıla yıkıla

“Şerif Ali’nin, arkadaşlarının zoruyla yıkıla yıkıla kapıdan içeri girdiğini gördü.” (s. 99).

yiye yiye

“Dükkândan çıkanlar, çantalarını koltuk altlarına ya da bacak aralarına kıştırarak alanda dikilirler, leblebi şekeri, nohut, çekirdek yiye yiye Tülü’ye bakarlar bakarlardı.” (s. 129).

yola yola

“Saçını başını yola yola, odadan, avlu kapısından fırladı.” (s. 115).

yoldu yoldu

“Sağındaki solundaki kuru otları avuçladı, sıktı sıktı yoldu, yoldu yoldu bıraktı.” (s. 192).

yumruklaya yumruklaya

“Gülsüm Kadın, kapısının önüne çöktü; başını saran kadın, kız kalabalığı arasında, dizlerini yumruklaya yumruklaya bağırıp çağırmaya, göğsünü bağrını yolmaya devam etti.” (s. 118).

yuvarlana yuvarlana

“Neredeyse dayanamayacak, küçük bir taş gibi yuvarlana yuvarlana, gidip Şerif Ali'nin ayakları dibine düşecekti.” (s. 97).

yük yük

“Birkaç yıl sonra pazara yük yük kayısılar, şeftaliler indireceklerdi.” (s. 11).

4.2.1.3. Eş ve yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı ile yapılan ikilemeler**açık saçık**

“Açık saçık küfürler etmişsin...” (s. 273).

anlı şanlı

“Bu anlı şanlı dönüşlerinde yolda karşılaşan şoförler, uzun kornalarla selâmlarları Tülü'yü.” (s. 89).

çarşı pazar

“Yıllardır karşılıklı kız alır verir, çarşıda pazarda bir araya gelirler, askerde aynı birliklere düşerlerdi.” (s. 137).

bağıra çağıra

“Ethem bağıra çağıra gelmeye başladı.” (s. 25).

bağlar bahçeler

“Deniz kıyısı ile bağlar bahçeler arasında ilerleyen...” (s. 202).

bıkmak usanmak

“Bıktım usandım parasızlıktan.” (s. 255).

çalış çabala

“Sen çalış çabala kardeşim de, malına ortak et, o ağzını açıp, ağa sen meraklanma demesin!” (s. 43).

çanak çömlek

“Gezici esnafın yerlerde sergilediği, çanak çömlek, hırdavat, giyecek eşyası arasında aradıkları yeri buldular.” (s. 174).

beti benzi

“Kadının birden beti benzi uçtu.” (s. 69).

dağdan taştan

“Bunca yıldır dağdan taştan çıkarıyorlardı ekmeklerini.” (s. 132).

davul zurna

“İkinciye varmadan, dışardan, Gölcük’e yaklaşan gelin alıcıların silah sesleri, naraları, davul zurna gürültüsü duyuldu.” (s. 107).

delik deşik

“Ağabeyini delik deşik, parça...” (s. 64).

doğru dürüst

“Olup bitenlerin gerçekliliğini doğru dürüst kavrayamıyordu.” (s. 38).

edep hayâ

“Hiç edep hayâ yok mu?” (s. 74).

ev bark

“Ev bark edindi.” (s. 168).

evire çevire

“Örtünün etrafını kuşatanlar, beğendikleri bıçağı eğilip alıyorlar, ellerinde evire çevire uzun uzun inceliyorlardı.” (s. 174).

ezilip büzülme

“Hasan, ezilip büzülmeye başladı, âdeta küçüldü.” (s. 37).

gamı tasası

“Osman’ın gamı tasası yoktu.” (s. 4).

gelen geçen

“Gelen geçen hayvanını bu çeşmeden sular, yoluna öyle devam ederdi.” (s. 166).

hâl hatır

“Uzun uzun selâmlaşmayı, hâl hatır sormayı gereksiz görerek...” (s. 279).

gücü kuvveti

“Az çok gücü kuvveti de başkalarından korumaya yetiyordu kendini artık!” (s. 185).

ite kaka

“Baharın ağasıyla boğuştuğunu, ite kaka onun saldırılarından kurtulmaya çalıştığını görüyordu.” (s. 64).

itiş kakış

“Hacer, itiş kakış düğün evinden fırlayan kalabalık arasında koştu, koştu!” (s. 107).

kılık kıyafet

“Kılığı kıyafeti kendisine uyan...” (s. 67).

kıyı köşe

“Bu çarkın içinde kaldıkça, böyle kıyı köşe...” (s. 277).

para pul

“Urla’da, kendi kasabasında, Ulamışlı’yı bir kez daha yenmek tutkusu her türlü para pul hesabını aşıyordu gözünde.” (s. 150).

patırtı gürültü

“O patırtı gürültü arasında cipiyle Başçavuş çıkıp gelmez mi?” (s. 270).

rezil rüsva

“Herkesin gözü önünde rezil rüsva...” (s. 43).

öteye beriye

“Öteye beriye dağılanlar toplandı.” (s. 83).

salkım saçak (s. 141)

“Öğle olmadan Ulamışlıları, Seferihisarlıları getiren, bayraklarla donanmış, salkım saçak adam yüklü otobüsler, kamyonlar, davulları, zurnalarıyla birbiri ardından, Cumhuriyet Alanı’nda durdu, boşaldı.” (s. 141).

sarmaş dolaş

“Küçük oğlanla sarmaş dolaş...” (s. 78).

şöyle böyle

“Osman şöyle böyle beş dakikadır ortada yoktu.” (s. 26).

“Durmada Şerif Ali’ye söğüp sayıp beni çileden çıkarmaya bakıyor!” (s. 82).

sözü sohbeti

“Senin gibi sağlığı yerinde, sözü sohbeti yerinde, iyi içen bir arkadaş buldum mu onunla bir kadeh içmek, onun keyfini paylaşmak...” (s. 250).

şeref namus

“Şeref namus yok mu?” (s. 74).

tıka basa (s. 51)

“Az sonra, tıka basa insan dolan daracık otobüs, motorunun gürültülü çalışmasıyla kalktı.” (s. 51).

yanına yöresine

“Esmâ, bakar yanına yöresine, kıyıda, kayıklarda kim varsa herkesin doğrulduğunu, merakla ne olduğunu anlamaya çalıştığını görür.” (s. 199).

yara bere

“Hiç birinde yara bere yoktu.” (s. 40).

4.2.1.4. Zıt anlamlı sözcüklerin tekrarı ile yapılan ikilemeler

alış veriş

“İki gün alışveriş ettikleri bakkalın tezgâhında kalmıştı.” (s. 55).

akşam sabah

“Bu evde akşam sabah Şerif Ali'nin lafını mı dinleyeceğiz?” (s. 106).

alt üst

“Sigarayı içi dışı alt üst oluncaya kadar içti.” (s. 84).

aşağı yukarı

“Aşağı yukarı önceki tartışmada...” (s. 21).

az çok

“İçi az çok rahat, lâmbayı, kapının dışında üfledikten sonra, içeri aldı, mırıldanarak yatağına girdi.” (s. 100).

başı sonu

“Solda, kara yanında, yukarılara doğru tırmanan delicelerin, zeytinliklerin sıklığı arasında, başını sonunu...” (s. 198).

büyük küçük

“Yaşlıların demelerine göre, büyük küçük alanlarına, su başlarına...” (s. 125).

gidip gelmek

“Yıllardır yan yana yaşamak, bir arada gidip gelmek, yürüyüşlerini, duruşlarını, bakışlarını birbirine benzetmişti adamla devesinin.” (s. 143).

gündüz gece

“Kadın, artık arından mı, yoksa Muharrem'in şerrinden mi, nedense kimselere görünmez, damının, avlusunun dört duvarı arasında, gününü gecesini geçirir...” (s. 162).

iç dış

“Sigarayı içi dışı alt üst oluncaya kadar içti.” (s. 84).

ileri geri

“Öfke içinde dönüp duruyor, ileri geri söyleniyor, yenilgiyi boşuna çıkaracak özürler aranıyorlardı.” (s. 146).

iyi kötü

“İyiden kötüden ne bilir?” (s. 76).

iyiden kötüden

“İyiden kötüden ne bilir?” (s. 76).

kış yaz

“Ovada kış yaz, gündüzleri...” (s. 25).

sabah akşam (s. 281)

“Karı koca yemedik, içmedik, sabah akşam...” (s. 281).

soldan sağa

“Az ötesinde, yattığı yerde, kızının bütün gece sağdan sola, soldan sağa döndüğünü, göğüs geçirdiğini duydu.” (s. 107).

sağdan soldan

“Mahkemenin geri verdiği çiftesini kendini korumak için yeter görmedi; sağdan soldan araştırdı.” (s. 66).

sağda solda

“Sağda solda söz olur diyordun.” (s. 61).

sağı solu

“Aşağıda köylüler, durmadan sağı solu araştırıyorlardı.” (s. 121).

sağına soluna

“Geceleri uzayıp giden saatler, yatağında uykusuz sağına soluna dönüp dururken.” (s. 10).

sağdan sola, soldan sağa

“Az ötesinde, yattığı yerde, kızının bütün gece sağdan sola, soldan sağa döndüğünü, göğüs geçirdiğini duydu.” (s. 106).

uzak yakın

“Öğleden sonra uzak yakın tanıdığı kim...” (s. 60).

uzaktan yakından

“Her zurnacı, gücü yettiği kadar üflüyor, davulcular gümbür gümbür tokmak indiriyor, uzaktan yakından gelen öbür davul zurna seslerini bastırmaya çalışıyordu.” (s. 141).

yakından uzaktan

“Yakından uzaktan bakışlarıyla karşılaşanlar selâmını alıyorlar, o da her selâmını alana bir kez daha omzuna kadar kol kaldırıyordu.” (s. 226).

yaz kış

“Yaz kış su basardı.” (s. 280).

yukardan aşağıya

“Kapıdan kapıya geçerken, kuvvetli bir akıntı, yukardan aşağıya, Şerif Ali’ye doğru sürükler gibiydi onu.” (s. 174).

4.2.1.5. Biri anlamlı diğeri anlamsız iki sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler

çürük çarık

“İki kulaçlık çürük çarık bir kayıkla büyüttü bizi...” (s. 205).

çoluk çocuğu

“Çoluk çocuğu ile belleri...” (s. 29).

iri yarı

“İri yarı hükümlü hepsini susturdu.” (s. 42).

kap kacak

“Ertesi sabah, bir yatak yorgan dengi, bir tahta sandık, bir üzüm küfesine sıkıştırılmış kap kacaklarıyla Yalıkahveler’den ayrıldılar.” (s. 278).

ufak tefek

“Şerif Ali, dördüncü, beşinci bardakları boşaltıncaya kadar, hemen hemen bütün köy, ufak tefek bir şey almak bahanesiyle, Halil İbrahim’in dükkânına taşındı.” (s. 98).

tek tük

“Dışarıdan gelen tek tük meraklılar akşamdan göründüler kasabada.” (s. 141).

zar zor

“Bahar’ı zar zor uzaklaştırdılar.” (s. 50).

4.2.1.6. Her ikisi anlamsız iki sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler

apar topar

“Apar topar odadan çıktı.” (s. 97).

4.2.2. Sözcük yapısı bakımından ikilemeler

4.2.2.1. Ünlem yoluyla kullanılan ikilemeler

ah ah

“Ah ah! Asıl zenginlik bunlar işte...” (s. 246).

tövbe tövbe

“Gülsüm gibi kıza... Tövbe tövbe...” (s. 196).

vah vah

“Vah vah!” diyenler... (s. 60).

4.2.2.2. Edat yoluyla kullanılan ikilemeler

varsa yoksa

“Varsa yoksa sabahtan akşama...” (s. 193).

yanı sıra

“Az sonra Tülü, küçük Hüseyin’in yedeğinde yanı sıra sahibi Hasan, mahalle aralarını dolaşıyordu.” (s. 141).

4.2.2.3. Sayılarla kurulan ikilemeler

birer ikişer

“Yüzyıllık ağaçların köküne birer ikişer paket sigara dağıtıyorsun köylülere.” (s. 248).

beş altı

“Beş altı aydır ardından koştuğu halde daha doğru dürüst elini tutamamıştı onun.” (s. 88).

beş on

“Arada, içlerinden yolu düşen biri, taşmasına yakın havuzu açar, suyu beş on dakika hayıtların altında kalan dereye salar.” (s. 8).

bir iki

“... bir iki gün içinde geldi.” (s. 63).

dört beş

“Ağabeyinin tetiği kinci kez çekmesine sıra kalmadan dört beş adım gerisinde patlayan iki el çifte sesi işitildi.” (s. 70).

iki üç

“Hasan önde, Osman iki üç adım gerisinde, iki kardeş geldiler, havuzun beri yanında durdular.” (s. 17).

ikişer üçer

“Davulları zurnaları ardından ikişer üçer dakika arayla güreşlerin yapılacağı Üç Değirmenler’e doğru yürüdüler.” (s. 142).

on dört-on beş

“Beş on dakika sonra, yanına on dört-on beş yaşlarında bir hatan öğrendiğine çocuk yaklaştı.” (s. 67).

otuz kırk

“Evlerinden otuz kırk adım ileride oturan Şerif Ali’nin, kapılarının önünde, avlu kapısının ipine el atmış, eve girmek üzere olduğunu gördü.” (s. 73).

sekiz on

“Cezası sekiz on yılı geçmez.” (s. 42).

üç beş

“Ovanın kuzeyinde birkaç parça bağ ile bağlarının yakınlarında serpiştirilmiş üç beş badem, ceviz ağacı vardı yeşil olarak.” (s. 15).

üç dört

“Bahçeleri havuzun alt başında kalan ekiciler, yaz boyunca günde üç dört kez gelir, suyun havuzda vardığı çizgiyi kollarlar.” (s. 8).

yedi sekiz

“... verecekleri yedi sekiz yıl!” (s. 48).

yirmi-yirmi beş

“Şöyle böyle yirmi-yirmi beş kilometrelik bir yoldu bu.” (s. 113).

yirmi iki yirmi üç

“Karşısında kendisini dinleyenlerin en büyüğü yirmi iki yirmi üç yaşlarında görünen Sezai'ydi.” (s. 208).

yüz yüz elli

“Başaltına, büyük küçük ortalara, destelere güreşecek develer birbirinden yüz yüz elli adım uzakta, çarşı içindeki büyüklü küçüklü alanlarda bağlıydılar.” (s. 141).

4.2.2.4. m-'li İkilemeler

düşünce müşünce

“— Yok benim düşüncem müşüncem, dedi.” (s. 109).

oyun moyun

“Oyun moyun ne anlar o ayı!” (s. 284).

vazo mazo

“Vazo mazo, her neyse!” (s. 279).

4.2.3. Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler

4.2.3.1. Yansıma sözcüklerle yapılan ikilemeler

4.2.3.1.1. Yansıma sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemeler

gırlaya gırlaya

“Kısıık farları ile yağmuru tarayarak, gırlaya gırlaya İzmir’e doğru geçip gittiler.” (s. 26).

güm güm

“Hacer, kulak verdikçe yüreğinin güm güm öttüğünü duyar gibi oluyordu.” (s. 110).

gümbür gümbür

“Her zurnacı, gücü yettiği kadar üflüyor, davulcular gümbür gümbür tokmak indiriyor, uzaktan yakından gelen öbür davul zurna seslerini bastırmaya çalışıyordu.” (s. 141).

4.2.3.1.2. Ayrı yansımadan kurulan ikilemeler

gıcırıtı tıkırıtı

“Bu, astarları kan kırmızı siyah cübbeler giymiş, dik yakalarındaki kırmızılarla sarıyaldızlı dalların daha da ürkütücü bir görünüş verdiği, asık yüzlü yargıç ile savcının, bu gıcırıtılar tıkırıtılarla işleyen kimbilir kaç yıllık kocaman yazı makinesinin karşısında?” (s. 261).

4.2.3.2. Yönelmeli ikilemeler

4.2.3.2.1. Aynı sözcüklerden kurulan hâl eki alan yönelmeli ikilemeler

boyun boyuna

“Boyun boyuna, yan yana geldikçe, durup kalıyor, dinlenmeye, soluk kazanmaya çalışıyordu.” (s. 145).

burun buruna

“Her gün candarma kurşunuyla can vermek tehlikesi ile burun buruna...” (s. 276).

git gide

“Çan sesleri büyürdü git gide.” (s. 135).

günü gününe

“Hatta günü gününe uymayan...” (s. 22).

hamut hamuta

“Boyunlarıyla birbirlerine giriyorlar, birbirlerini sürümeye çalışıyorlar, ayrılıp bu kez hamut hamuta gelerek yandan çelme atmayı deniyorlardı.” (s. 144).

karşı karşıya

“Karşı karşıya geldiklerinde yine hızlandı.” (s. 144).

üst üste

“Otobüsün arka sıralarında bütün yolcular üst üsteydi.” (s. 54).

yan yana

“Ne gün Tahtacı Safi’nin Göndenceli Halil’in karıları ile yan yana görse, o gün kendisine karşı Bahar’ın hışmı artıyordu.” (s. 56).

yüz yüze

“Ama şu Allah’ın günü yüz yüze geldikleri Seferihisarlılara yenilmek acıydı kendileri için.” (s. 138).

4.2.3.2.2. Aynı sözcüklerden kurulan zarf görevli (durum bildiren) yönelmeli ikilemeler

el ele

“O vakit el ele verir kaçarız!” (s. 88).

baş başa

“Hâkimler aralarında baş başa verip bir iki söz fısıldaştılar.” (s. 50).

göz göze

“Musa’yla göz göze gelmemek...” (s. 25).

kafa kafaya

“Hepsi kafa kafaya vermiş...” (s. 57).

kıran kırana

“Güreş kıran kırana geçti.” (s. 146).

kuru kuruya

“Hadi kuru kuruya içme...” (s. 254).

omuz omuza

“Kalabalık, şosedan dereye inen geniş düzlükte, omuz omuza bir yarım çember çizerek, candarmanın birinden öbürüne dolanıyordu.” (s. 191).

sıkı sıkıya

“Hacer, yorganlarına sıkı sıkıya sarıldı.” (s. 86).

soluk soluğa

“Bahar’ı elinde ağasının çiftesiyle, soluk soluğa gördü.” (s. 70).

4.2.3.3. Çıkmalı ikilemeler

4.2.3.3.1. Aynı sözcükten kurulan çıkmalı ikilemeler

açıktan açığa

“... dayanamadı, açıktan açığa Bahar’a.” (s. 56).

anıdan anıya

“Böyle anıdan anıya geçti yine.” (s. 217).

anılardan anılara

“Anılardan anılara atlayarak eski mutlu günlerine döndü.” (s. 211).

baştan başa

“Her sabah uyanıp da gördüğünde değişik bu olaylar, bu baştan başa...” (s. 39).

iyiden iyiye

“Turhan’ın iyiden iyiye canı sıkındı.” (s. 269).

geceden geceye

“Orada yatar kalkar, gecedен geceye içeriye kedi köpek girmesin diye bir çulla örterdi oyuğun ağzını.” (s. 125).

gün günden

“Kuraklıktan gün günden yanan, kavrulan ovanın yüzüne atılmış iki eski ustura izi gibi kalır.” (s. 7).

kapıdan kapıya

“Kapıdan kapıya, üç adım eninde sokağı geçerken, atlıya baktı.” (s. 95).

karşıdan karşıya

“İp cambazları gibi geçmişti şosedede karşıdan karşıya.” (s. 268).

4.2.3.3.2. Ayrı sözcükten kurulan çıkmalı ikilemeler

baştan sona

“Bıçakların üstünde baştan sona bakışlarını dolaştırdı.” (s. 175).

4.2.3.4. İyelik ekiyle kurulan ikilemeler

ağzı dili

“Ağzı dili dolanarak ikinci müfettişin koluna sarıldı.” (s. 216).

beti benzi

“Kadının birden beti benzi uçtu.” (s. 69).

kendi kendini

“Bahar’a el sürmeyeceğine kendi kendini inandırmaya çalıştı durdu.” (s. 44).

kolu kanadı

“Bahar, kolu kanadı kırık dolaşıyordu.” (s. 60).

moru mor

“Şerif Ali, gelinin önünde, alı al, moru mor, dönüyor, diz vuruyor, sığıyordu.” (s. 108).

üstüne başına

“Kurumuş boğazından aşağıya inmiyor, dudaklarının iki yanından üstüne başına akıyordu sular.” (s. 264).

yüzü gözü

“Helâdan çıktığı zaman yüzü gözü sapsarı, dizleri titriyordu.” (s. 84).

yüzüne gözüne

“Bütün kanının ılandığını, yüzüne gözüne ateş bastığını duydu.” (s. 52).

4.2.3.5. Yapım ekleriyle kurulan ikilemeler

alaylı alaylı

“Şerif Ali, alaylı alaylı gülümsedi.” (s. 75).

analı babalı

“Analı babalı büyüyen, okul görenler arasında da çoktu sahnede ya da perdede belli bir çizgiyi aşamayanlar.” (s. 220).

anamlı anlamlı

“Haberim var, dedi anlamlı anlamlı.” (s. 278).

alth üstlü

“Altı üstlü iki göz evin merdivenlerini çıktı.” (s. 116).

belli belirsiz

“Önceleri birkaç gece, belli belirsiz bir bu yasak görüntüyü gözlerinin önünden savmaya çalıştı.” (s. 10).

bilgili bilgisiz

“Bilgili bilgisiz, duygularına kapılan...” (s. 22).

büyük küçüklü

“Büyük küçüklü çanları hızla vururlardı yine.” (s. 127).

cakalı cakalı

“Lokantalarda yiyor içiyor, cakalı cakalı dolanıyorlardı anacaddelerde.” (s. 138).

donsuz gömleksiz

“Yemyeşil dağları donsuz gömleksiz bıraktınız!” (s. 258).

düşünceli düşünceli

“Yatıncaya kadar, düşünceli düşünceli...” (s. 106).

evli barklı

“Evli barklı adamım!” (s. 28).

geceli gündüzlü

“Sonra, annesinin kahrından verem olup ölmesi, babasının kendini evlatlıktan reddetmesi, geceli gündüzlü çalışarak o kadını mutlu etmeye çalışması...” (s. 211).

güçlü kuvvetli

“Kardeşi kendisinden güçlü kuvvetliydi.” (s. 28).

günahsız günahsız

“Karşımda omuzlarını öyle günahsız günahsız duruyorsun lan it?” (s. 75).

irili ufaklı

“İrili ufaklı sayısız urlarıyla geçmişle gelecek arasında yükseliyordu.” (s. 125).

isteksiz isteksiz

“Kapıldığı bir suçluluk duygusunun ezikliği altında, isteksiz isteksiz pullarının yerlerini değiştirdi.” (s. 230).

işsiz güçsüz

“Oğlan işsiz güçsüz, çiçeği elinde, körüklü çizmeleri ayağında, köyün içinde şunun bunun karısının, kızının ardından sürter dururdu bütün gün!” (s. 79).

kadınli erkekli

“Ağaçların önünü çepeçevre kuşatan her yaştan kadınli erkekli seyirciler, renk renk başörtüleri, kasketleri, giysileriyle daha da renklendiriyorlardı bu bahar görünümünü.” (s. 142).

kahırlı kahırlı

“Bu arada, Halil İbrahim’in dükkânına yolu düşen bir iki kişi, Şerif Ali’yi dükkânda kahırlı kahırlı içerken gördüklerini söyleyince konu genişledi.” (s. 98).

keyifsiz keyifsiz

“Öncekileri keyifsiz keyifsiz selamladılar.” (s. 16).

meyveli meyvesiz

“O dönemde kasabanın bağlar, asmalar, incirlikler, çınarlar, çitlembikler, meyveli meyvesiz daha türlü ağaçlarıyla dışa vuran gür yeşilliği bu su damarlardan geliyordu.” (s. 125).

öfkeli öfkeli

“Öfkeli öfkeli soluyan kadını kolundan çekip yatırdı.” (s. 14).

senli benli

“Bu alabildiğine senli benli davranışıyla...” (s. 232).

sesli sesli

“İlk hızını alan yağmur, ölçüsünü bulmuş, sesli sesli indiriyor, geçen arabaların lâstikleri hıştırtılar bırakıyordu ıslak şosedede.” (s. 259).

sessiz sedasız

“Otobüslerine, kamyonlarına kasaba dışında binip, sessiz sedasız yola çıktılar.” (s. 146).

sessiz sessiz

“Her zaman öyle bir köşede sessiz sessiz düşünür dururdu.” (s. 185).

sinirli sinirli

“Zeynel’in sinirli sinirli sıkılan yumrukları gevşedi.” (s. 173).

uçsuz bucaksız

“Ömer uçsuz bucaksız uzanan...” (s. 122).

4.2.4. Diğer ikilemeler

ikide bir

“— Hadi yürü sen, yürü sen! diyordu ikide bir:” (s. 76).

ister istemez

“Anası onun bu dediklerine, bu defa da ister istemez inanmak zorunda kaldı.” (s. 84).

kör kütük (s. 278)

“Giden kolcunun hani o kör kütük sarhoş olduğu gün geçen kamyonlardı.” (s. 278).

ne olur ne olmaz

“Yine de ne olur ne olmaz ilk güreşinde başaltına saldı.” (s. 135).

4.3. Kalıp Sözcükler

Kalıp sözcükler, söz varlığı öğelerinden biri olup günlük yaşamda sıkça karşılaşılan kelime ve kelime gruplarından oluşur. Deyimler ve atasözleri gibi, kalıp sözcükler de bir toplumun kültürel yapısını, inanç sistemini ve toplumsal ilişkilerdeki inceliklerini yansıtan dil öğelerindedir. Bu ifadeler, aynı dili konuşan bireylerin ortak yaşam biçimini, geleneksel değerlerini ve iletişim biçimlerini anlamamıza katkı sağlar (Bulut, 2012, s. 1121).

Aksan (2018, s. 92) kalıp sözcükleri, “bir dilin söz varlığı içinde yer alan ve bireylerin ilişkilerini sürdürürken sürekli kullandıkları ifadeler” olarak tanımlamaktadır. Çotuksöken (1994, s. 8) ise kalıp sözcükleri, iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelerek her biri kendi temel anlamını korurken birlikte yeni bir kavram, durum veya eylemi ifade ettiği ve dilde anlam genişlemesine katkı sağlayan söz öbekleri olarak değerlendirmektedir.

Kalıp sözcükler, farklı duygu, düşünce ve durumları aktarmada işlevsel bir rol oynar. Hatır sorma, şaşkınlık, güvensizlik, yanlışlık, dikkat çekme, uğurlama veya nefret gibi durumlarda kullanılan bu ifadeler, bir toplumun kültürel kodlarını yansıtır (Zülfikar, 2015, s. 231). Örneğin, sabah karşılaşıldığında söylenen “günaydın”, yemek sonrası “afiyet olsun”, vedalaşmalarda “güle güle” veya yeni bir konut alındığında “güle güle oturun” gibi ifadeler, toplumun günlük alışkanlıkları ve kültürel değerleriyle bütünleşmiştir (Aksan, 2004, s. 34).

Kalıp sözcükler, çoğunlukla değişmez biçimleriyle kullanılan ve dilin kültürel birikimini, anlatım gücünü ortaya koyan söz öbekleridir. İncelenen eserde, bu yapılar

karakterlerin psikolojik durumlarını, toplumsal ilişkileri ve olay örgüsünü güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu bölümde, Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" adlı eserinde yer alan kalıp sözler tespit edilmiş ve her bir ifade, geçtiği cümle ve sayfa numarasıyla birlikte aşağıya alınmıştır.

4.3.1. Af, özür ve bağışlama bildirenler

affedersiniz

"Affedersiniz, biz biraz geciktik!" (s. 181).

ayıp ettin

"Keresteci gücendi:

Ayıp ettin...

Turhan yumuşattı atağını." (s. 242).

kusura bakmayın

"Kusura bakmayın, ölenin adı neydi?" (s. 58).

4.3.2. Alay, küçümseme ve hafife alma bildirenler

adam mısın!

"Sen de adam mısın be!" (s. 257).

bak sen

"Rezile bak sen!" (s. 75).

eşek başı mı?

"Eşek başı mı?" (s. 27).

iki paralık

"İki paralık bir hiç!" (s. 223).

külâhıma anlat

"Sen onu külâhıma anlat..." (s. 285).

sözüm ona

"— Siz de erkek olacaksınız sözüm ona!" (s. 29).

4.3.3. Beddua, küfür ve kızgınlık bildirenler

hayır görmesinler

“Hayır görmesinler soysuzlar!” (s. 14).

köpek gibi

“Köpek gibi ne dolanıyorsun ardımda!” (s. 94).

paranı da, sana da...

“Paranı da, sana da...” (s. 258).

piç kurusu

“Bu piç kurusunun niyeti ne?” (s. 231).

ülen

“— Ülen Osman, sizde hiç vicdan, hiç hicap kalmadı mı?” (s. 24).

ülen nankör

“Ah ülen nankör, ah ülen!” (s. 43).

4.3.4. Birini, bir şeyi yüceltmek, saygı duymak ve onurlandırmak için kullanılanlar

aferin

“Aferin Hasan’a, diyorlardı.” (s. 136).

bravo

“Yaman adam, nasıl da aklında tutmuş o kadar sözü, bravo vallaha diyorlardı.” (s. 212).

onur vermek

“Bize onur verirsiniz...” (s. 215).

4.3.5. Dinî inanç bildirenler

4.3.5.1. Tevekkül, teslimiyet ve şükür bildirenler

Allah’a şükür

“Eh, Allah’a şükür, dedi, geçinip gidiyoruz...” (s. 228).

çok şükür

“Bizler çok şükür, otuz yıldır ayaktayız...” (s. 206).

şükür

“Kurtuldun şükür!” (s. 69).

4.3.5.2. Allah’a övgü, itaat ve yücelik bildirenler

Allah’ın emri ile

“Görücüler, daha “kısmetse, Allah’ın emri ile...” diye söze başlar başlamaz, açtı ağzını yumdu gözünü!” (s. 103).

4.3.5.3. Allah’tan bereket ve hayır dilemek için kullanılanlar

Allahısmarladık

“Peki, Allahısmarladık...” (s. 218).

Allah bağışlasın

“Allah bağışlasın!.. Ah ah! Asıl zenginlik bunlar işte...” (s. 246).

Allah sana ömür versin

“Allah sana ömür versin...” (s. 59).

Allah rahatlık versin

“Tuvalet dipte” dedi, “Allah rahatlık versin.” (s. 219).

maşallah

“Büyümüş maşallah!..” (s. 175).

talihin ... açık olsun

“ — Talihin bugün de yarın da açık olsun...” (s. 147).

4.3.5.4. Yemin ve dinî tanıklık bildirenler

alimallah

“Alimallah kadınlığımla, gençliğine bakmadan kapının önüne leşini sererim senin.” (s. 75).

hem vallahi de hem billâhi de

“Hem vallahi de hem billâhi de sıçrardı!” (s. 96).

vallaha

“Yaman adam, nasıl da aklında tutmuş o kadar sözü, bravo vallaha diyorlardı.” (s. 212).

vallahi

“Vallahi, ne diyeyim bilmem ki?” dedi. (s. 143).

4.3.6. Dua, iyi niyet, dilek ve temenni bildirenler

afiyet olsun

“Candarmalar kapıya yönelirlerken, Turhan’a ‘Afiyet olsun’ dediler.” (s. 239).

Allah bağışlasın!..

“Allah bağışlasın!.. Ah ah! Asıl zenginlik bunlar işte...” (s. 246).

başın sağ olsun

“Başın sağ olsun!” diyenler Hasan’ın yanına yöresini sardı. (s. 60).

geçmiş olsun

“Geçmiş olsun, ne zaman kurtuldun?” (s. 65).

gözün aydın

“Gözün aydın, bak kim var içeride? diye seslendi.” (s. 203).

iyilik sağlık

“İyilik sağlık!” (s. 65).

uğurlar olsun

“Uğurlar olsun Ağa!” (s. 167).

yolunuz açık

“Hadi, yolunuz açık!” (s. 20).

4.3.7. Emir bildirenler

anlat bakalım

“Anlat bakalım ne oldu?” (s. 91).

az dur hele

“Az dur hele” (s. 63).

bana bak

“— Kız bana bak; o rezili koruyacak koca köyde bir sen mi kaldın?” (s. 81).

bana bakma

“Onun için sen bana bakma, iç!” (s. 250).

bana bırak

“— Sen onu bana bırak dedim ya sana.” (s. 242).

bak hele

“— Bak hele!” (s. 121).

canını sıkma

“Bırak, canını sıkma...” demek zorunda kaldı. (s. 198).

dur yaklaşma

“Dur yaklaşma!..” (s. 69).

dur hele şöyle

“— Dur hele şöyle.” (s. 263).

gel bakalım şöyle

“Gel bakalım şöyle, oturalım, iki lâf atalım karşılıklı...” (s. 233).

hadi, çek git

“Hadi, çek git, durma!” (s. 88).

çekil git

“Çekil git!” (s. 195).

hadi bakalım

“Hadi bakalım, düş önüme de göster!” (s. 167).

hadi yallah

“Hadi, yallah!” (s. 258).

4.3.8. Meydan okuma, tehdit, uyarı ve eleştiri bildirenler**bilmiş ol**

“Hacer senin dengin değil, onu da iyice bilmiş ol!” (s. 76).

bir daha da ... anmasın

“Bir daha da benim adımı anmasın!” (s. 100).

çok ayıp

“Çok ayıp!” (s. 208).

hele ... bir sataşsın, benden görür göreceğini

“Hele ablana bir sataşsın, benden görür göreceğini!” (s. 99).

öyle bil

“Onu öyle bil!” (s. 168).

yola getirmek

“Ben bilirim onu yola getirmesini!” (s. 93).

4.3.9. Onay, kabul ve rahatlama bildirenler

baş üstüne

Aşçı “Baş üstüne beyim” diye... (s. 237).

elbette ya

“Elbette ya!” (s. 92).

dediğin gibi olsun

“Dediğin gibi olsun...” (s. 242).

eyvallah

“— Öyleyse eyvallah!” (s. 260).

evet

“Evet, seni gördüm!” (s. 127).

hah işte

“Hah işte!” (s. 206).

hah şöyle

“— Hah şöyle!” (s. 241).

olur

“İlk dinleyen mırıldandı: — Olur olur...” (s. 58).

oldu işte

“— Ama oldu işte! dedi.” (s. 181).

öyle olsun

“Öyle olsun, dedi.” (s. 214).

tabii

“— Eh, der, tabii yok! Neden?” (s. 198).

4.3.10. Rica, çaresizlik, yalvarma ve yakarma bildirenler

lütfen

“Lütfen oyunumu bozmayın” diye bağırmişti Muhsin Ertuğrul’a. (s. 209).

ne yapayım

“— Ne yapayım?” (s. 179).

bilmem ki

“Bilmem ki ne yapabilirim?” (s. 187).

of anam of

“Of anam of...” (s. 264).

yandım

“— Yandım, yandım! Yetişin, yandım!” (s. 116).

4.3.11. Ünlem bildirenler**ağa**

“Uğurlar olsun Ağa!” (s. 167).

ah be kardeşim

“— Ah be kardeşim, ah, sen benim durumumu bir bilsen.” (s. 251).

ah

“— Ah be kardeşim, ah, sen benim durumumu bir bilsen.” (s. 251).

birader

“Otur be birader.” (s. 249).

çook

“Çook!” (s. 205).

ee

“— Ee, dedi, sen iyi içiciye, masada iyi arkadaşa benziyorsun, hadi göster kendini bakalım...” (s. 240).

eee

“— Eee, anlat hele, Dağlı ne dedi?” (s. 159).

efendi

“— Ha Turhan Efendi, söyle haklı değil miyim?” (s. 240).

eh

“— Eh, bize müsaade...” (s. 63).

ha (s. 81)

“— Ha? Desene, ne arıyor?” (s. 81).

hey

“— Hey, taksi!” (s. 218).

iyi ya

“İyi ya, dediler.” (s. 143).

off

“— Off! diye inledi.” (s. 263).

of

“Of anam of...” (s. 264).

oh

“Oh, dünya bu be!..” (s. 251).

oooo

“— Oooo, dedi, Dağlı ağa da burda!” (s. 161).

sevgili yavrum

“Ağlama benim sevgili yavrum!” (s. 210).

uf

“Uf kız!” (s. 73).

vah vah

“Vah vah!” diyenler... (s. 60).

ya

“Ya Esmâ?” (s. 200).

yaa

“Yaa, diye yineledi, çok güzel!..” (s. 179).

yahu

“Yahu sen ne aksi delikanlısın, otur hele!” (s. 245).

4.3.12. Selamlaşma ve karşılama bildirenler

buyur

“Buyurun, dedi.” (s. 159).

hoş geldin

“Hoş geldin” dedim. (s. 279).

hoş geldiniz

“Aktöre hoş geldiniz dediler.” (s. 205).

hoş bulduk

“Hoş bulduk” dedi, hemen ardından sordu: (s. 279).

merhaba

“Merhaba Abdi! Geçmiş olsun!..” (s. 189).

ne haber?

“Kız ne haber?” (s. 82).

selamünaleyküm

“— Selamünaleyküm, dedi, sustu.” (s. 17).

4.3.13. Sitem ve hayıflanma bildirenler

ah ben ne yaptım

“Ah ben ne yaptım?” (s. 69).

oldu mu

“Oldu mu bu yaptığın?” (s. 282).

reva mı

“Reva mı bu?” (s. 14).

sen bilirsin

“Kadın: — Allah’ım sen bilirsin, başıma gelene bak!” (s. 269).

yazık ki

“Ah, yazık ki çok erken.” (s. 257).

4.3.14. Şaşkınlık ve hayret bildirenler

allah allah

“Bakışları sorgularla dolu, “Allah, Allah!” diye mırıldanarak dudak büktü.” (s. 227).

deme

“Deme! — Durumun kötü...” (s. 266).

4.3.15. Tespit ve saptama bildirenler

Allah bilir

“Orasını Allah bilir. (s. 169).”

4.3.16. Teşekkür ve minnet bildirenler

sağ ol

“— Sağ ol. Ölmüşlerinin canına değsin! (s. 264).”

teşekkür ederim

“— Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim... (s. 219).”

4.3.17. Vedalaşma ve uğurlama bildirenler

müsaade

“Ağabeyi soğuk soğuk yineledi: “Bize müsaade!..” (s. 65).

uğurlar olsun

“Uğurlar olsun Ağa! (s. 167).”

4.3.18. Yetinme, kanaat ve rıza bildirenler

bildiğin gibi

“Öyle olsun, dedi. Bildiğin gibi...” (s. 214).

dediğin gibi olsun

“Dediğin gibi olsun...” (s. 242).

eh işte

“Eh işte, ne yaparsınız!” (s. 179).

kısmet böyleymiş işte

“Kısmet böyleymiş işte!” (s. 105).

nasip değilmiş

“... nasip değilmiş demekle kaldı.” (s. 61).

ne yapalım

“Ne yapalım, fazlası gitmiyor.” (s. 237).

4.3.19. Umursamazlık ve kayıtsızlık bildirenler

her neyse

“Vazo mazo, her neyse!” (s. 279).

neyse

“Neyse!..” (s. 231).

nene lâzım

“Gerisi nene lâzım senin?” (s. 93).

sana ne

“— Sana ne? Turhan şaşaladı.” (s. 248).

4.4. Argo sözlür

Argo, söz varlığı unsurlarından biri olup genellikle toplumun belli bir kesimi tarafından kullanılan, resmî olmayan, kaba, alaycı veya mizahi anlamlar taşıyan ifadelerdir. Argonun oluşumu, farklı dillerin etkileşim hâlinde olduğu bölgelerde veya toplumun kenarında yer alan gezici zanaatkâr çevrelerinde kolaylaşır (Devellioğlu, 1980, s. 14).

Argo, genel dilden türemiş ancak ondan ayrılmış, belirli bir sosyal çevre tarafından kullanılan ve herkes tarafından kolayca anlaşılmayan özel bir dildir. Bu dil türü, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşur ve çoğunlukla kaba, teklifsiz ya da gizliliğe dayalı konuşma biçimlerini içerir (Vardar, 2002, s. 24). Toplum içinde yaygın kullanımı hoş karşılanmaz; genellikle belirli sosyal grupların, özellikle eğitimsiz ya da eğitim seviyesi düşük toplum tabakalarının tercih ettiği kelime ve deyimlerden oluşur. Argo, Fransızca “argot” ve İngilizce “slang” terimleriyle karşılanmakta olup resmî dil dışında gelişmiş ve sınırlı alanlarda kullanılan özel bir söz varlığı türüdür (Sezgin, 2013, s. 8).

Her toplumda ve her dilde argo kullanımına rastlanır. Belirli bir grubun kendine özgü iletişim biçimi geliştirmesiyle ortaya çıkan argo, sosyal grupların kendilerini ifade etme ve anlaşılabilirliklerini sınırlandırma eğilimleri sonucu oluşur (Aksan, 2007, s. 38). Demir (2018, s. 145), argonun küfür olarak algılanmaması gerektiğini, belli bir grup veya topluluk tarafından kullanılan özel bir dil olduğunu belirtmiştir.

Argo, genel dilden farklı olarak söz dizimi, ses bilgisi, yapı bilgisi ve anlam özellikleri bakımından özgün bir dil biçimidir (Aktunç, 2002, s. 10).

“Susuz Yaz” adlı eserde yer alan kalıp sözler aşağıda sunulmuştur. Her bir kalıp söz, geçtiği cümle ve sayfa numarasıyla birlikte değerlendirilmiştir.

ayı

“Kaba, haşin kimse; küfür yerine kullanılan argo söz.” (Devellioğlu, 1980, s. 191).

“Kazandığın yetmedi mi ayı?” (s. 285).

azgın (cinsel açıdan)

“Doyumsuzluk.” (Aktunç, 1998, s. 331).

“Hani öyle azgın, durmadan sağına soluna tos vuran, boynuz atan tekeler vardır, öyleydi bu it.” (s. 184).

bodur (kimse)

“Bızdık.” (Aktunç, 1998, s. 333).

“*Aşılıklarda canı çıkasınca bodur!*” (s. 69).

bok

“Iskata.” (Devellioğlu, 1980, s. 168).

“*Çıkmayıp da ne bok yiyecek?*” (s. 159).

canını cehenneme göndermek (veya yollamak)

“Defolup gitmesini istemek; beddua anlamı taşıyan argo ifade.” (Aktunç, 1998, s.152).

“*İndirdim başına demiri canını cehenneme gönderdim çingenenin!*” (s. 190).

cenabet

“Cünüp.” (GTS).

“*Rezil cenabet!*” (s. 75).

cadı

“Kötülük yaparak başkalarına zarar veren kadın.” (GTS).

“*A kart cadı, ha?*” (s. 117).

çingene

“Başka, Todi.” (Devellioğlu, 1980, s. 171).

“*İndirdim başına demiri, canını cehenneme gönderdim çingenenin!*” (s. 190).

dayı

“Kendisine dayanılan kimse, koruyucu. 2. Polis, jandarma.” (Devellioğlu, 1980, s. 74).

“*Veli dayılar geldi!.. diye seslendi.*” (s. 16).

deyyus

“Kadının iffetsizliğine göz yuman kimse.” (Aktunç, 1998, s. 185).

“*Parası kokar bu deyyusların.*” (s. 160).

domuz

“Küfür ve hakaret içeren kaba söz.” (Devellioğlu, 1980, s. 171).

“*Ben bilirim söylenmiştir domuz.*” (s. 160).

döl

“Bir kişiyi aşağılamak veya kınamak için kullanılan söz.” (Devellioğlu, 1980, s. 178).

“*A domuzun dölü!*” (s. 74).

duman

“Kötü, perişan.” (Aktunç, 1998, s. 99).

“*Senin işin duman desene...*” (s. 250).

duman attırmak

“Hakkından gelmek, kötü bir duruma sokmak, yıldırmaq.” (Aktunç, 1998, s. 78).
“*Karşısına çıkacak her deveye duman attırır alimallah...*” (s. 143).

dürzü

“Ağır hakaret içeren bir sövgü sözü.” (GTS).
“*Utanmadan birde gülüyor musun lan dürzü?*” (s. 75).

elinin körü

“Beceriksiz işini düzgün yapamayan kimse.” (Devellioğlu, 1980, s. 201).
“*Yine ne elinin körünü arıyor?*” (s. 80).

enayi

“Aptal, bon, kolay aldatılabilen (kimse).” (Aktunç, 1998, s. 107).
“*Kız kısmı taya benzer enayi, dedi.*” (s. 93).

fiyaka

“Kabadayılık, gösteriş.” (Devellioğlu, 1980, s. 85).
“— *Görseniz, ağabey, öyle fiyakacı, öyle kavgacıydı ki!*” (s. 183).

gâvur

“Kasap.” (Aktunç, 1998, s. 123).
“*Ah gâvur bodur diye! mırıldandı.*” (s. 49).

gavurun piçi

“Küçümsemek ve aşağılamak için kullanılan söz.” (Devellioğlu, 1980, s. 85).
“*Ah, gâvurun piçi, ah!...*” (s. 192).

göt

“Alt taraf, dip.” (GTS).
“*Onun kahveye çıktığı, götünün iskemle gördüğü mü var?*” (s. 284).

hallenmek

“Duygusal ya da cinsel ilgi duymaya başlamak.” (Devellioğlu, 1980, s. 142).
“*Bahar a kötü gözle bakar, hallenirsen...*” (s. 64).

hava almak

“Kovulmak, yüz vermemek; muvaffak olamamak.” (Devellioğlu, 1980, s. 94).
“*Sen de hava alırsın.*” diyecekti. (s. 248).

hergele

“Terbiyesiz, görgüsüz.” (Devellioğlu, 1980, s. 141).
“*Nesi varsa aldım hergelenin.*” (s. 160).

hovarda

“Pırpır.” (Aktunç, 1998, s. 351).

“... sonra da hovardasıyla basıp gitti.” (s. 184).

ibne

“[bk. me’bun].” (Devellioğlu, 1980, s. 177).

“*Bana ibne deme!*” (s. 186).

it

“Aşağılık niyetlerle yaltaklanan veya davranışları kötü olan kimse için kullanılan bir sövgü sözü.” (GTS).

“*Burnunun ucunu görmüyor it! dedi.*” (s. 99).

enik

“Kedi, köpek vb. çok memeli hayvanların yavrusu.” (GTS).

“*İt enikleri!*” (s. 14).

jigolo

“Bir kadınla parası için düşüp kalkan, cinsel ilişkiye giren erkek.” (Aktunç, 1998, s. 159).

“*Çok geçmeden eşcinsel bir oyuncuya aksi yolda hizmet etmiş, daha da geliştiği yıllarda geçkin bir kantocuya jigololuk etmişti uzun yıllar.*” (s. 221).

kahpe

“Dönek.” (Aktunç, 1998, s. 163).

“*Aşılıklarda kahpe!*” (s. 69).

kaltak

“Hoş karşılanmayan davranış sergileyen kadın.” (GTS).

“*Desene kaltak, cevap versene!*” (s. 195).

kancık

“Kahpe mizaçlı erkek.” (Devellioğlu, 1980, 102).

“*Kabadayılık, kancıklık kadar çirkin, ayıp bir davranış olarak yer etmişti görgülerinde.*” (s. 133).

karı

“Kadın.” (GTS).

“— *Şöyle rahat rahat sarılacak kısır bir karı düşürebilsem elime...*” (s. 247).

karı kılıklı

“Hâl ve hareketleri kadın özellikleri taşıyan (erkek).” (GTS).

“*Karı kılıklı kahpe!*” (s. 74).

kart

“Yaşlı.” (Devellioğlu, 1980, s. 180).

“— *Ah ülen gâvur! Ah ülen kart teke!*” (s. 171).

kerata

“Karısı, ilgili olduğu kadın tarafından aldatılan erkek, boynuzlu.” (Aktunç, 1998, s. 178).

“*Turhan’ın bardağına takıldı bakışları. ‘Tutmuyor keratayı’ diye geçirdi aklından.*” (s. 252).

kerhane

“Genelev.” (Aktunç, 1998, s. 356).

“*Kerhane mi?*” (s. 270).

kıç

“Tiz, Toto.” (Devellioğlu, 1980, s. 180).

“*Kıçın sıkıyorsa var desene!*” (s. 74).

köpek soyu

“Soysuz ve alçak anlamlarına kullanan söz.” (GTS).

“*Köpek soyu köpekler! Açın!*” (s. 116).

küfür etmek

“Bayramlık ağzını açmak, kalayı basmak, kalaylamak, kantarı atmak, kayarlamak, okumak, perdahlamak.” (Aktunç, 1998, s. 182).

“*Açık saçık küfürler etmişsin...*” (s. 273).

lan

“Ulan.” (GTS).

“*Dersem ne olur lan?*” (s. 186).

moruk

“Yaşlı kimse, ihtiyar.” (Aktunç, 1998, s. 221).

“*Ne dedi moruk?*” (s. 158).

nah

“İşte.” (GTS).

“— *Nah bendeki akıl!*” (s. 90).

namussuz

“Kaltaban.” (GTS).

“*Oyun ediyor bana namussuz!*” (s. 89).

orospu

“Fahişe.” (Aktunç, 1998, s. 362).

“*Kızcağının ne orospuluğu kaldı, ne entarisinin altında sayılıp dökülmedik benleri...*”
(s. 270).

piç [çocuk]

“Cumartesi çocuğu, Çulgerme, Fır, Gündüzleme, Kapı aralığı, Misafir tohumu.”
(Devellioğlu, 1980, s. 185).

“*Bu piç kurusunun niyeti ne?*” (s. 231).

postalamak (birisini)

“Herhangi bir nedenle göndermeyi sağlamak.” (Aktunç, 1998, s. 248).

“*Hasan, ertesi hafta Osman’a Denizli Cezaevi’nde adresine on lira postaladı.*” (s. 56).

sersem

“Abeci.” (Devellioğlu, 1980, s. 186).

“— *Hadi ulan, sen ne anlarsın bu işlerden? Sersem!*” (s. 91).

uçkur

“Cinsel duygu veya ilişki.” (GTS).

“*İki yıl önce, bir gece, Veli’nin Fatma’yı, damlarının gerisindeki kesik içinde, Şerif ile yakaladığı, Şerif Ali’nin külotunun yakaları, uçkurları elinde zor toplanıp kaçtığı, ardından Veli’nin karısını çürütünceye kadar dövdüğü bilinirdi.*” (s. 75).

ulan

“Öfke, şaşkınlık ve nefret anlatan bir seslenme sözü; lan, ülen.” (GTS).

“— *Hadi ulan, sen ne anlarsın bu işlerden?*” (s. 91).

ülen

“Ulan.” (Aktunç, 1998, s. 301).

“— *Ülen Dağlı, sen iyice cimrileştin! Neydin ülen!*” (s. 168).

velet

“Küçük çocuk.” (Devellioğlu, 1980, s. 155).

“*Canına yandığının veletleri, seyir mi var?*” (s. 28).

yosma

“Şen güzel genç kadın.” (GTS).

“*Eli bayraklı yosma!*” (s. 195).

züppe

“Abuzettinbey, Carrom, Charlston [marka], Didon ; Magazin çocuğu, [kadın] Tango.”
(Devellioğlu, 1980, s. 192).

“— İt! dedi, dişleri arasından. Züppe!” (s. 220).

4.5. Terimler

Terimler, belirli bir sanat, spor veya meslek alanına özgü anlam veya kavramları karşılayan sözcüklerdir. Söz varlığını oluşturan temel ögeler arasında yer alan terimler, dilin bilim, sanat, spor ve zanaat gibi çeşitli alanlarında özel anlamlar taşıyan kelimeler olarak kullanılır. Bu sözcükler, ilgili alanlardaki kavramları tanımlamak ve bu kavramlar aracılığıyla etkili bir iletişim sağlamak amacıyla işlev görür. Aksan’a (2015, s. 43) göre, hemen her dilde fizik, matematik, felsefe, sosyoloji gibi bilim dallarından başlayarak sahne sanatları, mimarlık, kuyumculuk, marangozluk gibi daha uygulamalı alanlara kadar uzanan geniş bir terim ağı bulunmaktadır. Atom, molekül, alüminyum, bakteri gibi sözcükler nasıl bilimsel birer terim olarak değerlendiriliyorsa dişçilik alanında kullanılan dolgu, köprü; müzikteki soprano, alto ya da marangozlukta karşılaşılan diş gibi sözcükler de kendi bağlamlarında teknik anlamlar taşıyan terimlerdir. Bu sözcükler, yalnızca ilgili alandaki bireyler arasında iletişimi kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda bir milletin bilgi birikimi ve kültürel zenginliğinin de göstergesi niteliğindedir. Dolayısıyla terimler, söz varlığı içinde özel bir yere sahip olup bir toplumun bilimsel ve kültürel gelişimini yansıtan dilsel araçlar olarak kabul edilir.

“Susuz Yaz” adlı eserde geçen terimler, ilgili sayfalarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

4.5.1. Askerlik terimleri

başçavuş

“Yeniçeri örgütünde 5. bölüğün komutanı, aynı zamanda tüm yeniçeri ocağının çavuşu.” (TTS, 1974).

“Başçavuş gelmiş.” (s. 196).

general

“Kara ve hava kuvvetlerinde albaylıktan sonra gelen ve mareşalliğe kadar olan yüksek rütbeli subaylara verilen genel ad.” (GTS).

“Yalıkahveler’in girişinde şehit iki generalin anısına dikilen anıtın önünde birden yavaşlayarak küçük köprüyü aştı, Hasan’ın kahvesi önünde durdu.” (s. 59).

jandarma

“Silahlı askeri kuvvet.” (GTS).

“*Jandarmaların ardından Bahar da duruşma salonuna girdi.*” (s. 49).

karakol

“Güvenlik kuvvetlerinin yerleşmiş buldukları konut.” (TTS, 1974).

“*Karakolda işin doğrusu anlaşılır...*” (s. 59).

kolcu

“muhafız.” (GTS).

“*Zayıf köylü biraz şaşkın: — Kolcu mu? dedi.*” (s. 229).

komutan

“Bir asker topluluğunun başı; kumandan, bey, mir.” (GTS).

“*Komutan, ruhsat belgesinde yazılı kayıtların, el konulan çifte ile uygun düştüğünü söyleyince savcı Hasan'ın sorgusunu yeter gördü.*” (s. 38).

mavzer

“Atış hızı dakikada ortalama altı mermi olan ve orduda kullanılan bir tüfek tipi.” (GTS).

“*Koşup çifteni, mavzerini alsana!*” (s. 117).

üniforma

“Silahlı kuvvetlerin resmî giysisi.” (GTS).

“*Sen bir onun bir ötekinin yakasına yapıştın, üniformalarının düğmeleri elinde kaldı.*” (s. 271).

4.5.2. Botanik terimleri

badem

“Gülğiller familyasından, 4-8 m yükseklikte, pembe ya da beyaz çiçekli, meyveleri tazeyken çağla olarak, olgunken kuruyemiş olarak yenen, tohumlarından yağ elde edilen, dikensiz ağaçlar.” (BTS, 1998).

“*Ovanın kuzeyinde birkaç parça bağ ile bağlarının yakınlarında serpilmiş üç beş badem, ceviz ağacı vardı yeşil olarak.*” (s. 15).

çalı

“Toprak üstü gövdelerinde sekonder kalınlaşmanın ve odunlaşmanın olduğu, boyları 1-3 m kadar olan, çok yıllık bitkiler.” (BTS, 1998).

“*Her kımıldanan çalının dibine ateş ettiler.*” (s. 35).

çınar

“Süs bitkisi olarak her tarafta yetiştirilen, büyük, gösterişli ağaçlar.” (BTS, 1998).

“Çınar ağacının altında, anıtın önünde çekilmiş bir fotoğrafındaki gibi.” (s. 123).

çitlembik

“Karaağaçgiller (Ulmaceae) familyasına ait bazı yörelerde meyveleri yenen, yaprak dökken Celtis cinsi ağaççıklara verilen genel ad.” (BTS, 1998).

“O dönemde kasabanın bağlar, asmalar, incirlikler, çınarlar, çitlembikler...” (s. 125).

kavak

“Söğütgiller (Salicaceae) familyasından, yaprakları almaşlı dizilişli ve yapraklarını dökken, bazı türlerinin kerestesi için kültürü yapılan bir cins.” (BTS, 1998).

“Tekebaşı’ndan havuza doğru uzayan bir kavak çizgisi...” (s. 7).

kök

“Bitkinin toprak altında gelişen, topraktaki tuzları ve suyu emen, bitkiyi toprağa bağlayan, karbohidratları depo eden, hormon sentezleyen ve yer çekimi doğrultusunda büyüyen yapısı.” (BTS, 1998).

“Bele kadar kazıp köklerini temizlediler.” (s. 12).

nar

“Nargiller familyasından, meyvesi için kültürü yapılan, yan ağaçsı, kırmızı çiçekli bir bitki.” (BTS, 1998).

“... asma, nar kümelerine ulaşır.” (s. 7).

ot

“Toprak üstü gövdeleri genelde yeşil renkli olan ve ikincil kalınlaşmanın olmadığı bitkiler.” (BTS, 1998).

“... varıncaya kadar kurur, ot tutar.” (s. 8).

sebze

“Çürümeye bırakıldıklarında mantar oluşturan, genellikle yeşil renkli, pişirilerek ya da pişirilmeden yenen, bitkinin kök, gövde, yaprak, çiçek ve meyve gibi organlarına verilen genel ad.” (BTS, 1998).

“Fidanları, sebzeleri hep yeşilinden...” (s. 26).

4.5.3. Coğrafi terimler

ada

“Deniz ve göllerde, her yanından sularla çevrili kara parçası.” (CTS, 1980).

“Köylerden ne kadar cılız, işe yaramaz at eşek varsa topluyor, götürüp adaya salıyordu.” (s. 235).

batı

“Herhangi bir yerde, güneşin 21 Mart ve 23 Eylülde battığı yön.” (CTS, 1980).

“Tekebaşı’ndan, kuzeyde Ayrandere’ye, batıda...” (s. 31).

bayır

“Halk dilinde az çok eğimli yüzeyler için kullanılan ve coğrafyada ‘yamaç’, ‘aklan’ gibi terimlerin karşılığı olan sözcük.” (CTS, 1980).

“Tepeye vardıktan sonra, yol tepenin gerisine, bayır aşağı iner...” (s. 166).

boğaz

“Dağlık yörelerde komşu iki koyağı birbirine bağlayan ya da genç koyakların kimi kesimlerinde görülen çok dar, dik ve kayalık yamaçlı geçitler, bk. boyun.” (CTS, 1980).

“Bahçelerinin gerisinde boğaz, sahipsiz göz alabildiğine uzanıyordu.” (s. 12).

çakıl

“Başta akarsular ve dalgalar olmak üzere dışgüçlerle anakayadan kopartılan, sürüklenmeleri sırasında çeşitli biçimler alan ve daha çok koyak tabanlarıyla kıyılarda görülen az çok iri kayaç parçası.” (CTS, 1980).

“Dalgaların yayıldıkları kumların, çakılların...” (s. 198).

dağ

“Yerkabuğunun çıkıntılı, yüksek; eğimli yamaçlarıyla çevresine egemen ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümlerine verilen ad.” (CTS, 1980).

“Dağda, ağılda davarların başında.” (s. 104).

dere

“Boyu, beslenme teknesi ve aşırı taşkın dışında taşıdığı su niceliği ile en küçük akarsu.” (CTS, 1980).

“Dereye inen küçük ördek...” (s. 8, 29).

doğu

“Herhangi bir yerde gün-gece eşitliği günlerinde güneşin çevrende doğduğu yön. bk. anayönler.” (CTS, 1980).

“Doğuda dağlar ağarıyordu.” (s. 115).

harita

“Yeryüzünün ya da bir parçasının, belli bir ölçeğe göre küçültülüp kuşbakışı görünüşüyle bir düzlem üzerine geçirilmesi.” (CTS, 1980).

“Haritalarda adı yazılmayan o...” (s. 129).

havuz

“Su giriş ve çıkışı kontrol altında olan, suyu istenilen düzeyde ayarlanabilen, gerektiğinde tamamen kurutulabilen, balık üretimi amacıyla kullanılan, kullanım amacı ve yapım biçimine göre değişik biçimleri olan, doğal ve yapay yapı.” (SÜST, 2007).

“Havuzun suyuna baktılar.” (s. 16).

imbat

“Yazın, gündüz denizden karaya doğru esen mevsim rüzgârı; deniz yeli.” (GTS).

“İkinci üstüdür, imbata uymuştur, çırpınır, kabarır, köpüklerini kıyadaki çakılların, kırmızı toprağın üstünde yayar durur.” (s. 197).

kaya

“Kayaç.” (CTS, 1980).

“Her alının dibini, her kayanın kovuğunu araçtır, araçtır, koyağın çay yatağına kadar indiler, oradan karşı yakasına sardılar, ağıllara doğru ilerlediler.” (s. 119).

kıyı

“Karanın deniz boyunca uzanan bölümü.” (CTS, 1980).

“Şoseden kıyı kıyı Balçova’ya giderlermiş.” (s. 193).

körfez

“Denizlerin türlü biçimlerde karalar içine sokulmuş kolu.” (CTS, 1980).

“Şose, körfezin batısındaki büyük, zengin yarımadanın ilçelerini İzmir’e bağlayan tek yoldu.” (s. 54).

köprü

“Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı.” (GTS).

“Böyle böyle Yanıkköy köprüsünü geçmişler...” (s. 195).

köy

“Belli bir adı, okul, cami, muhtarlık vb. toplumsal ve dinsel kuruluşları, komşu köyden ayrıldığı sınırları, tarla, otlak ve korusu bulunan, halkının yaşamı aşağı yukarı tümüyle toprağa bağlı olan yerleşim biçimi.” (CTS, 1980).

“Üstünde yetmiş lirası, köyde yeni evlenen bir arkadaşı ile karısının nüfus cüzdanları vardı.” (s. 113).

kum

“Çimentolanmamış, apı en çok 1 mm. olan taş parçacıkları ya da mineral taneleri.” (CTS, 1980).

“Dalgaların yayıldıkları kumların, çakılların, ötesinde geçeceğimiz yol, sonra çepeçevre fundalıklar, karmakarışık bir ağaç, çalı kümesi...” (s. 198).

kuzey

“Gözerimi düzleminde doğu- batı doğrultusuna dik, Kutup Yıldızı’nın bulunduğu yandaki yön, sol eli doğuya, sağ eli batıya uzanmış bir insanın arka yönü.” (GBTS, 1969).

“Tekebaşı’ndan, kuzeyde Ayrandere’ye...” (s. 31).

orman

“Ağaçların sık ya da seyrek, ancak kesintisiz bir örtü oluşturduğu alan.” (CTS, 1980).

“Söylentiye göre kesim izni çıkmıştı ormanın.” (s. 235).

ova

“Düz ya da azıcık eğimli, az çok kalın taşınmış toprak ve lığlarla örtülü, akarsularla parçalanmamış, daha yüksek yer biçimleriyle çevrelenmiş ve oluşum kökenleriyle ayrımlı türleri bulunan ana yer biçimlerinden biri.” (CTS, 1980).

“Gün doğarken, ova halkı...” (s. 35).

şimşek

“Fırtına sırasında, bulutlar arasında elektrik boşalmaları nedeniyle oluşan ve gök gürlemesiyle beliren çakım.” (CTS, 1980).

“Uzakta bir şimşek çaktı.” (s. 231).

tepe

“Bağıl yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimine verilen ad.” (CTS, 1980).

“Silâh sesi, tepelere çarptı.” (s. 34).

toprak

“Başka yerlerden taşınıp biriktirilen ya da yerli kayaların fiziksel, kimyasal ve dirimsel yollarla dağılıp çözülmeleriyle oluşan, türleri, kalınlığı, sürekliliği ve tarım bakımından değerleriyle ayrımlı yüzeysel örtü.” (CTS, 1980).

“Kına gibi derler o taraflarda iyi işlenmiş topraklara.” (s. 283).

yağış

“Havadaki su buğusunun yoğunlaşma sonunda sıvı ya da katı durumda yere düşmesi, bk. yağmur, kar, dolu.” (CTS, 1980).

“Bu dediklerimiz de ancak yağışlar...” (s. 8).

yağmur

“İklim olayının en önemli etkenlerinden biri; havayuvarındaki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı.” (CTS, 1980).

“*Komşularını düşman etmektense, yağmurlar...*” (s. 27).

4.5.4. Denizcilik terimleri

balıkçı

“Yıl boyunca veya avlama sezonu süresince su ürünleri üretimi ve avcılığıyla uğraşan, bu işi meslek olarak seçen kişi, ticari amaçla deniz ve iç sularda su ürünleri istihsal eden kaptan, balıkçı reisi, balıkçı ve tayfa gibi gerçek kişilerle tüzel kişileri, bunların ortak ve çalışanlarıyla su ürünleri yetiştiricileri.” (SÜTS, 2007).

“*Öbür masalarda karnını doyuran iki balıkçı ile bir ırgat vardı.*” (s. 260).

dalga

“Geniş su yüzeylerinde rüzgârla oluşan, sırt ve çukur bölümleriyle durgun su yüzünü pürüzlendirip bir salınım devinimiyle birbirini kovuşturarak ilerleyen dizilerden her biri.” (CTS, 1980).

“*Dalgaların yayıldıkları kumların, çakılların, ötesinde geçeceğimiz yol...*” (s. 198).

deniz

“Yerkabuğunun çukur kesimlerini dolduran, bağlı olduğu anadenize göre daha az derin, karasal sahanlıkların daha yaygın ve karaların etkisine çokça açık tuzlu su alanları.” (CTS, 1980).

“*İzmir Körfezi'nin boş bir kıyısında, anılarım arasında küçük bir deniz parçası vardır.*” (s. 197).

iskele

“Deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış denize doğru uzanan yer.” (SÜTS, 2007).

“*Sonra, aşağıda, koyun dibinde boş bir iskeleyi işaret eder:*” (s. 198).

kaptan

“Gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli.” (GTS).

“*Kaptan dün gece neredeydi?*” (s. 269).

kayık

“Çeşitli boy ve biçimlerde, kürek, yelken veya motorla hareket eden balık avlamak için veya belirli ağılıkta yük taşımak için kullanılan güvertesiz küçük tekne.” (SÜTS, 2007).

“İsmail geçer küreğe, Esmâ kayığın gerisine, Koy’un ortasına doğru açılırlar.” (s. 199).

liman

“Gemilerin yolcu indirip-bindirme, yükleme-boşaltma, bağlama ve beklmelerine elverişli yeterli su derinliğine sahip, teknik ve sosyal altyapı tesisleri, yönetim, destek, bakım-onarım ve depolama birimleri bulunan doğal veya yapay olarak rüzgâr ve deniz tesirlerinden korunmuş kıyı yapıları.” (SÜTS, 2007).

“— Bu nasıl liman derim, Halil’e.” (s. 198).

4.5.5. Dil ve edebiyat terimleri

ağıt

“Bir ölünün, gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini; arkada bıraktıklarının acılarını ya da büyük yıkımlarının acıklı etkilerini dile getiren halk şiir türü.” (YTS, 1974).

“Gülsüm ’ün anacığı, ağıt yakıyor.” (s. 191).

belge

“Bir olgunun, bir olayın, bir savın doğruluğunu gösteren tanık değerindeki yazı, yazıt, söz, nesne, yapıt.” (YTS, 1974).

“Komutan, ruhsat belgesinde yazılı kayıtların, el konulan çifte ile uygun düştüğünü söyleyince savcı Hasan ’ın sorgusunu yeter gördü.” (s. 38).

dergi

“Belli sürelerde çıkan; düşünceleri, anlayışları birbirine yakın aydınların siyasî, bilim, sanat, oyun gibi türlü alanlarda yazılarını toplayan yayım aracı.” (YTS, 1974).

“Bütün ömründe bir kez olsun, bir gazetede ya da bir dergide böyle bir konuşma yapan çıkmamıştı onunla.” (s. 220).

güldürü

“Komedyâ.” (YTS, 1974).

“Programlarına şarkılarla başlarlar, ardından kadınlar bir iki oyun oynar, sonunda bir arada rol aldıkları kısa bir güldürüyle kaparlardı geceyi.” (s. 205).

dilekçe

“Bir işin yapılması, bir dileğin yerine getirilmesi için, kişilerin devlet dairelerine sundukları durum bildiren ve bir istek belirten yazı.” (YTS, 1974).

“... dilekçede istenilen şeyi verdi.” (s. 23).

dram

“Trajedi ile komedi arasında karma bir sahne eseri.” (ESSTS, 1948).

“— *Şehir tiyatrosunda dram bölümünde sanata başlamıştım.*” (s. 215).

gazete

“Genellikle günlük, kimi zaman haftalık ya da haftada birkaç kez olmak üzere yayımlanan, güncel haber ve bilgileri veren süreli yayın.” (KBTS, 1974).

“*Bütün ömründe bir kez olsun, bir gazetede ya da bir dergide böyle bir konuşma yapan çıkmamıştı onunla.*” (s. 220).

hikâye

“Hikâye birleşik kipi.” (GRTS, 2003).

“*Bu hikâye doğru mudur?*” (s. 201).

mektup

“Kişiler, kurumlar, kuruluşlar ve örgütler arasındaki bildirişim yazılarına verilen ad.” (YTS, 1974).

“*Eylül sonlarına doğru Hasan, Osman’ın cezaevinden yazdırıp yolladığı bir mektup aldı.*” (s. 54).

4.5.6. Dinî-mitolojik terimler

abdest

“İslam dinine göre namaz kılmak, Kur’an okumak, Kâbe’yi tavaf etmek gibi ibadetleri yerine getirebilmek için niyet ederek el, ağız, burun, yüz, kol ve ayakları yıkamak; baş, kulaklar ve boynun iki yanını mesh etmek yoluyla arınma.” (GTS).

“*Çömelip abdest aldı.*” (s. 170).

Allah

“Semavi dinlere göre kâinatı ve kâinattaki her şeyi yaratan ve idare eden tek yüce varlık; Çalap, Tanrı, Yaradan, Oğan, Cenabıallah, Cenabıhak, Hak, Halik, Hu, Hüda, İlah, Mevla, Rab.” (GTS).

“*Geçmiş olsun, Allah başka kaza belâdan korusun!*” (s. 67).

Azrail

“Allah tarafından insanların canını almakla görevlendirilen melek; alıcı, can alıcı.” (GTS).

“*Azrail insanı, nerede canını alacaksa oraya çeker...*” (s. 60).

cehennem

“Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer; tamu.” (GTS).

“*Senin yüzüne bakmak ada mı günaha sokar, cehennemlik eder be!*” (s. 258).

dua

“Tek kişinin ya da din adamlarınca yönetilen tapınmaya, kutsamaya ve dinsel törene katılan kişilerin; yüce varlıkların, doğüstü güçlerin yardım ve acımalarını sağlamaları, onları yumuşatmaları için seslenişleri, yakarışları.” (BBTS, 1973).

“*Dış mahallelere kadar görünür, kadın erkek bütün kasabalıların hayır dualarını alırdı.*” (s. 131).

günah

“Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış.” (GTS).

“— *Günah benden gitti...*” (s. 252).

hayır duasını almak

“Kendisi için iyi dilekte bulunulmak.” (GTS).

“*Dış mahallelere kadar görünür, kadın erkek bütün kasabalıların hayır dualarını alırdı.*” (s. 131).

kible

“Bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe’nin bulunduğu yön.” (GTS).

“*Çoraplarını, yemenilerini giyip, yüzü kibleye, Seferihisar şosesinin karşı tepelerden ilk çıktığı yere dönük, namaza durdu.*” (s. 170).

melek

“Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan yaratıldığına inanılan manevi varlık; ferişte.” (GTS).

“*Tam o sırada yetişmeseydim, çoktan göklerde kendin gibi günahsız meleklerin arasında olacaktın şimdi...*” (s. 210)

namaz

“İslam’ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet; salat.” (GTS).

“*Çoraplarını, yemenilerini giyip, yüzü kibleye, Seferihisar şosesinin karşı tepelerden ilk çıktığı yere dönük, namaza durdu.*” (s. 170).

şeytan

“Hz. Âdem’e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah’ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin; iblis.” (GTS).

“Kalk, diyordu içinden şeytan, kapısını omuzla!” (s. 57).

Tanrı

“1. Çoktanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri.” (TTS, 1974).

“2. Dinsel inançta: Doğaüstü ve olağanüstü nitelikleri, güçleri olan yetkin bir öz olarak en yüksek varlık.” (FTS, 1975).

“Eski dönemlerde, Güney İranlılar, Mezopotamyalılar, Mısırluların taşlara mermerlere işledikleri aslanlar, apis öküzleri, iri kartallar gibi bir güç kuvvet tanrısıydı Tülü.” (s. 128).

4.5.7. Eğitim terimleri

öğretmen

“Resmî ya da özel bir eğitim kurumunda çocukların, gençlerin ya da yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantıları kazanmalarına kılavuzluk etmek ve yön vermekle görevlendirilmiş kimse.” (ETS, 1974).

“Üç yıl önce öğretmeni dinleyip enstitü mektebine gönderiverseydik, kurtulacaktı dağları beklemekten.” (s. 105).

4.5.8. Ekonomi ve ticaret terimleri

banka

“İşlevlerine göre merkez bankası, kalkınma ve yatırım bankası ve ticari banka; sermaye yapısına göre ise kamu bankası, özel banka ve yabancı banka biçiminde sınıflandırılan finansal aracı kurum.” (İTS, 2004).

“Bankayı teftişe geldiler.” (s. 213).

esnaf

“Kendi emeği ve sermayesini kullanan, yanında az sayıda işçi çalıştıran, küçük sermaye ve zanaat sahibi.” (İTS, 2004).

“O yıllarda kasabada esnaftan kimin dükkânına girseniz gözünüze ilk ilişen Tülü'nün bir fotoğrafı olurdu.” (s. 123).

haraç

“Bir yerden, bir kimseden zor kullanarak alınan para.” (İTS, 2004).

“Yarım saate varmadan Hüseyin'in müşterileri, Muharrem'in bu kez kendisinden haraç aldığı köye yayarlardı.” (s. 158).

hazine

“Devlet gelirlerinin toplandığı ve giderlerinin yapıldığı kurum.” (İTS, 2004).

“İzmir Körfezi’ndeki boş adalardan birini hazineden kiralamış gibi gösteriyordu kendini.” (s. 235).

ırgat

“Tarım veya inşaat işçisi.” (İTS, 2004).

“Öbür masalarda karnını doyuran iki balıkçı ile bir ırgat vardı.” (s. 260).

kira

“Belirli bir nesnenin bilinen bir süre için gerçek ve tüzel kişiye verilmesi karşılığı alınan para.” (İTS, 2004).

“İzmir Körfezi’ndeki boş adalardan birini hazineden kiralamış gibi gösteriyordu kendini.” (s. 235).

kuruş

“Bir Türk Lirasının yüzde biri değerindeki para.” (İTS, 2004).

“Mahpuslar beş on kuruş topladılar.” (s. 67).

lira

“Lübnan, Libya, Mısır, Suriye, Ürdün ve Türkiye’de kullanılan ulusal para birimi.” (İTS, 2004).

“... adresine on lira postaladı.” (s. 56).

makbuz

“Alındı.” (İTS, 2004).

“... makbuzları, iki üç parça tapusu duruyordu.” (s. 156).

mal

“İnsan gereksinimlerini doğrudan veya dolaylı olarak karşılama özelliğine sahip her türlü nesne.” (İTS, 2004).

“Mal ikisinin malı...” (s. 43).

müşteri

“Mal veya hizmetler için ödeme yapan kişi.” (İTS, 2004).

“— Her müşteri sizin gibi olsa iş kolay, diye sürdürdü.” (s. 240).

para

“Bir ekonomide genel kabul gören, değişim aracı, değer koruma aracı ve hesap birimi işlevlerine sahip varlık.” (İTS, 2004).

“Paranız varsa avukat tutun.” (s. 42).

tapu

“Bir taşınmazın üstündeki mülkiyet hakkını gösteren belge.” (İTS, 2004).
“*Tarafların tapuları, geldikleri de...*” (s. 23).

4.5.9. Felsefe terimleri

mantık

“Doğru düşünme sanatı ve bilimi.” (FTS, 1975)
“*Köylülerin mantığına uygun konuşmayı doğru buldu.*” (s. 22).

4.5.10. Fizik ve doğa olayları terimleri

akşam

“Gün batması ile tam karanlık olması arasındaki zaman.” (GBTS, 1969).
... *akşamları ağız yüksekliğine ulaşamaz.* (s. 8).

ay

“Yer’in uydusu olan gökcismi.” (GBTS, 1969).
“*Ayın şavkı arttıkça, yıldız soldu, derken silindi, görünmez oldu!*” (s. 111).

gece

“Gün kararmasından gün ağarmasına dek geçen zaman aralığı.” (GBTS, 1969).
“*O gece ağası uyandırınca...*” (s. 47).

gök

“Astronomi.” (OÖTS, 1963).
“*Artık geceleri yataklarında gök gürültüleri işitiyorlardı.*” (s. 30).

güneş

“Her gün doğup battığını gördüğümüz en parlak gökcismi.” (GBTS, 1969).
“*Güneşin doğmasına yakın eşeğine biner.*” (s. 165).

hafta

“Yedi günlük zaman süresi.” (GBTS, 1969).
“*Hafta geçmeden ikinci yağmur düştü.*” (s. 30).

hava

“Gökyüzünün genel görünüşü.” (GBTS, 1969).
“*Bulutlar daha da alçalmış, hava kararacağı kadar kararmıştı.*” (s. 252).

ışık

“Güneşten ya da başka kaynaklardan gelen ve gözü uyarıcı etkisi olan ışınım erkesi.” (FİTS, 1983).

“*Sokaklar kurur, saydamlaşan bir ışık sarardı kasaba göklerini.*” (s. 129).

mevsim

“Güneş’in yıllık devinmesinde eşlek ile dönenceler (yaz ve kış dönenceleri) arasında geçirdiği zaman aralıklarının her biri.” (GBTS, 1969).

“... *ürün mevsimi sona erer.*” (s. 8).

ses

“İşitme duyusunu, uyarıcı dalga; bu tür dalgaların beynin işitme özeğini etkilemesi.” (FİTS, 1983).

“... *suyun, sesini dinler, yine uyuyamazdı.*” (s. 28).

sis

“Nemli havanın yeterince soğumasıyla içindeki su uçuğunun yeryüzüne yakın yerlerde yoğuşumu.” (FİTS, 1983).

“*Çoğu sabahlar ilk kat pencerelerine kadar yükselen bir sisle buğulanırdı.*” (s. 129).

yaz

“Gökbilimde 22 haziran ile 23 eylül arası.” (FİTS, 1983).

“*Yazın çok sıcak günlerde...*” (s. 8).

yıl

“Güneş’in ilkbahar noktasından art arda iki geçişi arasında kalan zaman süresi ; Yer’in Güneş çevresinde bir kez dolanması için geçen zaman.” (GBTS, 1969).

“*Osman hapiste kalırsa on yıl...*” (s. 44).

yıldız

“Gökyüzüne serpilmiş ışıklı noktalardan her biri.” (GBTS, 1969).

“*Bu gece ay çıkacağına yakın, yıldızlar solmaya başladı mı, ilk horozlar yanılır öterler.*” (s. 109).

4.5.11. Hayvan ve hayvancılık terimleri

ağıl

“Koyun ve keçilerin barındırıldığı, dört tarafı ve üstü kapalı, kapısı, penceresi ve havalandırması bulunan geliştirilmiş yapılar, hlk. koyun pisliği, koyun yatağı.” (VHTS).

“*Dağda, ağılda davarların başında.*” (s. 104).

ağustos böceği

“Böcekler sınıfının eş-kanatlılar takımından bir eklem bacaklı türü.” (BTS, 1998).

“Ağustos böceklerinin, çekirgelerin, kurbağaların gürültüsü, arada bir köpeğin havladığı, bir eşeğin anırdığı duyulurdu.” (s. 13).

at

“Tek-parmaklılar takımının atgiller takımından bir memeli türü.” (ZTS, 1963).

“Çocuklar günde birkaç kez üstüne atladıkları çıplak atlarını...” (s. 8).

atmaca/kerkenez

“Kartallar familyasından bir kuş türü.” (ZTS, 1963).

“Üstlerinden atmacalar, kerkenezler uçarak geçtiler.” (s. 114).

buzacı

“Doğumdan süttten kesilinceye kadar olan yaştaki her iki cinsiyetteki inek yavrusu.” (VHTS).

“Ömer buzağıyı tuttu.” (s. 115).

çakal

“Etçiller takımının köpekgiller familyasından bir memeli türü.” (ZTS, 1963).

“İçine girilmezdi, yılan, domuz, çakal yatağı idi.” (s. 12).

domuz

“Çift tırnaklılardan et ve yağı için beslenen evcil bir hayvan.” (VHTS).

“İçine girilmezdi, yılan, domuz, çakal yatağı idi.” (s. 12).

eşek

“Tek-parmaklılar takımının atgiller familyasından bir memeli türü.” (ZTS, 1963).

“Ağustos böceklerinin, çekirgelerin, kurbağaların gürültüsü, arada bir köpeğin havladığı, bir eşeğin anırdığı duyulurdu.” (s. 13).

inek

“Boğanın dişisidir.” (ZTS, 1963).

“Gülsüm Kadın ineği sağdı.” (s. 115).

keçi

“Boynuzlugiller familyasının sığırlar alt familyasından Capra cinsini oluşturan memelilere verilen ad.” (VHTS).

“Karısı on yaşındaki oğlunun yardımıyla keçiyi sağıyordu.” (s. 15).

kedi

“Kedigiller familyasından evlerde beslenebilen küçük memeli. Avcı, zaman zaman bitkisel gıdalar da tüketebilen etçil hayvan.” (VHTS).

“Kedi kadar kuvvetli gözleri, aşılıkların arasında, yan yana ilerleyen iki karaltıyı seçmekte gecikmedi.” (s. 33).

köpek

“Etçiller takımının köpekgiller familyasından bir memeli türü.” (ZTS, 1963).

“Ağustos böceklerinin, çekirgelerin, kurbağaların gürültüsü, arada bir köpeğin havladığı, bir eşeğin anırdığı duyulurdu.” (s. 13).

kurbağa

“Hem suda hem karada yaşayan, çeşitli solucanların arakonakçılığını da yapabilen, yüzücü ve sıçrayıcı ufak omurgalıların genel adı.” (ABTS, 1970).

“Ağustos böceklerinin, çekirgelerin, kurbağaların gürültüsü, arada bir köpeğin havladığı, bir eşeğin anırdığı duyulurdu.” (s. 13).

serçe

“Kuşlar (Aves) sınıfının, ötücü kuşlar (Passeriformes) takımının, serçegiller (Passeridae) familyasından, sırtı kırmızı kahverengi, karnı kül rengi ak, dişisi kül renginde olan, Palearktık bölgede evlerin yakınında yaşayan bir tür.” (BTS, 1998).

“Yılanın önünde serçe gibi, her yanı tutulmuş kalmıştı.” (s. 111).

sığır

“bk. evcil sığır.” (BTS, 1998).

“... sığırlarını sulamak isteyen sığırtmaçlarla kavgaya tutuşlukları olur.” (s. 9).

4.5.12. Hukuk terimleri

adalet

“Haklı ile haksızın ayırt edilmesi, haklıya hakkının verilmesi.” (HTS).

“Turhan’ın doğum yeri olan Adagide’den kimlik kaydı, adalet sicilinden geçmişte hükümlülüğü bulunup bulunmadığı sorulmuş, henüz karşılık alınmamıştı.” (s. 275).

adliye

“Hukuk ve adalet işlerini gören devlet kurumu.” (GTS).

“Mahkemeciler jandarmalar arasında, ikişerli kolda adliyenin merdivenlerin doğru ilerlerken Osman’a doğru atıldı.” (s. 48).

af

“Bir suç işleyeni, kusur veya hata yapanı bağışlama.” (GTS).

“Temmuzda af gerçekleşti.” (s. 66).

avukat

“Temsil ettiği kişiye ilişkin yasal ve türesel işlemlerde, onlar adına yapılabilecek her tür davranışı üzerine alan kişi.” (TMSGTS, 1972).

“*Avukatlarına bir mektup yazdırıp...*” (s. 64).

beraat

“Aklanma.” (GTS).

“*Beraatımı isterim...*” (s. 49)

bilirkişi

“Özel bilgisiyle hâkimin bilmediği hukuksal, teknik ve deneysel kuralları bildirecek, ihtisası ve ihtisasına dayanan yorumlarıyla davadaki tartışmalı vakaların takdir ve tespitini kolaylaştıracak olan kimse, ehlivukuf, ehlihibre.” (VHTS).

“*Öğleye doğru, hak sahibi, vekil, tanık, bilirkişi, yargıç, kısacası...*” (s. 177).

boşanma davası

“Eşlerden birinin evlilik birliğine son verecek kararı elde etmek için açtığı dava.” (GTS).

“*Gülsüm vardı boşanma davası açtı.*” (s. 194).

ceza

“Bireylerin yasalara, geleneklere aykırı olabilecek hatalı ve yanlış davranışlarını önlemek amacıyla gerçekleştirilen yaptırımlar.” (HTS).

“*Cezası ertelendi.*” (s. 276).

cezaevi

“Kodes, mahbes, tekke.” (GTS).

“*Cezaevinin arabasıyla getirilen mahkemeciler...*” (s. 48).

dava

“Korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına yapılan başvuru.” (GTS).

“*Hiçbir davaya olur...*” (s. 22).

davacı

“Dava eden kimse; savlayıcı, müddei.” (GTS).

“*Yargıç, bu kez davacı yerinde oturan kadını gösterdi.*” (s. 272).

davavekili

“Avukat sayısı beşten az olan yerlerde avukat yetkisini taşıyan meslek adamı.” (GTS).

“*İşi bir davavekiline açtılar.*” (s. 21).

duruşma

“Davacı ile davalının yargıç karşısında hazır buldukları yargılama evresi; dava, murafaa.” (GTS).

“Yargıç bu eksiklerin tamamlanması, Turhan’ın savunmasını hazırlaması için duruşmayı iki gün sonraya bıraktı.” (s. 275).

hâkim

“Yargıç.” (GTS).

“Eh hele Osman’la Bahar bir üstlerine düşeni yerine getirmesinler bir suçu onun üstünde bırakmaya kalkışsınlar, bilirdi o da hâkime ne diyeceğini!” (s. 43).

hükümlü

“Ceza hükmü verilmiş, hüküm giymiş; mahkûm.” (GTS).

“Hasan, bütün hükümlülere kendisinin...” (s. 46).

ifade vermek

“Bir olayla ilgili olarak gördüğünü, bildiğini yetkili veya ilgili kimseye söylemek.” (GTS).

“Şimdi ona göre ifade versin.” (s. 42).

kanun

“Hukuksal olarak yasama organları tarafından çıkarılan, toplumsal yaşamı ve insan etkinliklerini düzenlemeyi, denetlemeyi amaçlayan kamu otoritesinin yaptırım gücüyle uygulanan bağlayıcı kural.” (HTS).

“Kanunlar, yüksek mahkemelerin kararları...” (s. 22).

kovuşturma

“Kovuşturmak işi; takibat, takip.” (GTS).

“Abdi şimdilik, ilk kovuşturması tamamlanıp da İzmir Ağırcezası’na gönderilinceye kadar konuğuydu onların!” (s. 189).

mahkeme

“Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yer; yargı yeri, yargievi, mahkeme kapısı.” (GTS).

“Bu kadar vekil, mahkeme masrafı ödedim.” (s. 27).

mübaşir

“Mahkemelerde ilgilileri yargıç önüne çıkarmak, ya da onlara bir şey bildirmekle yükümlü görevli.” (TTS, 1974).

“Mübaşirin Osman ile ağasını...” (s. 49).

sanık

“Suçlu olduğu sanılarak mahkemeye sevk edilmiş kimse; maznun.” (GTS).

“Hasan ile Osman katilden sanık olarak götürüldü.” (s. 40).

savcı

“Kamu yararını gözetmek amacıyla devlet adına dava açmaya yetkili olan, mahkemelerde tespit ettiği suç delillerini ortaya koyarak sanıkları kovuşturan görevli; müddeiumumi.” (GTS).

“Kuşluğa doğru Avukat, savcı, doktoru...” (s. 36).

soruşturma

“Bir konu, durum ya da olayı tanıklara ve belgelere başvurarak ayrıntılarıyla koğuşturma.” (YÖBTS, 1981).

“... açtığı soruşturma sonuçsuz kaldı.” (s. 40).

suç

“Yasalara aykırı davranış; cürüm.” (GTS).

“Eh hele Osman’la Bahar bir üstlerine düşeni yerine getirmesinler bir suçu onun üstünde bırakmaya kalkışınlar, bilirdi o da hâkime ne diyeceğini!” (s. 43).

tanık

“Bir olayın gidişini gören kişi. Bir olayı tanıtlamak için yargı yerine çıkan ya da bir belgit ve sözleşmenin altına yazılan tanık.” (TMSGTS, 1972).

Tek tanık o. (s. 42).

tapu

“Bir taşınmazın iyeliğinin, kimin olduğunu kanıtlamaya yarayan, iyeliğin sağladığı yetkileri kullanmaya olanak veren, tüzel bir değeri olan belge.” (KBTS, 1980).

“Tarafların tapuları, geldikleri de...” (s. 23).

tutanak

“Kamu kuruluşlarının ya da özel kuruluşların toplantılarındaki tartışmaları olduğu gibi saptayan yayın.” (KTTS, 1974).

“Tutanak yazıcısı, bir tutanakla...” (s. 23).

yargılama

“Olaylar arasında neden sonuç bağlantılarını kurabilmek, doğru ve yanlış, bireysel ve sosyal değerleri ayırt edebilmek ve bunlara göre davranabilmek yetisi.” (HTS).

“Yargılama kısa sürdü.” (s. 48).

yargıç

“Hâkim.” (GTS).

“Öğleye doğru, hak sahibi, vekil, tanık, bilirkişi, yargıç, kısacası...” (s. 177).

4.5.13. Kentlik terimleri

bucak (s. 261)

“Türkiye’nin yönetim örgütünde en küçük yönetim bölgesi.” (TTS, 1974).

“Arkasında dikilen candarmayı, duruşma salonunun kapısı içini, iki yanını dolduran Yalihakvelileri, bucaktan bazı tanıdıkları gördü.” (s. 261).

kasaba (s. 123)

“Ülkemizde, nüfusu 2000 ile 20.000 arasında değişmekle birlikte, İngiltere’de 5.000, öteki ülkelerde de değişik niceliklerde olan, bir bölüm kent işgörülerini kamuya sağladığı halde, kırsal özelliklerini henüz yitirmemiş bulunan küçük yerleşim yeri.” (KBTS, 1980).

“O yıllarda kasabada esnaftan kimin dükkânına girseniz gözünüze ilk ilişen Tülü’nün bir fotoğrafı olurdu.” (s. 123).

mahalle

“Bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün, yönetim bakımından bölündüğü, yapı bölgeliklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biri. bk. komşuluk birimi.” (KENTS, 1980).

“Böylece mahalle aralarına dalarlardı.” (s. 129).

4.5.14. Kimya terimleri

ateş

“Odun, kömür, yağ gibi ördeklerin yanması ile ısı ve ışığın birlikte belirmesi.” (KTS, 1981).

“... ateşe verip yılan, domuz, çakal yataklarını batıya, kuzeye doğru, sürmeye devam ediyorlardı.” (s. 12).

tuz

“Bir asit hidrojenlerinin tümü, ya da bir bölümü metal ya da köklerle yer değiştirdiğinde oluşan bileşik.” (KTS, 1981).

“Dama dönünce, elindeki tuzu, pirinci karısına verdi.” (s. 25).

su

“H₂O; yer yüzeyinin en büyük bölümünü oluşturan, kimyaca çok kalımlı, renksiz, kokusuz, tatsız sıvı.” (KTS, 1981).

“Bu su zengin edecekti onları.” (s. 11).

4.5.15. Malzeme ve nesne terimleri

ampul

“Işıyıcı maddeyi saran saydam ya da yarı saydam kılıf.” (ATS).

“Yirmi beş mumluk çıplak ampulün ışığında bütün odayı saran çok eskidir hüziün.” (s. 219).

kompartıman

“Biyolojik yapılarda bulunan sınırları belirlenmiş kapalı bölgeler.” (BTS, 1998).

“Trende aynı kompartımana düştüğü...” (s. 67).

tomruk

“Kesilmiş ağacın silindirik biçimindeki gövdesi.” (ATS).

“— En azından on beşer tondan otuz ton tomruk...” (s. 248).

4.5.16. Mimari terimleri

han

“Eskiden kent ve kasabalarda ya da önemli kavşak noktalarında, yolcuların hayvanları ile birlikte konakladıkları, içinde ahırları, yatacak odaları bulunan yapı.” (GSTS, 1968).

“Hana doğru yürüdüler.” (s. 219).

balkon

“Giriş katı üstündeki katlarda, yapı bedeni içinde ya da dışarı bir çıkıntı olarak yapılan, önü açık bölüm.” (GSTS, 1968).

“Balkonu avlunun derinliğine doğru döndüler.” (s. 219).

avlu

“Bir yapının ortasında, önünde ya da arkasında duvarlarla çevrili üstü açık alan, yer.” (GSTS, 1968).

“Merdivenlerin sonunda avluya bakan ağaç bir balkona çıkıyordu.” (s. 219)

4.5.17. Müzik terimleri

davul

“Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı; tabl.” (GTS).

“Davulları zurnaları ardından ikişer üçer dakika arayla güreşlerin yapılacağı Üç Değirmenler’e doğru yürüdüler.” (s. 142).

harmandalı

“Ege Bölgesi’nde oynanan bir tür zeybek oyunu.” (GTS).

“Ustaları Tülü’nün önünde harmandalı, kordon zeybeği oynarlardı yerlere diz vura vura.” (s. 135).

keman

“Dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz.” (GTS).

“Kasabaya gelen topluluklar, biri keman, biri tef çalan iki çalgıcı ile pullu giysilerle yarı çıplak göbek dansları yapan bir ya da iki kadından kurulu çoğunlukla.” (s. 151).

türkü

“Halkın ezgi ile söylediği her türlü deyiş.” (YTS, 1974).

“Kadınlar, daha öğle olmadan, erkek evinde toplandılar, oyunlar, türküler başladı.” (s. 139).

4.5.18. Ölçü ve tartı terimleri

dönüm

“Bin metrekarelik alan ölçüsü birimi.” (İTS, 2004).

“On dönüm tarla getirmez bu köyden bir karının getirdiğini!” (s. 193).

metre

“Uzunluk ölçüsü, 100 santimetre.” (TMSGTS, 1972).

“Ama içerken ağzına burnuna bulaştıracak olduktan sonra, elli metre ötede içer, karakolun kapısına ya da affedersin duvarına, hadi aklıma geleni söylemeyeyim...” (s. 240).

kilo

“Kilogram.” (GTS).

“Dört yaşında, güreşler için kızıştırmaya başlamadan önce, sırtında dört yüz kiloyu bulan yükü çamurunu söke söke çayırı bir baştan bir başa rahatlıkla aşıyordu Tülü.” (s. 137).

kilometre

“1.000 metrelik uzunluk ölçü birimi (km).” (GTS).

“İzmir’e kadar kırk kilometre tutan yolu altı saatte alıyorlardı.” (s. 132).

sayı

“Doğal sayı, tümsayı, gerçek sayı, karmaşık sayı, sayal sayı, sıral sayı. sayı boncuğu.” (MTS, 1983).

“Kulağına sayılar, yıllar takıldı.” (s. 50).

terazi

“Katı veya sıvı maddenin ağırlığını ölçen araç.” (MATS, 1976).

“Şerif Ali tezgâhtaki terazinin kefesine bir lira fırlattı.” (s. 93).

4.5.19. Sanat, tiyatro ve sinema terimleri

aktör

“Erkek oyuncu.” (GTS).

“Kasabadaki tek avukatın sekreteri Necmi, adliyeden dönerken, o dağınık saçları, dudaklarında sigarası, düşlere dalmış bakışlarıyla kahvenin penceresi önünde oturur görünce aktör olduğunu hemen anladı onun.” (s. 203).

başrol

“Sinema/TV. Bir filmin, televizyon oyununun baş kahramanlarıyla ilgili rol; baş oyuncunun canlandığı rol” (STTS, 1981).

“Başrolleri hep ona verirlerdi.” (s. 208).

film

“Sinema filmini gerçekleştirmekte kullanılan, selüloitten, saydam, esnek, bükülebilir, eni ve biçimi ölçünlere göre belirlenmiş kuşak; sinemanın ham özdeği.” (STTS, 1981).

“Önemsiz bir oyuncuydu, ama üç dört filmde bir görüldüğü için epeyi tanınırdı.” (s. 203).

fotoğraf

“Fotoğraf aygıtıyla elde edilen resim; bir film görümlüğünün, bir film çalışmasının ya da bir oyuncunun, fotoğraf aygıtıyla saptanmış resmi.” (STTS, 1981).

“Çınar ağacının altında, anıtın önünde çekilmiş bir fotoğrafındaki gibi.” (s. 123).

fotoğrafçı

“İşliklerde çalışma fotoğrafı, oyuncu fotoğrafı ya da filmlerde, televizyon izlencelerinde kullanılacak fotoğrafları çekmekle görevli kimse.” (STTS, 1981).

“Caddenin sağındaki kahvenin garsonu, tablası elinde, kahvenin kapısında durmuş, fotoğrafçının işini bitirmesini bekler.” (s. 123).

oyun

“Televizyon oyunu.” (STTS, 1981).

“— Bu değildi benim sizlere göstermek istediğim oyun, ama ne yaparsın, kumpanyam dağıldı...” (s. 214).

oyuncu

“Oynamak işini gerçekleştiren kişi.” (STTS, 1981).

“Önemsiz bir oyuncuydu, ama üç dört filmde bir görüldüğü için epeyi tanınırdı.” (s. 216).

perde

“Bir oyunda konunun ana parçalarından her biri.” (TİTS, 1966).

“Perde insanı değiştirebilir, yanılabilirdi.” (s. 203).

rejisör

“Bir oyunun dengeli ve disiplinli bir yolda doğru ve güzel bir biçime sokulması için gereken çalışmaları hazırlayan ve yöneten sanatçı.” (TİTS, 1966).

“Önce M... iki yıldır hem en iyi rejisörlerle çalıştı, hem de bol reklam gördü.” (s. 206).

reklam

“Bir oyuna çok seyircinin gelmesi için afiş, radyo ve gazetede kısa haber vermeler ve rejisörlerle konuşmalar gibi baş vurulan çeşitli yollar.” (TİTS, 1966).

“Önce M... iki yıldır hem en iyi rejisörlerle çalıştı, hem de bol reklam gördü.” (s. 206).

sahne

“Bir tiyatro yapısında oyun için ayrılmış olan bölüm.” (TİTS, 1966).

“Sahnedede nasıl yürüyeceğini, elini kolunu nasıl tutacağını öğretilinceye kadar neler çektiğimi ben bilirim!..” (s. 207).

seyirci

“Toplu olarak bir yerde aynı oyunu ya da gösteriyi, gözle görünen bir durumu, kişiyi, olayı, tiyatro yapıtı içinde seyreden kişi.” (TİTS, 1966).

“Yerli seyircilerle yer yer kavgalar çıktı aralarında.” (s. 147).

sinema

“Sinema tiyatrosu, sinema sarayı, sinema binası.” (STTS, 1981).

“Sinema tiyatro tutkunu bir çocuktı.” (s. 203).

tiyatro

“Sahne eseri, bu gibi eserlerin oynanma sanatı ve bunların oynandığı yer. (TİTS, 1966).

Sinema tiyatro tutkunu bir çocuktı.” (s. 203).

4.5.20. Spor terimler

güreş

“Belli kurallar içinde, güç kullanıp oyun uygulayarak iki kişinin birbirini yenik duruma getirmeye uğraşması.” (GÜTS, 1974).

“Güreşlerin başlamasıyla Tülü’nün çan sesleri kesiliyordu kasabada.” (s. 131).

4.5.21. Tarım terimleri

filiz

“Bitkilerin yapraklı sürgün ve diğer uzantılar gibi olgunlaşmamış toprak üstü kısımları.” (VHTS).

“Aşılar budanırsa, gelecek yıl filiz sürer...” (s. 43).

tarla

“Tarım coğrafyasında, dar anlamıyla ‘sürülen, ekilen’ toprak.” (CTS, 1980).

“Gürültüyü duyan çocuklar, tarlalarının...” (s. 27).

ürün

“Ortaya çıkarılan, elde olunan, üretilen mal.” (TMSGTS, 1972).

“... ürün mevsimi sona erer.” (s. 8).

4.5.22. Tıp ve sağlık terimleri

ateş

“Vücut sıcaklığının metabolik, enfeksiyon hastalığı, stres veya santral merkezi sinir sistemi lezyonları gibi nedenlerle normalin üzerine çıkması.” (HTS).

“Hacer’in yüzünü, hızlı hızlı yürümekten, ateş basmıştı.” (s. 114).

doktor

“Hekim.” (HTS).

“Savcı, komutana, doktora baktı.” (s. 40).

hasta

“Sayrı.” (TPSS, 2010).

“*Ne o, hasta mısın?*” (s. 87).

kan

“Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşan, dokulara oksijen, hormonlar, besin maddelerini taşıyan, hücrelerde özümlemeyi sağlayan; dokulardan da karbondioksit ve metabolik artıkları uzaklaştıran, plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı.” (MATS, 1976).

“*Çok geçmeden bir çalı kümesinin dibinde kan izler...*” (s. 35).

kemik

“İskeleti oluşturan, içinde kollagen teller ve kalsiyum tuzları bulunan, süngerimsi kemik ve sert kemik olmak üzere iki tipi olan, kasların bağlanmasıyla hareketi sağlayan, uzun, kısa ya da değişik boylarda olabilen, sertleşmiş bir özelleşmiş bağ dokusu tipi.” (BTS, 1998).

“*Leşini bulduğu zaman, hayvanın kafa kemiklerinin paramparça olduğunu gördü.*” (s. 32).

tansiyon

“Gerilim.” (TPSS, 2010).

“*Gerisi yasak. Tansiyonum yüksek...*” (s. 249).

verem

“Tüberküloz.” (HTS).

“*Sonra, annesinin kahrından verem olup ölmesi...*” (s. 211).

4.5.23. Toplum ve idari terimler**halk**

“Belli bir bölgede veya çevrede yaşayan, ortak bir kültürle birbirine bağlı, örgütsüz yaygın, insan topluluğu.” (HTS, 1978).

“*Gün doğarken, ova halkı...*” (s. 35).

köylü

“Konukseverlik, gelenekçilik, yazgıcılık, toprağa bağlılık, doğaya bağımlılık, yeniliğe isteksizlik, okuma yazma yetersizliği vb. özellikleri olan, köyde yaşayan kimse. bk. köy, köylü sınıfı.” (HTS, 1978).

“Sonunda bu dava kaybedilecek bile olsa köylüler haklı olduklarına inanmaktan vazgeçmeyecekler, kabahati hakime ya da başka bir sebebe yükleyecekler.” (s. 22).

4.6. Mahallî Sözcükler (Yerel Söyleyişler)

Mahallî sözcükler, bir dilin genel yapısı içinde belirli bir coğrafi bölgeye veya yöreye özgü olarak kullanılan kelimelerdir. Bu sözcükler, yerel halkın günlük yaşamı ve kültürel çevresiyle ilişkili olarak bölgeye özgü kullanımlar sergilemektedir. Standart dilde bulunmayan ya da farklı anlamlarla kullanılan mahallî sözcükler, o yörede yaşayanların kültürel özelliklerine ilişkin ipuçları sunar. Ayrıca, mahallî sözcüklerin kullanımı, ağızların korunmasında hayati bir rol oynar.

Edebî metinlerde mahallî sözcükler, metnin gerçekliğini ve samimiyetini artırırken okuyucuya da o bölgenin sosyal dokusu, yaşam biçimi ve halkın dünya görüşü hakkında doğrudan bilgi verir. Bu sözcükler, anlatımı zenginleştirir ve karakterlerin ait olduğu coğrafyanın özgün sesini yansıtarak esere yerel bir renk katar.

Mahallî sözcüklerin incelenmesi, yalnızca dil bilimi açısından değil; folklor, tarih ve sosyoloji gibi disiplinler açısından da önem taşımaktadır.

İnceleme kapsamında ele alınan “Susuz Yaz” öykü kitabında, Necati Cumalı’nın kullandığı söz varlığı unsurları arasında mahallî kelimeler de yer almaktadır. Cumalı bu eserinde Ege bölgesine ait özellikle İzmir Urla yöresine ait sözcüklerden faydalanarak eserini doğal, içten ve o yöreye ait insanların benimseyeceği tarzda cümlelerle eserini zenginleştirmiştir.

“Susuz Yaz” adlı eserde yer alan mahalli sözcükler, metindeki bağlamları ve ilgili sayfa numaralarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

ağbi (ağabey)

“Bak ağbi! Sözünden dönmek yok!” (s. 51).

Bilyon mu? (biliyor musun?)

“— Ahiretin yolunu bilyon mu Dağlı?” (s. 167).

candarma

“Candarmayı, muhtarını alın gelin!..” (s. 21).

cigara (sigara)

“Veli Sarı, başucunda asılı ceketinin cebinden cigara paketini, çakmağını aldı.” (s. 13).

çatki

“Çatkıları, çepkenleri, etek şalvarları renk renk, pırıl pırıldı.” (s. 191).

çevrem

“— Çevrem düştü de, der, İsmail alacak!” (s. 199).

gamlıyon

“Ne gamlanıyon ha?” (s. 168).

döğünmeye (dövünmek)

“Döğünmeye başladı.” (s. 85).

eprimek

“Kir kaldıran koyu renk bir gömlek giymiş, hafif yana kaymış, eprimiş bir kravat bağlamıştı.” (s. 203).

evermek (evlendirmek)

“— Ah Mahmut’umun everecek çağı gelse, kimin olsa alınım açık kapısını çalarım!” (s. 104).

fıkara (fukara)

“Üç yıldır üç gün olsun köye inmedi fıkaram!” (s. 105).

gövmek

“Tepeciklerin eteklerine dağılan incir, badem, ceviz ağaçları gövmişlerdi.” (s. 142).

ilenmek

“Anası ileniyor, dövünüyordu.” (s. 152).

işlik (atölye)

“İşliklerde iş verirlerse çalıştı...” (s. 65).

kaykılmak

“Muharrem iskemlesinde geriye kaykıldı.” (s. 161).

kıtık

“Kıtık ile doldurulmuş sert bir yatak.” (s. 219).

söğüp (sövmek)

“Durmadan Şerif Ali’ye söğüp sayıp beni çileden çıkarmaya bakıyor!” (s. 82).

yedmek

“Seyircilerin arasından devesini yederek çıktı gitti.” (s. 144).

4.7. Atasözleri

Atasözleri; söz varlığı içinde yer alan, kalıplaşmış yapıları ve anlam derinliğiyle dikkat çeken cümle niteliğindeki özlü sözlerdir. Toplumun ortak yaşam deneyimlerinden süzülerek ortaya çıkan bu sözler, kuşaktan kuşağa aktarılmış ve kültürel mirasın bir unsuru hâline gelmiştir (Aksoy, 1988, s. 16; Püsküllüoğlu, 2002, s. 2). Atasözleri; halkın değer yargılarını, dünya görüşünü ve yaşam tecrübelerini yansıtan öğüt verme ve yol gösterme işlevine sahip söz öbekleridir (Korkmaz, 2010, s. 27; Parlatur, 2007, s. 2; Albayrak, 2009, s. 3).

Belli bir kalıba sahip olan atasözlerinde sözcüklerin dizilişi ve yapısı değiştirilemez; herhangi bir değişiklik, atasözünün niteliğini yitirmesine yol açar (Aksoy, 1988, s. 17). Bu özelliği, atasözlerinin köklü ve sağlam bir temele dayanmasını sağlar. Kuşaktan kuşağa anonim biçimde aktarılan bu sözler, kısa ve özlü ifadelerle bireylere yaşam deneyimlerinden ders çıkarma imkânı sunar (Sağlam, 2004, s. 27; Akyalçın, 2012, s. 17).

Türk Dil Kurumu (2023); atasözlerini halk arasında oluşmuş, deneyim sonucu ortaya çıkmış ve öğütleyici nitelik taşıyan kısa özlü sözler olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, atasözlerinin hem toplumsal hem de kültürel değerini ortaya koyar.

“Susuz Yaz” adlı eserde yer alan atasözleri, geçtiği cümle ve sayfa numaralarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

açtı ağzını, yumdu gözünü

“Öfkelenerek veya kızarak ağır sözler söyledi.” (ADS).

“Görüciüler, daha “kısmetse, Allah’ın emri ile...” diye söze başlar başlamaz, açtı ağzını yumdu gözünü!” (s. 103).

Allah’a bir can borcu var

“Allah’a vereceği canından başka hiç kimseye bir borcu yok.” (ADS).

“Allah’a bir can borcum var, onu da ne zaman dilerse alır.” (s. 20).

kim öle kim kala

“Hayatının sonunun ve işlerin gidişatının kimse için belli olmadığını anlatır.” (Aksoy, 1988, s. 140).

“Yedi yıla kadar, kim öle kim kala...” (s. 66).

4.8. Yabancı Kökenli Sözcükler

Bu çalışmada ele alınan söz varlığı unsurlarından biri de Türkçeye farklı dillerden geçmiş yabancı kökenli sözcüklerdir. Toplumlar arasında siyasi, kültürel, ekonomik ve bilimsel ilişkilerin yoğunlaşması, dillerin karşılıklı etkileşime girmesine ve bu süreçte sözcük alışverişinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkçe de tarihsel süreç boyunca Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce ve çeşitli diğer dillerle farklı düzeylerde temas kurmuş; bu etkileşimin doğal sonucu olarak birçok yabancı sözcük söz varlığına dâhil olmuştur. Yabancı kökenli sözcüklerin hangi alanlarda ve ne yoğunlukta kullanıldığı, dilin değişim dinamiklerini ve kültürel etkileşim ağlarını ortaya koyması bakımından işlevsel bir göstergedir. Aksan (1996, s. 29), yabancı öğelerin dilde kontrolsüz biçimde artmasının dilin özgün kimliğini zedeleyebileceğini, ancak makul düzeydeki alıntıların dilin gelişim sürecinin doğal bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, eserdeki yabancı kökenli sözcükler tespit edilmiştir. Yabancı kökenli sözcükler sayfa numarasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

4.8.1. Almanca Sözcükler

general (s. 226)

kuruş (s. 67, 160)

akran (s. 65, 105)

âlem (s. 56, 282)

alimallah (s. 75)

ama (s. 9, 14, 19, 41)

an (s. 70)

4.8.2. Arapça sözcükler

ablak (s. 220)

acaba (s. 44, 101, 174)

acele (s. 55)

acemi (s. 76)

adalet (s. 211, 275)

adam (s. 9, 28, 43)

âdeta (s. 97)

adliye (s. 48, 177)

af (s. 66, 168)

ahiret (s. 167)

akıl (s. 9, 26, 32, 90)

ar (s. 74, 81)

arsa (s. 153)

asker (s. 41, 45, 137)

aşk (s. 211)

ayar (s. 231)

ayıp (s. 208)

Azrail (s. 60, 154)

bağdadi (s. 280)

bakkal (s. 25, 55, 236)

bakla (s. 248)

battaniye (s. 219)

bazen (s. 9, 78)

bekâr (s. 56)

belâ (s. 44, 67)
belediye (s. 202)
beraat (s. 49)
bereket (s. 29, 231)
beyaz (s. 123)
bez (s. 210)
bilakis (s. 274)
billahi (s. 96)
bina (s. 48)
cadde (s. 123, 219)
cahil (s. 64, 76, 183)
cami (s. 126)
cehennem (s. 258)
celep (s. 235)
cereme (s. 168)
cenabet (s. 75)
cennet (s. 277)
cep (s. 13, 38, 109)
cesaret (s. 55, 151)
cevap (s. 39)
ceza (s. 40, 42, 187)
cins (s. 282)
cübbe (s. 177, 261)
cümle (s. 66, 97)
çeyiz (s. 134)
çul (s. 42)
daima (s. 8)
daire (s. 182)
dakika (s. 15, 25, 67)
dava (s. 22, 25, 177)
davul (s. 107)
defa (s. 45, 80)
delil (s. 22)
derece (s. 77, 94, 189)
ders (s. 131)
devam (s. 12, 108)
devlet (s. 235, 276, 277)
deyyus (s. 16)
dolap (s. 156)
dua (s. 131, 171)
dünya (s. 85, 99, 129)
dükkân (s. 89)
dürzü (s. 75)
ecel (s. 60)
edep (s. 74)
efkâr (s. 254)
elbet (s. 18, 19, 43)
elbise (s. 207)
emin (s. 23)
emir (s. 102, 103)
enfiye (s. 252)
entari (s. 52, 56, 269)
erkânıharp (s. 162)
erzak (s. 105, 163)
esmer (s. 202)
esnaf (s. 123)
esrar (s. 185)
eşya (127)
etraf (s. 172)
evlat (s. 132)
eylül (s. 30, 55)
eziyet (s. 43)
fakat (s. 9, 13, 54)
fakir (s. 183)
falan (s. 32)
fark (s. 52)
fayda (s. 31, 102)
fazla (s. 20)

fedâ (s. 104)
fena (s. 19, 52)
ferah (s. 44)
firsat (s. 177)
fil (s. 258)
fincan (s. 163)
fiyat (s. 150)
galiba (s. 172)
gam (s. 44)
garip (s. 104, 142)
gayret (s. 10, 57, 85)
gayri (s. 61, 105)
gazal (s. 192)
gazap (s. 65)
gurbet (s. 79)
gurur (s. 132, 174)
haber (s. 16, 29, 37, 59, 102)
hacet (s. 100)
had (s. 163)
hafif (s. 17, 42, 90)
hain (s. 211)
hak (s. 12, 19, 21, 187)
hakaret (s. 122, 274)
hakem (s. 133, 140)
hâkim (s. 21, 37)
hal (s. 9, 23, 279)
hâlâ (s. 33, 48)
halk (s. 35, 83)
halka (a. 83)
hamal (s. 67, 180)
hamile (s. 48)
hapis (s. 44, 87)
haraç (s. 158)
haram (s. 69, 99, 168)
harap (s. 35, 166, 280)
harbi (s. 249)
harç (s. 7)
hareket (s. 51, 100, 105)
harf (s. 120)
harım (s. 118)
harita (s. 129)
haset (s. 96)
hasır (s. 174)
hata (s. 18, 64)
hatır (s. 47, 96, 104)
hatta (s. 172)
hava (s. 9, 99, 253).
havuz (s. 7, 8, 16)
hayâ (s. 74)
hayâl (s. 88)
hayalet (s. 213)
hayat (s. 43, 65)
hayır (s. 43, 126)
hayran (s. 126)
hayret (s. 74)
hayvan (s. 21, 30, 90)
hazır (s. 32, 282)
hazine (s. 235)
hece (s. 255)
hediye (s. 79)
helâ (s. 84)
helâl (s. 77, 147, 244)
hesap (s. 20, 55, 65, 101)
herif (s. 81)
heves (s. 96, 199)
heyecan (s. 41, 51, 60)
heyet (s. 281)
hırs (s. 21, 80, 103)

hicap (s. 25)
hikâye (s. 96, 198)
hile (s. 273)
hiza (s. 174)
hizmet (s. 65, 276)
hukuk (s. 46)
husumet (s. 25)
hüküm (s. 23, 41, 45)
hüzün (s. 220)
ırz (s. 75)
ısrar (21)
ibaret (s. 157)
ibne (s. 186)
idam (s. 168)
idare (s. 209)
ifade (s. 36, 42, 196)
iftira (s. 274)
ihtiyaç (s. 20, 22, 28)
ihtiyar (s. 99)
ikram (s. 218)
ikramiye (s. 246)
ilaç (s. 57, 273)
imdat (s. 90)
imza (s. 281)
inat (s. 151)
insan (s. 51)
inşallah (s. 14, 85, 99)
insaf (s. 120)
inat (s. 106)
insan (s. 81)
isyan (s. 14)
iştah (s. 157)
işaret (s. 17, 32, 63)
itibar (s. 194)
itiraz (s. 23)
izin (s. 36, 50, 102)
kabahat (s. 56, 90, 104)
kabza (s. 156)
kadar (s. 8, 10, 32).
kadeh (s. 214, 235)
kafa (s. 32, 74)
kafes (s. 226)
kabul (s. 42)
kahkaha (s. 161)
kahır (s. 90, 136, 211)
kahve (s. 12, 57, 140)
kahpe (s. 53, 69)
kalp (s. 107, 210)
kayıt (s. 8, 38, 41)
kanun (s. 22, 183, 239)
karanfil (s. 72)
karar (s. 19, 192)
kasaba (s. 123)
kasap (s. 123, 225, 236)
katil (s. 40, 51)
kaza (s. 57, 67, 123)
kefe (s. 93)
kelime (s. 16, 63, 98)
kere (s. 44)
keşif (s. 281)
keyif (s. 19, 30, 46)
kible (s. 170)
kılıf (s. 156)
kına (s. 283)
kısmet (s. 20, 48)
kısım (s. 34, 89)
kırmızı (s. 127, 259)
kıt (s. 45)

kıyafet (s. 67)
kıymet (s. 92, 252)
kibrit (s. 159, 265)
kira (s. 251)
kitap (s. 105)
kurabiye (s. 129)
kurban (s. 146)
kusur (s. 207, 243)
kuvvet (s. 33, 64, 97)
küfür (s. 16, 99)
kürsü (s. 131, 271)
lanet (s. 21)
layık (s. 216)
lazım (s. 17, 93, 174)
leş (s. 31)
lokma (s. 136, 155)
lütfen (s. 209)
lüzum (s. 46)
macun (s. 129)
madem (s. 53, 91, 103)
mahalle (s. 126)
mahkeme (s. 21, 38, 46)
mahpus (s. 65)
mahzun (s. 132)
makbuz (s. 156)
maksat (s. 105, 229)
mal (s. 12, 18, 43, 88)
maliye (s. 181)
malum (s. 104)
mantık (s. 22)
marifet (s. 273)
masal (s. 211, 238))
masraf (s. 27, 281)
maşrapa (s. 263)
mavi (s. 84, 121, 191)
mecra (s. 22)
mektep (s. 105)
mektup (s. 55, 64)
memleket (s. 184, 228)
memnun (s. 240)
memur (s. 57, 178)
mendil (s. 34, 71, 92)
menfaat (s. 29)
merak (s. 40, 43, 81)
merhaba (s. 98, 161)
mermer (s. 123, 237)
mesele (s. 233)
mesire (s. 129)
meslek (s. 22, 181)
meydan (s. 176)
mevki (s. 67)
mevsim (s. 8)
mezar (s. 128)
mısır (s. 137)
mızrak (s. 144)
mide (s. 93, 262)
mihnet (s. 29)
minnet (s. 87)
miras (s. 281)
muhtaç (s. 64, 218)
muhtar (s. 21, 55)
mutfak (s. 16, 102)
mutlaka (s. 22, 212)
mübarek (s. 281)
mübaşir (s. 49, 261)
müdür (s. 252)
müfettiş (s. 213, 214, 215)
münasebet (s. 274)

müracaat (s. 169)
müsaade (s. 63, 185, 231)
müthiş (s. 271)
maşallah (s. 130, 175)
müşteri (s. 158, 240)
müvekkil (s. 22).
nafaka (s. 29, 168)
nafile (s. 194)
nal (s. 71, 96)
namus (s. 53, 74, 81)
nara (s. 99)
nasır (s. 164, 280)
nasip (s. 81)
nazar (s. 85, 123)
nefes (s. 90, 190)
nefret (s. 78, 100)
nikâh (s. 9, 57, 66)
nisan (s. 57, 139)
niyet (s. 17, 26, 57)
niza (s. 284)
nöbet (s. 32, 43)
nüfus (s. 112)
ömür (s. 59)
özür (s. 146)
patlıcan (s. 24)
raf (s. 279)
rahat (s. 32, 65, 100)
rakı (s. 160, 208, 214)
raptiye (s. 124)
razı (s. 56, 105)
rezalet (s. 269)
rezil (s. 74)
ruhsat (s. 38, 275)
Rum (s. 128)
rutubet (s. 224)
rüşvet (s. 277)
rüya (s. 33, 262)
saat (s. 10, 14, 24)
sabah (s. 14, 33, 39)
sabır (s. 27, 95)
sabun (s. 142)
sadaka (s. 19)
sahan (s. 173)
sahi (s. 182, 183, 284)
sahip (s. 9, 11, 65)
sahne (s. 205)
sakat (s. 184)
sanat (s. 204)
sandalye (s. 125, 161, 219)
sandık (s. 130, 278)
saniye (226)
satır (s. 66)
sayfa (s. 122, 220)
sebep (s. 9)
secde (s. 170)
seccade (s. 134, 149)
sefer (s. 15, 56, 59)
selâm (s. 17, 80)
selamünaleyküm (s. 17)
senet (s. 281)
sevda (s. 33, 100)
sıfır (s. 257)
sınıf (s. 131)
sicil (s. 275)
silah (s. 32, 107)
simit (s. 129, 208)
sofra (s. 53, 54, 71)
sohbet (s. 208)

sokak (s. 71, 126)
surat (s. 17, 257)
şan (s. 150)
şarap (s. 98, 239)
şarkı (s. 151, 205))
şart (s. 176)
şavk (s. 111)
şefkat (s. 106)
şehit (s. 126, 226)
şer (s. 162)
şeref (s. 74)
şerefe (s. 244, 250)
şekil (s. 63, 100)
şey (s. 11, 15, 47)
Şeytan (s. 57)
şiddet (s. 80)
şikâyet (s. 51)
şubat (s. 66)
şükür (s. 69)
şüphe (s. 52)
tabak (s. 214)
tabii (s. 198)
tabla (s. 123)es
tabut (s. 33)
taklit (s. 107)
talih (s. 147)
tamamen (s. 274)
tamir (s. 180)
taraf (s. 8, 197)
tarh (s. 283)
tavır (s. 11, 58, 78)
tebdil (s. 168)
tecrübe
teftiş (s. 213)
tehlike (s. 32, 35, 276)
tekrar (s. 15, 23, 45)
teklif (s. 46)
telâş (s. 10, 32, 47)
tembih (s. 102)
temiz (s. 8).
temmuz (s. 24, 66)
terbiye (s. 185)
teslim (s. 36)
tespih (s. 228, 231)
tespit (s. 273)
ticaret (s. 204)
tiryaki (s. 280)
tuhaf (s. 56, 182, 273)
tövbe (s. 196)
umur (s. 32, 104)
vah (s. 60)
vaat (s. 54, 55)
vakit (s. 9, 53, 105)
vefa (s. 100)
vekil (s. 23, 45, 177)
velvele (s. 114)
verem (s. 90, 211)
vicdan (s. 25, 37, 241)
vücut (s. 54, 94)
yallah (s. 258)
yani (s. 10)
yemin (s. 77)
yemeni (s. 156)
vahşi (s. 109)
vallahi (s. 96)
vazife (s. 17)
veda (s. 97)
velvele (s. 114)

zakkum (s. 166)
zaman (s. 27, 233)
zambak (s. 224)
zarar (s. 21, 23, 34)
zaten (s. 62, 97, 103)
zayıf (s. 100, 144)
zekâ (s. 148)
zevk (s. 250)
zeytin (s.7, 11, 34)
zihin (s. 14)
ziyaret (s. 47)

4.8.3. Bulgarca sözcükler

patika (s. 169)

4.8.4. Çince sözcükler

çay (s. 175, 212, 213)

4.8.5. Ermenice sözcükler

hızar (s. 235)
moruk (s. 158)
pinti (s. 257)

4.8.6. Farsça sözcükler

aferin (s. 136, 242)
ahenk (s. 16)
ahır (s. 32, 78, 152)
armut (s. 54)
artist (s. 205)
astar (s. 261)

ateş (s. 12, 34, 86)
avare (s. 81, 104)
avaz (s. 115)
ayna (s. 71, 72, 257)
azar (s. 76)
badem (s. 15, 129)
bahane (s. 98)
bahar (s. 30)
bahçe (s. 7, 18, 19)
bahşiş (s. 234)
bari (s. 75, 220)
beraber (s. 63)
berbat (s. 25, 93, 269)
beter (s. 82, 103)
beygir (s. 43)
biçare (s. 192)
bostan (s. 236)
böbür (s. 127)
cam (s. 101, 202)
cambaz (s. 268)
can (s. 20, 32, 67)
cihan (s. 234)
cömert (s. 54, 162, 244)
çabuk (s. 10, 26, 50)
çakal (s. 12)
çamaşır (s. 47)
çare (s. 23, 43, 106)
çark (s. 276)
çarşamba (s. 102)
çarşı (s. 124)
çember (s. 142, 191)
çene (s. 69)
çengel (s. 147)
çengi (s. 83)

çerçeve (s. 71)
çeşme (s. 82)
çevik (s. 72, 142)
çeyrek (s. 31)
çınar (s. 123, 126)
çırak (s. 221)
çift (s. 30)
çifte (s. 30, 34)
çile (s. 82)
çirkin (s. 133)
çoban (s. 104)
çorap (s. 170, 246)
çorba (s. 86, 165, 240)
çuha (s. 132)
çuval (s. 89, 98, 269)
çünkü (s. 8)
damat (s. 195)
dem (s. 163)
dert (s. 149, 229)
dev (s. 132)
dilber (s. 199)
dost (s. 127, 175)
dut (s. 166)
duvar (s. 32, 71)
dürüst (s. 38, 275)
düşman (s. 25, 32, 43)
erguvan (s. 24, 166)
fişek (s. 34, 158)
gâvur (s. 34, 74)
gerdan (s. 220)
gül (s. 103, 279)
günah (s. 27, 37, 75)
gonca (s. 192)
hafta (s. 8, 18, 30, 53)
harman (s. 78)
hasta (s. 86, 87)
hemen (s. 8, 35, 272)
henüz (s. 85, 179)
hep (s. 16, 33, 47)
her (s. 10, 19)
hergele (s. 99, 103)
herkes (s. 47, 50)
hışım (s. 53)
hiç (s. 18, 77)
huy (s. 9, 79, 179)
hüner (s. 103)
hor (s. 188)
horoz (s. 110, 112)
hoş (s. 234)
incir (s. 125, 269)
işkence (s. 151)
kâhya (s. 196)
kâğıt (s. 38, 158)
kâr (s. 19)
karpuz (s. 283)
kasaba (s. 123, 138)
kâse (s. 240)
kavga (s. 9, 14, 29)
kayı (s. 11, 34)
kel (s. 258)
kelepçe (s. 48)
keman (s. 205)
kemer (s. 130, 175)
kereste (s. 228)
kerhane (s. 270)
ki (s. 16)
kireç (s. 121, 186)
köfte (s. 237)

kör (s. 49)
köy (s. 12, 24, 35)
kös (s. 123)
köşe (s. 7, 44)
kurnaz (s. 139)
lacivert (s. 252)
lâf (s. 75, 81, 105)
leblebi (s. 129)
leke (s. 121, 211)
maya (s. 78, 135, 235)
mercimek (s. 269)
merdiven (s. 48, 49)
meşe (s. 113)
meyhane (s. 132)
meyve (s. 214, 224)
mum (s. 172, 219)
namaz (s. 170)
nam (s. 104, 199)
namlu (s. 34, 70)
nankör (s. 43)
nar (s. 7, 29, 166)
naz (s. 219)
nem (s. 29)
nergis (s. 103)
nişan (s. 31, 34)
nohut (s. 129)
pabuç (s. 15, 190, 207)
parça (s. 12, 15, 34, 128)
para (s. 42, 44, 150)
pazar (s. 11, 54, 126)
pembe (s. 94)
pencere (s. 65, 71)
pençe (s. 157)
perçem (s. 109, 203)
perde (s. 203)
perhiz (s. 251, 255)
perişan (s. 45)
perşembe (s. 83, 102)
pervaz (s. 84, 220)
peşkeş (s. 207)
peşkir (s. 155)
peynir (s. 54, 129)
piç (s. 192)
pişman (s. 19, 20, 168)
pirinç (s. 25, 126)
pul (s. 205, 230)
renk (s. 42, 74, 84, 103)
reva (s. 14)
rüsva (s. 43)
rüzgâr (s. 11, 33, 70)
sade (s. 219)
sarhoş (s. 109, 216)
sebze (s. 7, 26, 224)
sepet (s. 55, 279)
serbest (s. 240)
sersem (s. 91)
sert (s. 37, 69, 100)
sine (s. 64)
sitem (s. 282)
siyah (s. 71, 127, 174)
sümbül (s. 83)
şalvar (s. 99)
şebboy (s. 279)
şeker (s. 84, 89)
şeftali (s. 11, 34)
şişe (s. 159, 213, 215)
tahta (s. 54, 152, 219)
tane (s. 103)

tava (s. 237)
taze (s. 124)
tef (s. 205)
tembel (s. 229)
tenha (s. 67, 121)
terazi (s. 93)
terzi (s. 219)
testere (s. 170)
testi (s. 263)
tez (s. 102)
tezgâh (s. 55, 93, 234)
tüfek (s. 32, 122)
usta (s. 12, 137)
ustura (s. 7)
ümit (s. 29, 88, 105)
yadigâr (s. 37)
yâr (s. 105)
yaver (s. 162)
zengin (s. 11, 125)
zil (s. 126)
zırh (s. 144)
zincir (s. 224)
zindan (s. 99, 191)
zorba (s. 195)
zor (s. 50, 74, 75)
zurna (s. 107)

5.8.7. Fransızca sözcükler

adres (s. 56)
afiş (s. 139)
akasya (s. 178)
aktör (s. 202, 212, 214)
amortisör (s. 258)

avukat (s. 42, 44, 51)
banknot (s. 244)
bekâr (s. 10, 56, 104)
beton (s. 12)
bilet (s. 67)
bisiklet (s. 180)
bronz (s. 148)
ceket (s. 13, 70)
dantel (s. 283)
dekor (s. 220)
depo (s. 228, 280)
doktor (s. 36, 196)
dosya (s. 55, 274)
duble (s. 208)
elektrik (s. 152, 153, 207)
emaye (s. 264)
enstitü (s. 105)
etiket (s. 251)
far (s. 96, 260)
figüran (s. 221)
file (s. 144)
film (s. 203)
fotoğraf (s. 123, 220)
fren (s. 252)
gar (s. 67)
garaj (s. 68)
gardiyan (s. 62, 188)
garson (s. 67, 123, 178)
gazoz (s. 178)
gişe (s. 67)
gladyatör (s. 144)
hipodrom (s. 149)
istasyon (s. 67, 226, 235)
jigolo (s. 207, 221)

jüri (s. 217)
kamyon (s. 132)
kamyonet (s. 149)
kasket (s. 71)
kilo (s. 137, 158)
kilometre (s. 113)
kravat (s. 152, 203, 212)
kolon (s. 126)
kompartıman (s. 67)
koridor (s. 68, 177)
kulis (s. 210)
külot (s. 71, 75)
kumanda (s. 20)
lastik (s. 153, 224)
lüks (s. 211)
magazin (s. 205, 220)
mağaza (s. 204)
makadam (s. 202)
marş (s. 135)
metre (s. 170, 239)
motor (s. 51, 224, 255)
nagant (s. 158)
not (s. 206)
objektif (2. 123)
onur (s. 28, 132, 158, 215)
organizatör (s. 149)
otel (s. 220)
otobüs (s. 51, 68, 192)
otomobil (s. 96, 236)
paket (s. 59, 89, 189)
palmiye (s. 202)
pantolon (s. 14, 34)
patron (s. 206)
parke (s. 126)
pazen (s. 94)
pudra (s. 129)
program (s. 205)
porsiyon (s. 278)
prafa (s. 284)
rest (s. 237)
rejisör (s. 206)
reklam (s. 206)
rol (s. 203, 209)
röportaj (s. 207)
poker (s. 237)
salon (s. 49, 210)
soluma (s. 10)
satın (s. 210)
santral (s. 65)
sekreter (s. 203)
sinema (s. 203)
stüdyo (s. 207)
şef (s. 234, 277)
şoför (s. 134)
şose (s. 7, 137)
şövalye (s. 144)
taksi (s. 153, 186, 197)
tansiyon (s. 249)
teknisyen (s. 207)
terminal (s. 225)
tip (s. 205)
ton (s. 224, 244)
tuvalet (s. 208, 219)
tüp (s. 206)
vitrin (s. 124)
tramvay (s. 132)
tren (s. 67, 325)
vazelin (s. 206)

vites (s. 259)

4.8.8. İbranice sözcükler

melek (s. 210)

4.8.9. İngilizce sözcükler

futbol (s. 124)

hol (s. 67)

hurra (s. 133)

islim (s. 236)

pot (s. 237)

4.8.10. İspanyolca sözcükler

cigara (s. 13, 59)

4.8.11. İtalyanca sözcükler

balkon (s. 219)

balya (s. 152)

banka (s. 213)

baraka (s. 225)

baston (s. 124)

berber (s. 123, 224)

bira (s. 216, 213, 215)

bravo (s. 212)

caka (s. 138)

cip (s. 267, 271)

çimento (s. 38)

fabrika (s. 153, 251)

fiyaka (s. 183)

firtına (s. 128)

gazete (s. 57, 59, 70, 149)

imbat (s. 197)

iskele (s. 198)

jandarma (s. 36)

kanca (s. 139)

kanto (s. 221)

karyola (s. 219)

kasa (s. 224)

korna (s. 132)

kundura (s. 115, 118)

kurdele (s. 149)

kumpanya (s. 214)

korna (s. 132)

lira (s. 54, 55)

lokanta (s. 138, 208, 235)

manifatura (s. 123)

milyon (s. 211)

numara (s. 232)

paravana (s. 225)

peçete (s. 237)

pirzola (s. 243)

politika (s. 178)

posta (s. 55)

prova (s. 209)

ranza (s. 43)

salata (s. 237)

sigorta (s. 251)

tabaka (s. 167)

tempo (s. 144)

tavla (s. 227)

tiyatro (s. 202)

üniforma (s. 271)

vazo (s. 279)

4.8.12. Moğolca sözcükler

ağa (s. 28, 34, 199)
ceylan (s.192)
çöl (s. 213)
salt (s. 229)

4.8.13. Rusça sözcükler

şapka (s. 207)

4.8.14. Rumca sözcükler

ahlat (s. 113)
alay (s. 107, 108)
anahtar (s. 156)
avlu (s. 46, 77, 106)
barbun (s. 60)
biber (s. 24)
demet (s. 101, 279)
domates (s. 24, 282)
efendi (s. 185, 240)
fasulye (s. 24, 157)
fener (s. 152)
fidan (s. 11, 16, 18, 34)
filiz (s. 43)
fırın (s. 80, 205)
funda (s. 35)
gübre (s. 110)
güğüm (s. 82, 83)
halat (s. 133, 140)
huni (s. 158)
ırgat (s. 261)
ızgara (s. 237, 278)

iskemle (s. 141)
izmarit (s. 84)
kiremit (s. 198)
körfez (s. 224)
kulp (s. 207)
kulübe (s. 225)
küfe (s. 141, 278)
lâmba (s. 100)
liman (s. 198)
masa (s. 57, 59)
mayıs (s. 191)
mengene (73)
mersin (s. 166)
nadas (s. 30)
paçavra (s. 153)
palamut (s. 121)
paydos (s. 188)
sandal (s. 198)
semer (s. 93, 141)
sınır (s. 12, 23)
şubat (s. 66)
taflan (s. 202)

4.8.15. Sırpça sözcükler

kral (s. 149)

4.8.16. Soğdca sözcükler

borç (s. 20, 229, 236)

4.8.17. Yunanca sözcükler

ağustos (s. 24)

ampul (s. 219)

anadolu (s. 220)

anason (s. 238)

defter (s. 236)

dram (s. 215)

kalem (s. 236)

kümes (s. 226)

mart (s. 138)

polis (s. 211, 214)

tomar (s. 210)

4.8.18. Melez sözcükler

4.8.18.1. Arapça+ Farsça sözcükler

belki (s. 27, 51)

cüzdân (s. 38, 265)

hapishane (s. 27, 45)

nalbant (s. 165)

tamahkâr (s. 16)

4.8.18.2. Arapça+ Türkçe sözcükler

allahâısmarladık (s. 218)

4.8.18.3. Farsça+ Arapça sözcükler

bedava (s. 168, 285)

çardak (s. 13, 30)

hâkî (s. 71)

hırdavat (s. 174)

4.8.18.4. Türkçe+ Arapça sözcükler

nasıl (s. 10, 18, 19)

sanki (s. 11, 51, 183)

türkü (s. 79)

yağhane (s. 98)

4.8.18.5. Türkçe+ Farsça sözcükler

batakhane (s. 208)

yazıhane (s. 104, 279)

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu çalışma kapsamında, “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan söz varlığı unsurları incelenmiş ve dilsel değişimin söz varlığına yansımaları ortaya konmuştur. İnceleme sonucunda, dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak ele alınmasının, onun kültürel ve toplumsal boyutlarını açıklamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu doğrultuda, dilin kültürle ilişkisini esas alan bütüncül yaklaşım, eserin söz varlığının daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesini sağlamıştır.

“Susuz Yaz” adlı öykü kitabında, Necati Cumalı’nın mahallî ve ölçünlü dil unsurlarını birlikte kullandığı tespit edilmiştir. Öykülerde çeşitli kültürel öğeler ve gelenek-göreneklere ilişkin ayrıntılar dikkat çekmektedir. Halkla iç içe yaşayan ve avukatlık mesleği sayesinde toplumun farklı kesimlerini tanıyan Cumalı’nın bu birikimini diline yansıttığı görülmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular, yazarın eserlerinde söz varlığı unsurlarına geniş ölçüde yer verdiğini göstermektedir. Öykülerde deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, terimler, argo ifadeler, mahallî sözcükler, atasözleri ve yabancı kökenli sözcükler tespit edilmiştir. On bir öykü ayrı ayrı incelendiğinde özellikle deyim ve ikilemelerin en sık kullanılan unsurlar olduğu görülmektedir.

Mahallî sözcüklerde Urla, İzmir ve genel olarak Ege Bölgesi ağızlarının etkisi açıkça hissedilmektedir. Ayrıca Cumalı’nın mesleki deneyimi gereği hukuk alanına ait terim ve yabancı kökenli kelimelere yer verdiği de görülmektedir. Öykülerin konuları gereği argo ifadeler zaman zaman başvurulmuş, bu kullanım anlatının doğal akışıyla uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

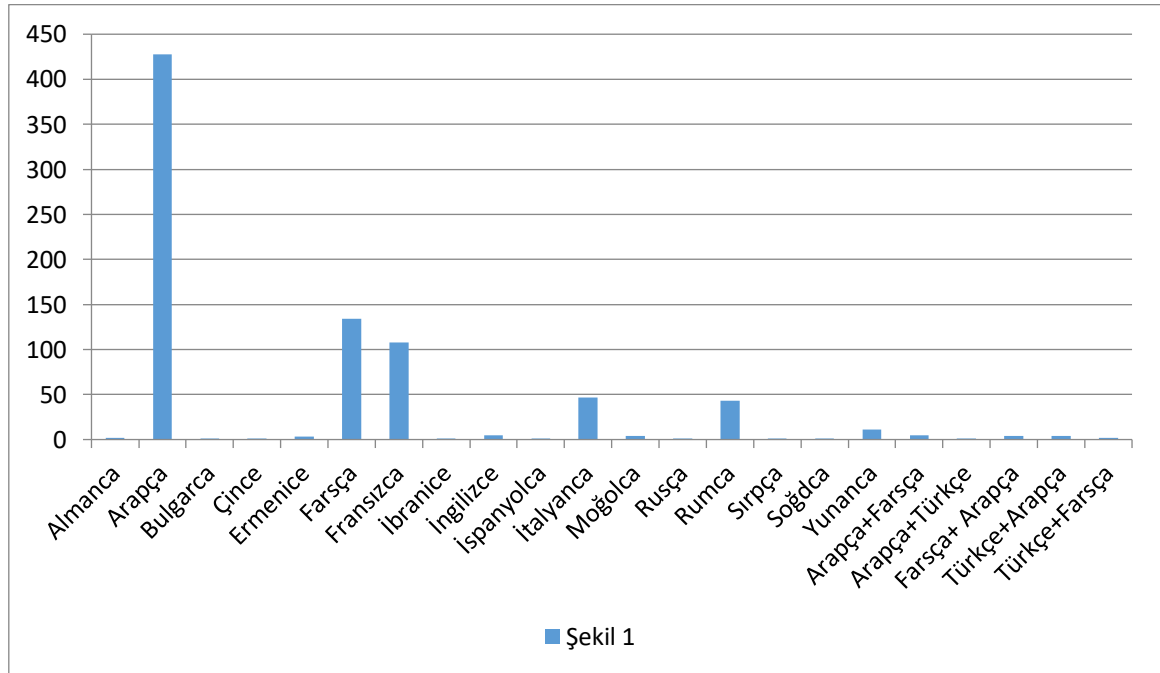
Yazarın söz varlığı unsurlarını yerinde ve ölçülü biçimde kullanması, öykülerin dilini akıcı hâle getirmiş ve okuyucunun metinle daha kolay bağ kurmasını sağlamıştır. “Susuz Yaz”ın 1963’te sinemaya uyarlanarak Altın Ayı Ödülü’nü kazanması, eserin hem yerel hem evrensel yönünün güçlü olduğunu göstermektedir. Eserde su konusu ele alınması, söz konusu evrensel niteliği desteklemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma Necati Cumalı'ya ait “Susuz Yaz” adlı eserin; ikilemeler, deyimler, yabancı kökenli sözcükler, kalıp sözler, argo ve yerel sözcükler bakımından zengin bir söz varlığına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Cumalı, dil kullanımında Türkçenin anlatım olanaklarından etkin biçimde yararlanan bir üslup kullanmıştır.

5.1.1. Verilerin analizi

Araştırma sürecinde elde edilen veriler, çalışmanın bulgularının somutlaştırılması açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde, toplanan veriler sistemli bir biçimde değerlendirilmiş ve araştırmanın amacına uygun olarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi, söz varlığı unsurlarının bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır.

5.1.1.1. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan yabancı kökenli sözcüklerin analizi

Şekil 5.1. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan yabancı kökenli sözcük sayısı

Yapılan çalışma sonucunda, Necati Cumalı'nın “Susuz Yaz” adlı eserinde tespit edilen yabancı kökenli sözcüklerin hangi dillere ait olduğuna ilişkin veriler Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil incelendiğinde eserde toplam 808

yabancı kökenli sözcük bulunduğu görülmektedir. Alıntı sözcüklerin kökeni bakımından ilk sırayı Arapça almaktadır. Arapçadan 428 sözcük alınmıştır. Bunu 134 Farsça ve 108 Fransızca kökenli sözcük takip etmektedir. Ayrıca eserde 47 İtalyanca, 43 Rumca, 11 Yunanca, 5 İngilizce, 4 Moğolca, 3 Ermenice ve 2 Almanca kökenli sözcük yer almaktadır.

5 Arapça +Farsça, 4 Farsça +Arapça, 4 Türkçe +Arapça, 2 Türkçe +Farsça ve 1 Arapça +Türkçe birleşik kökenli sözcük belirlenmiştir. Bunun yanında Bulgarca, Çince, İbranice, İspanyolca, Rusça, Sırpça ve Soğdca kökenli sözcüklerin her birinin yalnızca bir örnekle temsil edildiği görülmekte ve bu diller söz varlığı içindeki en düşük oranlara karşılık gelmektedir.

Türemiş ya da birleşik yapıdaki bazı sözcükler iki ayrı dilden biçim birimlerle oluşmuştur. Bu tür sözcüklere melez sözcük de denilmektedir. Örneğin, hapisane sözcüğü Arapça habs ve Farsça hâne sözcüklerinin birleşmesiyle (habs + hâne) oluşmuştur. Benzer şekilde, ilk ögesi Farsça kökenli hürde, ikinci ögesi ise Arapça +ât olan birleşimden hürde + ât (hırdavat) sözcüğü meydana gelmiştir.

Tespit edilen bu yabancı kökenli sözcüklerin birçoğu Türkçeye yerleşmiş olup günlük hayatta sıkça kullanılmaktadır. Bu kullanımda bu sözcüklerin yabancı kökenli olduğu bilinmemekte ve kullanılmaya devam edilmektedir. Çok farklı dillerden beslenen bu dil yapısının temelinde Osmanlı döneminin çok dilli mirasının yanı sıra bu dillerin konuşulduğu coğrafyaların tam merkezinde yer alma olgusu bulunmaktadır. Bu durum, söz konusu dilsel etkilerin günümüze kadar devam etmesinin kaçınılmazlığını ortaya koymaktadır.

Araştırma sürecinde yapılan incelemeler, dilin çok boyutlu ve etkileşime açık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Dil; kültür, sanat, edebiyat, ticaret ve turizm gibi alanlarda ortaya çıkan etkileşimlerden beslenmektedir.

Eserde tespit edilen yabancı kökenli sözcükler arasında Arapçanın ilk sırada yer alması, Türk toplumunda İslam inancının geniş kabul görmesiyle ilişkilendirilebilir. Namazda okunan süre ve duaların Arapça olması ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meallerine rağmen Arapça aslının tercih edilmesi, Arapça etkisinin günümüzde de devam ettiğinin somut göstergeleridir.

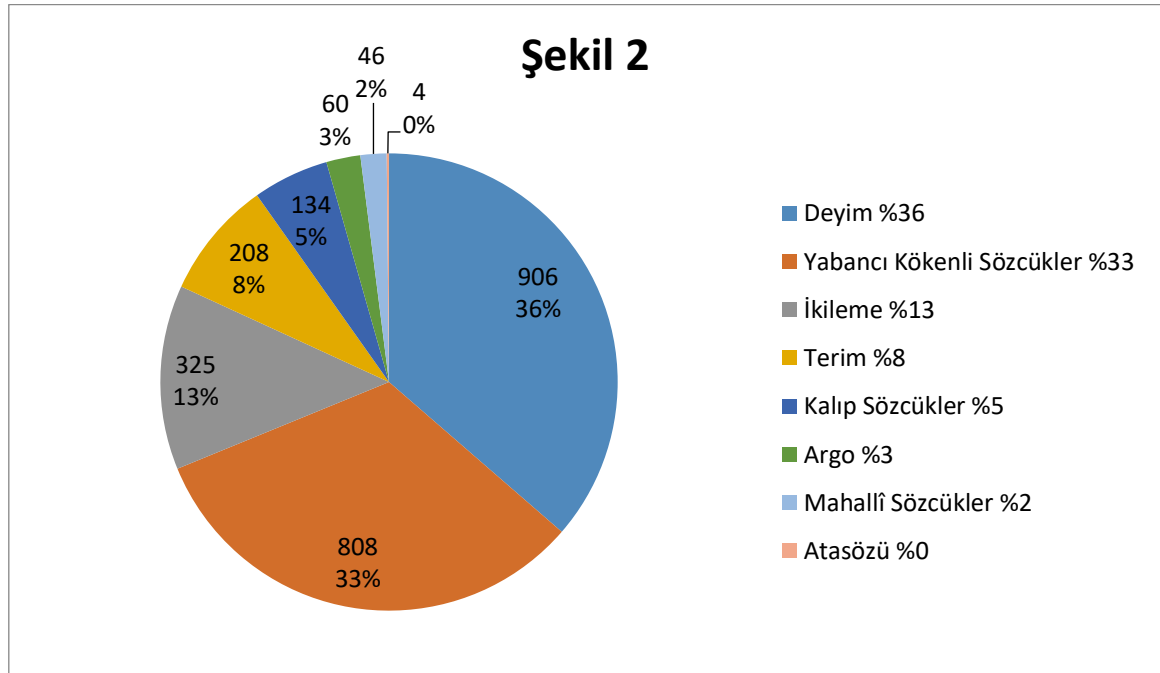
Araştırmada ikinci sırada yer alan Farsça kökenli sözcüklerin varlığı ise tarihsel ve coğrafi yakınlık, turizm ve ticari ilişkiler ile ortak inanç unsurlarından kaynaklanmaktadır. Bu etkenler, Farsça kökenli sözcüklerin Türkçeye geçiş sürecini kolaylaştırmış ve kullanımını desteklemiştir. Farsçanın uzun bir dönem edebiyat dili

olarak kullanılması, bu dilin sözcüklerinin Türkçede kalıcı hâle gelmesinde etkili olmuştur. Özellikle edebî metinler aracılığıyla aktarılan Farsça kökenli sözcükler, zamanla Türkçenin söz varlığı içinde yer edinmiştir.

Bu araştırmada tespit edilen yabancı kökenli sözcükler arasında Rumca kökenlilerin görece yüksek sayıda bulunması, yazarın Rum nüfusuyla tarihsel olarak yakın bir coğrafyada yer alan İzmir’de doğmuş ve yaşamış olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Sonuç olarak Türkçenin yapısı tarih boyunca çok yönlü dilsel etkileşimlere açık olmuş; farklı kültür ve dillerle kurulan ilişkiler, söz varlığının oluşumunda belirleyici olmuştur. Bu çalışma da söz konusu etkileşimin “Susuz Yaz” özetindeki yansımalarını ortaya koymaktadır.

5.1.1.2. “Susuz Yaz” öyküsünde yer alan söz varlığı unsurlarının analizi

Şekil 5.2. “Susuz Yaz” adlı eserde yer alan söz varlığı unsurları

Bu araştırmada, Necati Cumalı’nın “Susuz Yaz” adlı eserinde yer alan söz varlığı unsurları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda tespit edilen toplam iki bin altı yüz yirmi sekiz (2628) söz varlığı unsuruna ilişkin Şekil 2’deki veriler incelendiğinde söz varlığı unsurları arasında deyimlerin %36 oranıyla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Yabancı kökenli sözcükler %33 ile ikinci, ikilemeler ise %13 ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Bunları %8 oranıyla terimler ve %5 oranıyla kalıp sözler takip

etmektedir. Argo ifadeler toplamın %3'ünü, mahallî sözcükler ise toplamın %2'sini oluşturarak kullanım sıklığı bakımından alt sıralarda yer almaktadır. Atasözleri ise söz varlığı unsurları içinde en az kullanılan öge olarak sıralamanın sonunda yer almaktadır.

Necati Cumalı, “Susuz Yaz” adlı eserinde Ege yöresinin yaşam tarzını, insan ilişkilerini ve kültürel yapısını başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Deyimler, halkın günlük konuşma dilinin doğal bir unsuru olmaları nedeniyle, karakterlerin gerçekçi ve inandırıcı bir şekilde konuşmalarını sağlamaktadır. Yazar, halkın dilinden beslenerek eserlerinde deyimlerin hem nicelik hem de çeşitlilik açısından zengin olmasını mümkün kılmıştır. Cumalı'nın anlatımında, okuyucunun zihninde canlılık ve somutluk oluşturmaya yönelik olarak deyim kullanımının öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca, köylü ve kasabalı karakterleri betimlerken onların özgün konuşma biçimlerini birebir yansıtmak amacıyla deyimlerden yararlanmıştır.

Necati Cumalı'nın “Susuz Yaz” adlı eserinde söz varlığı öğelerinin dağılımı, yazarın dil tercihleri ve anlatım tarzına ilişkin belirleyici ipuçları sunmaktadır. Eserde deyimlerin %36 gibi yüksek bir oranda yer alması, Cumalı'nın metinde halkın günlük konuşma dili ve kültürel zenginliği yansıtmaya amacını ortaya koymaktadır. Deyimler, anlatımı güçlendiren, karakterlerin duygu ve düşüncelerini daha canlı ve etkili biçimde aktaran dil unsurlarıdır. Bu nedenle, yazarın özellikle bölgesel ve toplumsal gerçekliği ön planda tutan bir eser yaratmak için deyimleri yoğun şekilde kullanması doğaldır.

Yabancı kökenli sözcüklerin %33 oranıyla ikinci sırada yer alması, bu tür sözcüklerin eserin söz varlığı içinde belirgin bir paya sahip olduğunu göstermektedir. İkilemelerin %13 oranıyla üçüncü sırada bulunması ise anlatımda ritim ve vurgu oluşturmaya yönelik bir kullanımın bulunduğunu düşündürmektedir. Terimler ve kalıp sözlerin yer alması ise eserde belirli kavramların somutlaştırılması ve tekrar eden ifadelerle anlatımın güçlendirilmesi amacını ortaya koymaktadır. Argo ve mahallî sözcüklerin nispeten daha az kullanılması ise eserin genel dilinin ağırlıklı olarak standart ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap edecek şekilde biçimlendiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Ağca, F. (2015). Eski Türkçe Kö:k Tenri ve Kö:k Kalık İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig*, 201-221.
- Akçaoğlu, S. (2011). Necati Cumalı'nın Hayatı, Hikâye ve Romanları. Ankara: Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akın, C. (2022). Sözlük tipolojileri ve tasnifleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 217 - 233.
- Aksan, D. (2009). Her Yönüyle Dil. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2015). Türkçenin Sözcük Varlığı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2016). Anlambilim. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aktunç, H. (2002). Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akyalçın, N. (2007). Türkçe İkilemeler Sözlüğü / Tanıklı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akyalçın, N. (2012). Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz. Ankara: Eğiten Kitap.
- Albayrak, N. (2009). Türkiye Türkçesinde Atasözleri. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Arslan, M. (2009). Argo Kitabı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aydın, E. & Karaman, A. (2019). Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler. *Journal of Old Turkic Studies*, 3(2), 259-286.
- Banguoğlu, T. (1974). Türkçenin Grameri. İstanbul: Baha Matbaası.
- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 8, 311-317.
- Boas, F. (2021). Dil (G. Alpay & E. Çokol, Çev.). *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1006-1031.
- Bulut, S. (2012). Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri. *Turkish Studies*, 7(4a), 1117-1155.

- Cihan, S. (2021). Mukaddimetü'l-Edeb'in Yozgat nüshasında ikilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 431-441.
- Cumalı, N. (1982). Etiler Mektupları Bir Düzeltme. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 203-205.
- Cumalı, N. (1984). Bütün Şiirleri. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cumalı, N. (1990). Yeşil Bir At Sirtında. İstanbul: Can Yayınları.
- Cumalı, N. (2016). Yağmurlarla Topraklar. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Cumalı, N. (1992). Zeliş ve Öbür Hikâyeler Üzerine Notlar. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cumalı, N., Akbal, O. & Gürpınar, M. (1992). Konuşmalar. *Türk Dili*, 38-42.
- Çelik, M. & Yılmaz, M. (2020). Türkiye'de Yayımlanan Çalışmalar Işığında Kaşkay Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 47-76.
- Yücel Çetin, D. & Cin Şeker, Z. (2022). Masallarda Geçen İkilemelere Anlambilimsel Bir Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (Ö11), 109-114. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1146513>.
- Çolak, M. (2018). Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2154-2188.
- Çoraklı, Ş. (2001). Türkçenin Yaratma Gücü İkilmeler II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 41-66.
- Çotuksöken, Y. (1994). Deyimlerimiz. İstanbul: Özgül Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2012). Türkçe Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Demir, N. (2018). Türkçe Sözcük Bilgisi. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1980). Türk Argosu. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, L. (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 90-103.
- Doğan, L. (2021). Gagauz Türkçesinde İkilemeler. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1637-1659.
- Doğan, N. (2015). Türkçe Sözlük'te Fiilisel Eşdizimlilik. *Gazi Türkiyat*, 67-84.
- Enginün, İ. (2006). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, M. (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

- Ertop, K. (1982). Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor. Varlık, 3.
- Ertop, K. (1992). Necati Cumalı'nın Şiirinde Urla'dan İzler. Konuşmalar, 9.
- Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. Türk Dili, 50-57.
- Gökberk, M. (1969). Dil Bayramı'nın 37. Yıldönümü: Necati Cumalı'nın Konuşması. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 155-156.
- Gökdayı, H. (2015). Türkçede Kalıp Sözler. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gülensoy, T. (2000). Türkçe El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). Türk Dilinde İkilemeler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2002). Türkçe Dilbilgisi. Ankara: Engin Yayınları.
- Hengirmen, M. (2006). Türkçe Temel Dilbilgisi. Ankara: engin.
- Hengirmen, M. (2007). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2. Ankara: Engin Yayınevi.
- İşsever, A. R. (2019). Seyhan Erözçelik'in Şiirlerinde Söz Varlığı. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 110 - 117.
- Kalaçay, Ş. B. (2020). Türk Kalbi Adlı Eserde İkilemelerin Yapısı. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 75-89.
- Karahan, L. (2010). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaörs, M. (993). Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Kaynak, M. (2021). Ana Çizgileriyle Sözlük Bilimi ve Türk Sözcüklüğü. *Kafdağı*, 6(1) 79-101.
- Keskin, B. (2021). Eski Uygurca İkilemelere Katkılar. *Türkiyat Mecmuası*, 151-175.
- Kocabıyık, D. (2006). Necati Cumalı'nın Romanlarında ve Hikayelerinde Yapı ve Tema. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Korkmaz, Ş. & Bulut, T. K. (2017). Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisindeki İkilemeler. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 240-279.
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Gramer Şekil Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kütükçü, N. K. (2017). Geleneksel Bir Manzum Sözlük: *Tuhfe-İ Şādî. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 114-151.
- Özer, H. & Demirtaş, Y. (2018). Yunus Emre Divanında Geçen İkilemeler Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 163-171.
- Özkan, E. (2013). Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshası'nda Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 3(1), 118-140.
- Öztürk, O. (2020). Necati Cumalı'nın Hikâyelerinde ve Romanlarında Otobiyografik Ögeler. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi. [https:// tez.yok.gov.tr /](https://tez.yok.gov.tr/).
- Parlatır, İ. (2005). Edebiyatımızda Yazarlar ve Şairler Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2007). Atasözler ve Deyimler (Cilt 1). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2002). Türk Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sağlam, M. Y. (2004). Atasözleri Kaybolan Kültür Mirasımız. Ankara: Ürün Yayınları.
- Sezgin, B. (2013). Yeni Argo Sözlüğü. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Sivri, Ö. (2020). Türkiye Türkçesinin Akdeniz Bölgesi Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 41-53.
- Şen, S. (2017). Eski Türkçenin Deyim Varlığı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şengül, A. (2021). Necati Cumalı'nın Tiyatrolarında Türk Tarihi. *Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 31-43.
- Taş, S. (2001). Necati Cumalı ve Oyunları. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkben, T. (2018). Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Türkçenin Söz Varlığı Bağlamında İncelenmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1(44), 215-251.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yalçın, C. (2002). Deyimler Sözlüğü. Ankara: Tubitay Yayınları.
- Yastı, M. (2007). Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 51-87.
- Zülfikar, H. (1996). Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler: İnceleme-Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (2015). Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler.
Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.